

De Reeks

*een serie publicaties voor
vernieuwend onderwijs door De Freinetbeweging*

nynke

een blik in onze groep

Nynke

Een blik in onze groep

De Reeks

Een serie publicaties voor vernieuwend onderwijs
door De Freinetbeweging

Deel 12

Nynke

Een blik in onze groep

Colofon

Tekst

Jeroen Tans

Redactie

Klaas Mulder, Jimke Nicolai

Katrien Nijs, Jeroen Tans

Met dank aan

Betty de Haan, Janny Eissen,

Jan Bakermans

Druk

NHL Leeuwarden

Uitgave

De Freinetbeweging

Krûme Swynswei 26

9245 HD Nij Beets

0512 461878

info@freinet.nl

www.freinet.nl

ISBN/EAN: 978-90-70961-44-2

De Freinetbeweging, 2012

Voorwoord

Geen school is hetzelfde,

en dat geldt zeker voor vernieuwingsscholen.¹

Overeenkomst zit in de uitgangspunten die iedere school naar eigen mogelijkheden invult, afhankelijk van leerlingen, team, de inbreng van ouders, het gebouw en de ligging. Van invloed is ook de mate van autonomie die het team weet te verwerven bij de bovenschoolse directie en het bestuur.

Geen collega is hetzelfde,

en dat geldt zeker voor de collega's bij mij op school.

Overeenkomst zit vooral in de technieken die we gebruiken om onze visie vorm te geven. Met de kringgesprekken als basis vult iedere collega de technieken met de kinderen op eigen wijze in, aangepast aan de mogelijkheden van de groep en die van de leerkracht zelf. Maandelijks inhoudelijk teamoverleg zorgt voor herkenbare lijnen en basisafspraken, waarbij we ons werk spiegelen aan de *invarianten*². We vormen een klein hecht team dat met veel plezier blijft zoeken naar mogelijkheden en verbeteringen.

Geen groep is hetzelfde,

en dat geldt zeker voor onze groep. De overeenkomst ben ik, meester Jeroen, met mijn ideeën, voorkeuren en mijn eigen werkwijze. Een manier van werken die ik heb ontwikkeld in zevenendertig jaar met veel voldoening werken in het onderwijs.

¹ In België noemen ze dat methodescholen

² Deze invarianten uit 1963, in 2006 vertaald in 24 *Pedagogische Kenmerken*, zijn te vinden in: J. Nicolai e.a. De Freinetwerker, Valthe 2006. De Reeks 8 en op www.freinet.nl - praktijk - algemeen

Omdat de groep ieder jaar het werk weer op een eigen manier organiseert, kun je moeilijk spreken van de organisatie van DE freinet-groep. Dit verhaal gaat over onze organisatie in dit schooljaar. Een verhaal over vierentwintig leerlingen van negen tot en met twaalf jaar van heel verschillend pluimage, die allemaal iets willen, met ouders die allemaal anders naar school kijken.

Het werk is niet steeds meer van hetzelfde

en dat geldt zeker wanneer je zoveel mogelijk werkt vanuit de unieke ervaringen van de leerlingen. De overeenkomst is dat het werk zo veel mogelijk een geheel vormt met hun dagelijks leven, wat zorgt voor betrokkenheid en werkplezier. Het gaat me om samen genieten van eigen teksten, in een groepje een onderzoek doen, een werkstuk maken, corresponderen, een dagboek of weblog bijhouden, gedichten schrijven, illustreren, samen planten en de schooltuin verzorgen, een klassenkrant uitgeven, een boek lezen of zelf een boek maken, een zeepkist bouwen, een zelfgeschreven toneelstuk spelen, de klasenkas beheren ... Wanneer kinderen aan iets zinvols werken, motiverend en spannend kunnen ze lang doorwerken. Het heeft volgens mij weinig zin schoolse oefeningen herhaaldelijk in een ander jasje te steken. Na een aantal keren is het speelse of het nieuwe er van af en blijft weer de voorspelbare schoolroutine over.

Geen dag is hetzelfde

en de dagen lopen zelden als gepland. Ik ben dan ook wat huiverig om het schoolleven vast te leggen, waarvan juist dynamiek een van de kenmerken is. Toch heb ik (net als een jaar of twintig geleden³) de organisatie van mijn groep beschreven, nu met meer aandacht voor mijn eigen aandeel. Het is opnieuw bedoeld als een bijdrage aan de gezamenlijke zoektocht naar goed meesterschap. Het is een beschrijving van persoonlijke ervaringen en herinneringen. Bedenk dat die per definitie onbetrouwbaar zijn en bovendien een uitvloei- sel van mijn zoektocht naar goede woorden om werk dat voor ons zo vanzelfsprekend is ook vanzelfsprekend te doen lijken.

³ Jeroen Tans. *Blik in de organisatie van de witte groep*. Enschede, De Bothoven 1990

Deze blik in onze groep is zeker niet bedoeld om beginnende en zoekende collega's af te schrikken over de weg die ze te gaan hebben, maar juist om ze op weg te helpen met ideeën en te inspireren bij het zetten van stappen. Zodra ik met collega's over het werk praat, hebben we het stevast over voorvallen, anekdotes, vragen, keuzes en mooie oplossingen. Vandaar in dit verhaal zo veel mogelijk van deze concrete voorbeelden. Haal uit de tekst vooral die ideeën die je kunt gebruiken in jouw werksituatie.⁴ En wanneer het nu niet past, als een idee sterk genoeg is, dient het zich later wel weer aan.

Geen leerling is hetzelfde,

en dat geldt zeker voor Nynke: vaardig pratend, veel schrijvend en vol initiatieven.

Ik mag een keuze maken uit het materiaal dat ik van haar heb.

⁴ *'Zoals het in dit boekje is opgeschreven, moet ge 't nu precies niet doen'* schrijft Jan Ligthart (1859 -1916) bij zijn methode zaakvakkenonderwijs. *Het volle leven* (1905-1911)

Inhoud

11	Geef ze de ruimte
19	Een ochtend in onze groep
29	De dagelijkse kringgesprekken
63	Werkplannen die werken
71	Verleiden tot lezen
83	Een eigen handschrift
87	Wereldverkenning
125	Correspondentie
137	Vrije expressie
161	Tekstbesprekingen
181	Klasse(n)krant
191	Meer leven in het rekenen
201	Ik heb liever het aanrecht
205	Teamwerk
217	Ouders doen en denken mee
223	Administratie
235	Ten slotte

11 Geef ze de ruimte

Het lokaal is niet zo maar een ruimte

*'De materiële en technische toerusting vormt een van onze belangrijke opvoedkundige zorgen. De eerste daad die aangeeft dat u bereid bent op weg te gaan naar een nieuwe aanpak van de opvoeding: haal het bureau weg waarachter uw stoel als troon staat en waar leerlingen op hun beurt moeten wachten. Neem een gewone groepstafel. U zult uw groep met andere ogen bekijken en ook de leerlingen zullen u anders zien. Ze zullen aanschuiven, meer met u als mens in contact komen.'*⁵

Célestin Freinet

Voordat de eerste schooldag begint, ga ik een tijdje midden in het onttakelde lokaal zitten en kijk rustig om me heen. Ik vind het belangrijk om de inrichting ieder jaar aan te passen aan de nieuwe groep en probeer het te bekijken met de ogen van leerlingen (ook vanuit die hoogte).

Ik wil een lekkere werkomgeving creëren. Voor veel mensen is een fijn huis een basis die geborgenheid geeft. En het plezier om thuis een eigen sfeer te scheppen geeft voldoening. Waarom zou dat niet voor onze lokalen gelden?

Vorig jaar met drieëndertig leerlingen was het een heel geschipper. Dat gaat dit jaar eenvoudiger. Ik ben begonnen met het maken van een ronde kring van vijftientig stoelen. Bovendien is het handig om met elkaar in de buurt van het digibord te zitten, omdat we dat bord tijdens de gesprekken geregeld gebruiken. Om ruimte te winnen komt de kring om mijn tafel en enkele tafels van leerlingen heen. Hier zitten leerlingen die om heel uiteenlopende redenen onder mijn ogen zitten. De andere leerlingen komen in groepjes van ongeveer vier te zitten. Ieder jaar vraag ik de kinderen op de eerste schooldag of ze een eigen werkplek willen of dat ze vanuit de kring telkens een plek zoeken naar aanleiding van het werk dat ze gaan doen. De laatste jaren kiest de meerderheid voor een eigen werkplek.

⁵ C. Freinet. De Moderne School, een praktische gids voor de materiële, technische en pedagogische organisatie van de volksschool. De Freinetbibliotheek, 2009.

Ze gaan in groepjes staan en zodra iedereen met de verdeling instemt bepaalt loting welk groepje als eerste een plek uitzoekt. Ik pas direct de meubels aan de groepjes aan. Het grappige is dat in de loop van het jaar een groot deel van de kinderen overal zit te werken en weinig op hun eigen plek.

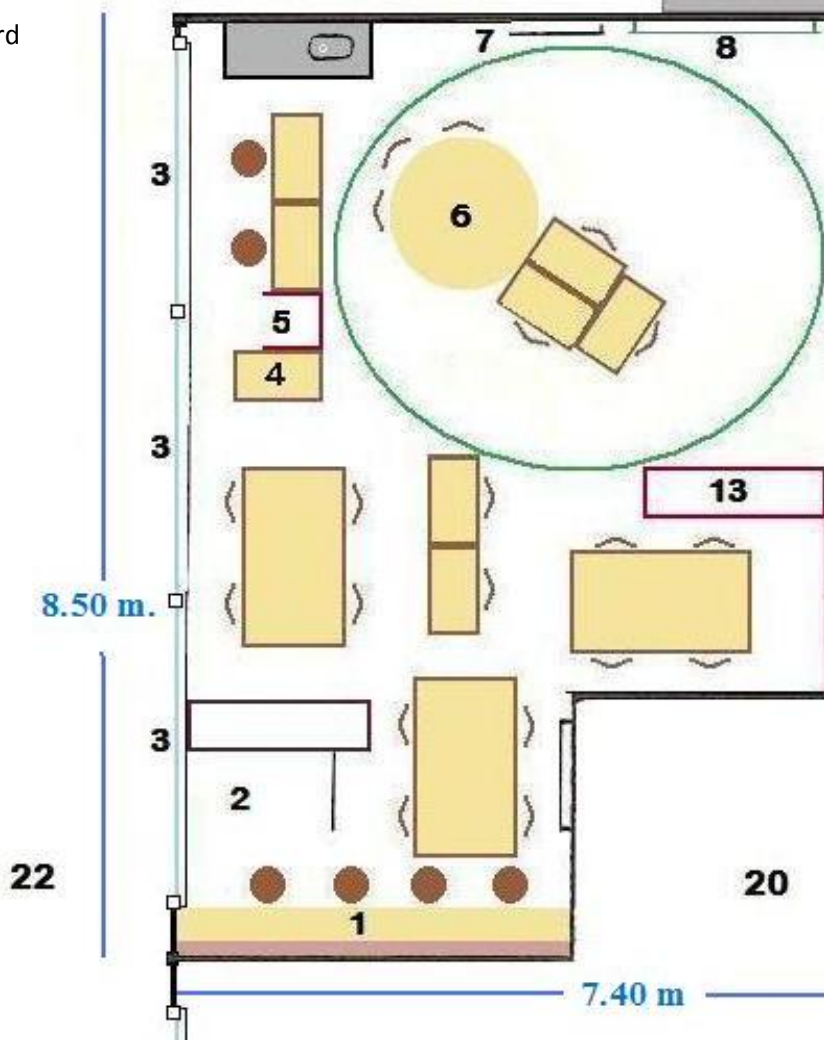
Om het lokaal vlot aan te kunnen passen aan het werk van de kinderen, hebben we met het team gekozen voor veel groepstafels en verrijdbare kasten. Daarnaast heb ik zelf het een en ander aangeschaft en bij elkaar gescharreld. Persoonlijke en oude dingen met de gebruikssporen er in hebben een verhaal, ze voegen karakter toe. Een mooie kast, een hele verzameling 'gekke' boekensteunen, een 'leesbankje', mooie kussens, een schemerlamp, oude vergulde lijsten (waar kinderwerk - A3 formaat- in past), een mooie spiegel en een kleinere ronde tafel, die mijn buurman voor me heeft gemaakt. Met spiegels kan trouwens veel.⁶ Naast de deur hangt een gekke kapstokhaak met daaraan geregeld andere hoofddeksels en een maf jasje. Een vleugje humor mag niet ontbreken. Net zoals ik voor de inrichting thuis af en toe wat aanschaf, doe ik dat ook voor ons lokaal.

Met kasten en scheidingswandjes zorgen we in het lokaal voor verschillende zones. Dit jaar is gestart met een leeshoek, een knutselhoek en een plank met pc's. De afscheidingen van de hoeken zijn net hoog genoeg voor de kinderen om er achter te verdwijnen, waardoor ze ongestoord kunnen werken. Deze min of meer afgeschermden hoeken bekijk ik geregeld in perspectief van zelfstandigheid en werkmotivatie. Staat er niet te veel in of juist te weinig? Ik probeer elke hoek zodanig in te richten dat de leerlingen een overzicht hebben van de materialen. Het is handig dat ze vlot de spullen vinden en vooral ook weer zelf op de goede plek terug kunnen zetten. Om dat te bereiken heb ik transparante bakken, gekleurde mappen en laden met etiketten of soms een afbeelding van het materiaal. Verder is er kast- en vooral plankruimte om alles overzichtelijk op te kunnen bergen en uitnodigend neer te zetten.

⁶ Ik heb een tijd gedacht dat die vooral bij Reggio Emilia hoorden, maar ik kwam ze ook veelvuldig tegen op Italiaanse montessorischolen.

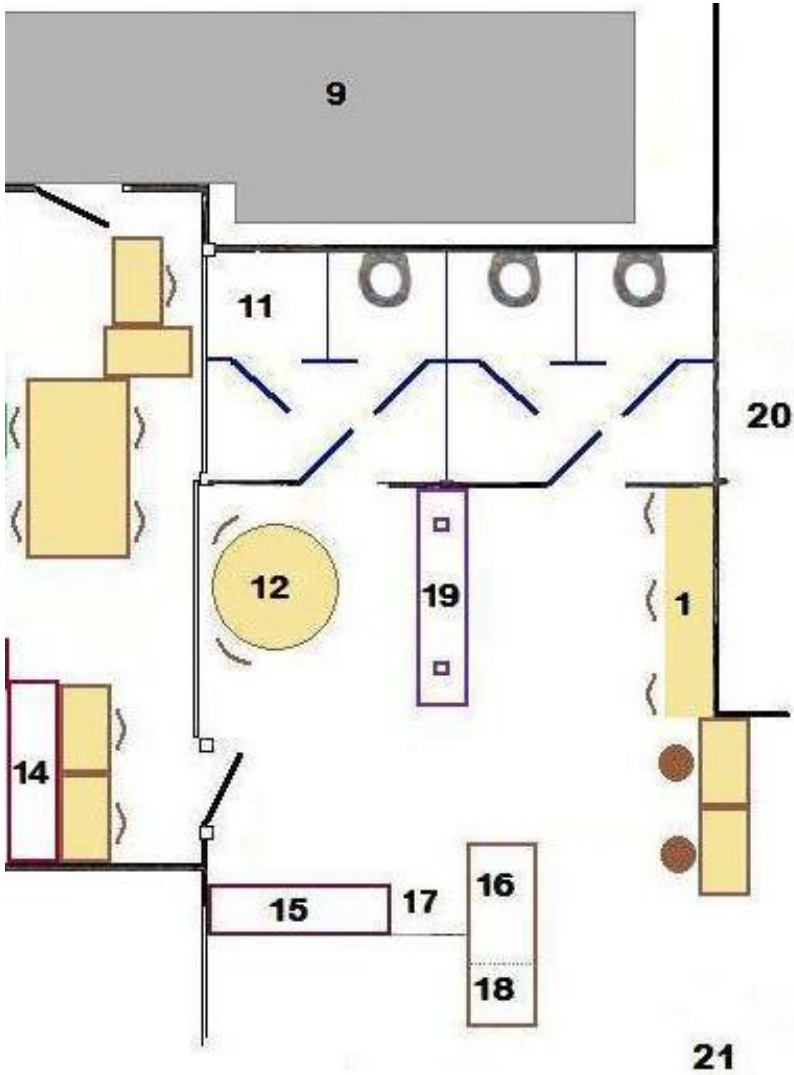
de kinderen nemen een stoel of kruk mee naar een plek in de kring

1. werkplank met pc's
2. leeshoek + boekenrek
3. ramen
4. tentoonstellingstafel
5. schilderhoek
6. mijn ronde tafel
7. digibord
8. schoolbord
9. terras
10. schooltuin
11. wc's
12. werktafel
13. taalkast
14. rekenkast

- 15. kast wereldverkenning
- 16. timmertafel kapstokken
- 17. wringer
- 18. drukpers

- 19. kapstokken
- 20. volgende lokaal
- 21. hal
- 22. plein

Ons lokaal houdt niet op bij de deur

De grote schuifwand naar de hal staat veelvuldig open. Daarachter zijn nog een paar werkhoeken, waaronder een ronde werktafel, een drukhoek en weer een plank met computers. Het lokaal heeft verder nog een deur naar een goed beschutte schooltuin. Hier heb ik samen met leerlingen een terras aangelegd, waar bij goed weer gewerkt kan worden.

De inrichting is nooit af

Na een tijdje functioneert het natuurlijk al lang niet meer zoals ik dat aan het begin van het jaar had ingeschat. De inrichting groeit mee met het werk van de groep. Af en toe ga ik gewoon in het lokaal zitten en kijk rond.

Vind ik de klas gezellig, mooi, uitnodigend? Is er voldoende en zorgvuldig tentoongesteld kinderwerk? Zijn de opgehangen teksten goed leesbaar? Het geeft energie wanneer alles in het lokaal op z'n plek valt. Wanneer leerlingen in een hoek aan het werk zijn, observeer ik de activiteiten en motivatie. Als kinderen en / of ik vinden dat er bijgestuurd moet worden, dan wordt dat in de kring besproken:

- Waarom doen we dat nu zo;
- Wat missen we;
- Waarmee gaan we de hoek beter gebruiken?

Het gaat om motieven waarom ze het anders willen. Een oplossing hoeft niet altijd rigouzeus te zijn. Een kleine wijziging, iets nieuws of verrassends kan het gewenste effect opleveren. Het meedenken en meebepalen hoe het lokaal wordt ingericht, draagt direct bij aan een effectieve leer- en werkomgeving. En als ze vinden dat er geschoven moet worden is een plattegrond van het lokaal handig op een computer te maken. Na een gesprek in de kring levert digitaal schuiven door een paar kinderen steevast een nieuw voorstel op om uit te proberen.

Veel te veel rommel

Een paar kinderen komen klagen dat ze het in het lokaal veel te rommelig vinden. Ik stel voor dat ze er dan wat aan moeten doen of het in de kring aan de orde stellen. Ze kiezen voor het laatste en komen met de volgende vraag:

- *We vinden dat er veel te veel rommel in de klas ligt, kunnen jullie niet beter opruimen?*

Al snel blijkt dat er in de groep nogal verschillend over 'rommel' wordt gedacht:

- *Heb je mijn kamer wel eens gezien?*
- *Ik heb rommel om me heen nodig.*

En zelf hou ik van orde in de chaos. Het gesprek gaat direct over hun eigen kamers. Die zijn heel verschillend, van kleur, van sfeer, van inrichting en vooral ook wat betreft netheid. Het is een mooi voorbeeld van tegengestelde belangen tussen wat een individu wil en wat de groep met elkaar beslist. Lid van een groep zijn betekent nu voelbaar vermindering van eigen keuze. Er wordt besloten dat een paar groepjes enkele hoeken van het lokaal gaan opruimen en andere plekken in het lokaal zullen we voorlopig zo laten. De opgeruimde hoeken moeten daarna ook opgeruimd en overzichtelijk blijven. Iedereen die daar werkt let er zelf op. Over twee weken zullen we in de kring ervaringen en resultaten bespreken.

Inspiratie zit overal

Wanneer ik met een vraag zit over de inrichting van mijn lokaal, loop ik bij collega's binnen. Op studiedagen scharrel ik graag in lokalen van collega's rond. Van mooie, grappige en inspirerende oplossingen maak ik foto's. Daar kan ik gerust in mijn eigen kring mee aankomen. Ik verzamel deze ideeën in een langzaam groeiend bestand. Het aantrekkelijk inrichten van lokalen en werkhoeven blijft een terugkerend aandachtspunt voor ons team.

Het plein is niet zo maar een ruimte.

Weg met vol-betegelde en schoongeveegde schoolpleinen. Laat eens wat bomen en struiken groeien. Als je kinderen hun gang laat gaan, blijken juist rommelige plekken, een plas water of een achtergelaten bult zand grote aantrekkingskracht te hebben. Is op het schoolterrein of in de buurt van de school een plek waar kinderen ongestoord kunnen scharrelen, waar niets georganiseerd is, waar een kind op zijn rug liggend naar de wolken kan kijken, waar een kind kan dromen? ⁷ Op heel wat schoolpleinen is geen plek meer te vinden waar ze zich aan het wakend oog van meester en juf kunnen onttrekken. Zelden kunnen ze hun eigen spel bepalen of in bomen klimmen. Het wordt tijd dat we kinderen ook op schoolpleinen de regie in handen geven. Geef ze een plek waar ze opgaan in allerlei zelfbedachte avonturen. Een plek waar proefondervindelijk verkennen vanzelfsprekend is.

Freinet gaat nog iets verder met z'n wensen. Naast bos en struikgewas, rotsen, grotten, een waterstroompje en een meertje met een zandstrand wil hij ook ruimte voor dierenliefhebbers met een stal voor koeien, geiten, ezels, kippen, tortels. Voor kinderen met groene vingers denkt hij aan fruitbomen, vruchtenstruiken en stukje grond waar handige en serieuze kinderen hun eigen tuin bewerken met groenten en bloemen. ⁸

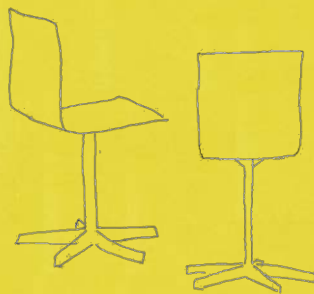
Tsja ...hoe moet dat nou met ons pleintje?

⁷ Concrete natuurervaringen zijn een essentieel onderdeel van een gezonde ontwikkeling van kinderen. Zie Richard Louv. *Het laatste kind in het bos* (2005)

⁸ C. Freinet, *De Moderne School*, een praktische gids voor de materiële, technische en pedagogische organisatie van de volksschool. (Eerste uitgave 1945). De Freinetbibliotheek, Valthe 2009

19

Een ochtend uit het leven van onze groep

Ik heb voor Rick een stoel in de kring gezet.
Dat doet hij ook voor mij.
Meestal zitten we naast elkaar.

Robin

Geboren

Als mijn vader was getrouwd met een andere vrouw of mijn moeder met een andere man, zou ik dan geboren zijn? Maar is iemand anders dan nu niet geboren, omdat ik ben geboren? Of ben ik wel geboren, maar dan als iemand anders. Ben ik dan misschien iemand anders? Maar hoe kan ik iemand anders zijn?

Afke

Aan het werk

Om een eerste beeld van onze groep te geven, welke keuzes we maken en waar de verantwoordelijkheden liggen, maak ik gebruik van een verslag van stagiaire Luciënne. De meeste ochtenden verlopen volgens dit ritme. Dat is voor leerlingen duidelijk en geeft basisveiligheid.

Zodra de eerste leerkracht op school is, gaat de deur open en druppelen de leerlingen binnen. Gezellig wat bijpraten, gauw wat opschrijven, achter een pc ...

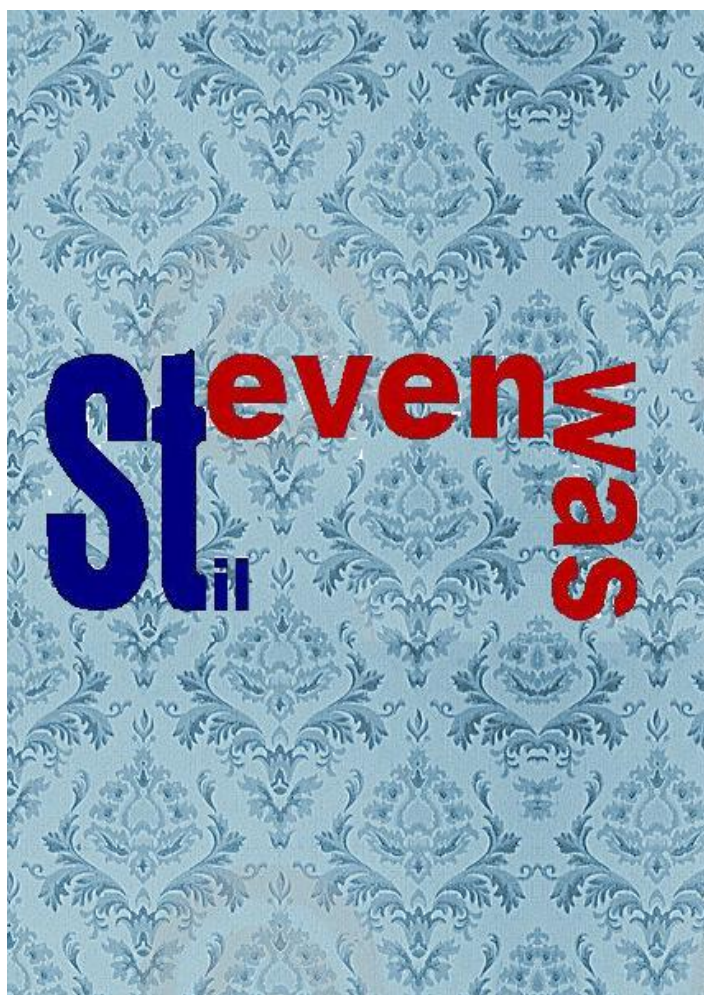
Om even over half negen begint de kring

Er is afgesproken dat kinderen die te laat zijn in de hal een boekje blijven lezen of achter een pc aan het werk gaan, om niet te storen. Vandaag is iedereen ruim op tijd.

Hans Peter heeft geregeld dat Daphne de leiding heeft. Wie heeft het dagboek? Lobke is hierin nog druk aan het schrijven, dus beginnen we eerst met de teksten. Wanda vraagt of ze vandaag de afspraken in de WITTE map (blz 224) mag schrijven.

Wie wil er een tekst voorlezen

Afke begint. Ze vraagt zich in haar tekst af of ze geboren zou zijn wanneer haar vader met een andere vrouw getrouwd zou zijn of haar moeder met een andere man. Een vraag die allerlei reacties oproept, die we met elkaar onderzoeken. Er ontstaat een bijna filosofisch gesprek. Wat een heerlijk begin. Hierna komt Zehlia met een tekst over haar oma. Nadat de groep er even stil van is, komt het gesprek op oma's die er niet meer zijn en of je vernoemd bent naar je opa of oma. Amina heeft een tekst over Pluto. Een paar kinderen zijn bezig met het maken van een hele grote Pluto van papier-maché en na de tekst van Amina wordt hierover nog wat geregeld. Wanda zet de namen in een rooster voor wie nog mee wil doen. Lucia leest voor over het langlaufen dat ze in de vakantie heeft gedaan. Er ontstaat een gesprek over skiën, langlaufen, bergen. Het digibord staat aan, even googlen. Na kort overleg tikt Lucia 'Zell am See' in en op het digibord wordt zichtbaar waar dat ligt en wat er 's winters te doen is.

Een fotogalerij geeft een fraai beeld van het dorp, besneeuwde skihellingen en een wit bergmeer. Lucia licht toe. Wendy leest een nog niet beëindigde tekst voor over het slapen op de boot. Het is in deze tijd van het jaar nog heel rustig op het water. Heel apart. Margriet rijmt over een muis, een pluus en een huis. Steven schrijft over zijn gitaar. Hij heeft hem fraai geïllustreerd en vanaf het netwerk⁹ is het resultaat te zien op het digibord. Het gesprek gaat over het bespelen van instrumenten: blokfluit, cello, piano en drums. De muzikanten van de groep spreken af om hun instrument mee te nemen en samen iets in te studeren voor de weeksluiting. Tot slot leest Nynke haar tekst voor over een droom. We praten met elkaar over nare dromen en angst voor onweer. Wanda zet de titels nog even op een rij en er wordt gestemd. De tekst van Nynke wordt gekozen. Ze zal er voor zorgen dat haar tekst straks goed op het digibord staat, zodat hij met de groep na de pauze besproken kan worden.

Dagboek

Lobke leest nu voor uit het dagboek. Naar aanleiding van het verhaal van gisteren doet Zehlia verslag van het bezoek aan de mevrouw die stenen verzamelt. Negen kinderen zijn er heen geweest met de moeder van Hilde. Er wordt wat over de stenen doorgepraat en Lobke en Hilde gaan in de klas een stenententoonstelling maken.

Intermezzo

Er wordt even in hoog tempo ‘gehoofdrekend’. Afgesproken is om dat een tijdje iedere dag kort in de kring te doen. Meester Jeroen zorgt voor de sommen en geeft beurten. Er wordt niet met vingers gewerkt. Het gaat in een rap tempo. Als het goed gaat duurt het ongeveer vijf minuten, anders iets langer.

⁹ Alle pc's op onze school zijn aangesloten op één server. Daardoor kunnen de leerlingen steeds verder werken waar ze zijn gebleven en het maakt niet uit waar ze zitten, in het lokaal, in een werkhoeke, op de gang of in een gemeenschappelijke ruimte. En waar ze ook hebben zitten werken, resultaten kunnen altijd op het digibord in het lokaal getoond worden. Hetzelfde is mogelijk met een 'Cloud', de vraag is wat is goedkoper.

Wie heeft er wat om te laten zien

Daphne vraagt vervolgens wie wat heeft meegenomen.

Wanda noteert weer.

Hans Peter heeft een Suske en Wiske bij zich. Hij kan er met Joost in de leeshoek in gaan lezen. Robin heeft een onderzoekje gedaan naar bijen en presenteert dat kort met hulp van het digibord. We weten nu hoe bijentaal er uit ziet. We hebben nog een linosnede van een bij liggende, die gebruikt zal gaan worden op de voorkant van de klassenkrant. Robin en Margriet gaan er vanmiddag mee aan de slag. Pieter heeft een moppentrommel. Het lijkt nu misschien een beetje zo, maar lang niet alles wat kinderen voorlezen en meenemen wordt omgezet in vervolgspraken. Zowel Jeroen als de kinderen nemen hier initiatieven voor. Of er wat mee gedaan wordt, ligt volgens mij ook aan de loop van het gesprek. Joost laat een button zien met een foto van oud klasgenote Annabel uit Australië. Hij heeft ook een afdruk bij zich van een ets over een ridder. Hij heeft deze ets met plexiglas gemaakt op het cultureel centrum en wil hem nog een paar keer afdrucken met verschillende kleuren etsinkt, maar vandaag heeft hij al genoeg te doen.

Het is nu kwart over negen

Er is afgesproken om rond deze tijd in ieder geval met vragen, complimenteren en regelen te beginnen, omdat de kring anders te lang gaat duren. Loekie begint. Hij wil weten wanneer het toneel voor de weeksluiting geoefend kan worden; na 'het stilte half uur'. Wiert wil door Jeroen met rekenen geholpen worden. Wie nog meer? Wanda noteert: Hans Peter, Mark en Jeffrey. Margriet en Daphne willen op de gang aan het werk met hun werkstuk. Dat kan. Joost en Hussain reserveren een plekje voor vanmiddag op de gang. Jeroen zegt tot slot: Plan niks na half twaalf, want dan gaan we onze film en die van de correspondenten bekijken.

Tien voor half tien

Daphne krijgt een compliment voor het leiden van de kring en iedereen pakt z'n stoel op. Nu ze weten wat er te doen staat vullen de kinderen op hun werkplan de blauwe kolom voor de dinsdag in. Daarna gaat iedereen aan het zelfgekozen en afgesproken werk.

De kinderen zitten aan verschillende groepstafels en in werkhoecken. Er wordt gelezen, geschreven, gedrukt, gerekend, achter computers gewerkt. Nynke zorgt er voor dat haar tekst op het digibord komt te staan. Meester Jeroen controleert werkplannen, overlegt met enkele leer-lingen over hun planning, stelt zo hier en daar eisen en tot slot vraagt hij wie een zin wil schrijven. Bij die kinderen gaat hij langs om een voor dat kind passende zin in hun schrijfschrift netjes voor te schrij-ven. Bij Steven gaat de zin over zijn gitaar, bij Robin over bijen. Drie groepjes van twee gaan lezen, twee aan hun groepstafel en één in de leeshoek.

Werktijd

Er hangt een rustige werksfeer. Een paar kinderen komen zoals afge-sproken om de beurt met hun rekenwerk bij Jeroen aan de ronde tafel zitten. Lobke is met Alie (een moeder) een vogel aan het uitzagen bij de timmerbank op de gang. Daphne en Margriet zijn bij de wringer bezig met het afdrukken van een lino-snede. Met vragen kunnen ze bij Alie terecht. Andere kinderen vragen mij om hulp over heel verschil-lende dingen. Ik moet steeds even schakelen.

Het is zo maar vijf voor tien en dan kan er fruit worden gegeten. Jeroen zegt niets. De kinderen kunnen op de (hele grote) klok kijken die in het lokaal hangt en het gaat vanzelf. Om tien uur gaan de kin-deren die dat willen naar buiten. Een groepje meiden blijft binnen, muziek hard aan en dansen maar. Het personeel haalt koffie of thee en de meesten staan bij elkaar op het plein.

Kwart over tien: tekstbespreking

Ze gaan bij het bord zitten voor het bespreken van de tekst. Als Nynke haar tekst zelf nog een keer hardop voorleest, blijkt dat deze nog niet zo makkelijk is voor te lezen. Zou dat met interpunctie of lay-out te maken hebben? Ze zit achter het toetsenbord en al overlegend wordt de tekst zin voor zin bekeken en aangepast. Nynke kiest soms uit meerdere voorstellen. Dan gaat het nog over een aansprekende titel. Nynke heeft het niet zo met titels, maar uiteindelijk valt ze voor het voorstel van Afke 'Bang in bed'. Dat klinkt lekker. Tot slot wordt de nieuwe tekst nog een keer door Hussain voorgelezen.

Voordat de tekst wordt opgeslagen in het bestand voor de nieuwe klassenkrant, wordt met de groep op initiatief van Jeroen nog even aandacht besteed aan de lay-out.

Er wordt besloten dat iedereen voor de wekelijkse bordtaak een eigen tekst aanpast op interpunctie en passende vormgeving. Zet je eerste versie en de nieuwe onder elkaar, schrijf je naam erbij en lever de print in.

Om even over half elf stilte half uur

Na de bespreking is het vijf minuten spullen verzamelen en dan begint 'het stilte half uur'. Niet praten, niet samenwerken, niet lopen, maar stil aan je eigen werk. Iedereen zit op z'n eigen plek of achter een computer. Ook Jeroen en ik werken stil voor onszelf. Dit gebeurt iedere ochtend.

Een uur of elf

Er ontstaat vanzelf weer wat werkruis. Het toneelgroepje gaat in de personeelskamer oefenen en Jeroen roept Paula en Wanda bij zich om wat te vragen en nog wat uit te leggen. Daarna helpt hij Wendy en Zehlia bij het opzetten van hun werkstuk.

Om half twaalf is het 'film-time'

We kijken samen een film die een groepje zelf heeft gemaakt over de omgeving van de school en nog eens het vergelijkbare filmpje dat we van de correspondenten uit Gent hebben gekregen. Het levert heel wat stof om over te praten, te vergelijken en om vragen voor de correspondenten te formuleren.

Om tien voor twaalf voorlezen

Zoals bijna iedere dag tegen het eind van de ochtend gaat Jeroen voorlezen; Het oorlogspaard. Enkele kinderen gaan bij hem zitten aan de ronde tafel. De anderen zitten aan hun tafel of zijn stil op een pc aan het werk.

Aan het eind van de ochtend worden enkele klassentaken gedaan. Ik ga met Jeroen naar de personeelskamer. De meeste kinderen eten in het lokaal op school. Enkele ouders houden in school toezicht. Kinderen die dichtbij wonen gaan naar huis.

Verschillende kinderen steken bij het binnenlopen enthousiast van wal over iets dat ze hebben meegemaakt. Ik heb een kladblokje op mijn ronde tafel klaarliggen om er af en toe een kernwoord op te krabbelen. Er gebeurt soms zo veel dat ik het kwijt raak en nu kan ik er in de kring op terugkomen wanneer dat zo uitkomt.

29 De dagelijkse kringgesprekken

De spil van de organisatie

Uit het verhaal van Luciënne blijkt al wel dat onze kringgesprekken anders zijn dan wat vaak onder een kring wordt verstaan. Het is de spil waar onze dagelijkse organisatie om draait. In de groep noemen we het wel ‘kring’¹⁰, omdat het een makkelijke term is. Iedere ochtend en iedere middag begint er mee.

Een ronde kring

Als de groep in de kring komt zitten, let ik er op dat die kring zoveel mogelijk rond en ‘gesloten’ is ¹¹. Ik let er op dat iedereen elkaar aan kan kijken en dat er geen kinderen op afstand of ‘in de verdrukking’ komen te zitten. Ik houd ook niet van gehang op kussens of tegen een muur. Het gaat mij om gelijkwaardigheid en een actieve zit. Ik vind het trouwens bij iedere werkvorm van belang om te kijken hoe de kinderen zitten en waar ik zelf het beste kan gaan staan of zitten.

In het jaar dat verbetering van de kringgesprekken in het team centraal stond, vertelde een collega dat hij iedere dag met opzet op een andere plek zit. Dat zette me aan het denken en nu zet ik mijn stoel geregeld op een andere plaats in de kring. Het doorbreekt vaste gewoontes en een andere plek geeft een andere kijk. Ook kan de situatie bepalen waar ik ga zitten: naast een leerling die niet zo veel zegt of naast een die wat gaat presenteren, tussen twee moeilijke kinderen of recht tegenover een bepaalde leerling.

Wanneer een groep meiden of de buitenlandse kinderen steeds bij elkaar gaat zitten, breng ik dat ter sprake en vraag naar het waarom. Om naast iemand anders terecht te komen, gaan we zo nu en dan van groot naar klein zitten, op alfabetisch volgorde of ...

¹⁰ Wordt in Vlaanderen ook (praat)ronde genoemd

¹¹ Ik kom in nogal wat freinetgroepen vierkante ‘kringen’ tegen. Daar ben ik vierkant op tegen. Kinderen die in de buurt van een hoek zitten, hebben geen contact met klasgenoten op de andere hoek van dezelfde bank.

Een voorzitter

Wisselend heeft een van de kinderen de leiding. Deze voorzitter bereidt de kring voor, geeft de beurten, let op dat iedereen meedoet, kapt soms een onderwerp af, bespreekt een vraag of een voorstel met de groep. Helpen of ingrijpen doe ik het liefst zo 'minimaal' mogelijk, om de gang van het gesprek niet te onderbreken. Als het even kan, kijk ik kinderen alleen maar aan, geef een vingerwijzing of maak een gebaar. Lichaamstaal vind ik belangrijk en werkt dat niet, dan noem ik de betreffende leerling bij de naam. Hierdoor kan het gesprek gewoon doorgaan. Soms geef ik kort aan welk gedrag ik zie, wat ik daar van vind en vertel welk gedrag ik verwacht.

De voorzitter kiest telkens een opvolger voor de komende week en Hans Peter houdt dit jaar een overzichtje bij zodat iedereen die wil ongeveer even vaak aan de beurt komt.

Wat is het weer moeilijk.

Ik moet volgende week
een nieuwe kringleider kiezen.

Wat is het weer moeilijk.

Ik heb geen idee wie ik moet kiezen.
Allemaal kinderen die hun vinger
opsteken

en daarvan moet ik er één kiezen.

Wat is het weer moeilijk.

Maar ja, ik kom er wel uit.

Lisanne

Veranderingh van praet en kout, De menschen in vermaecking houdt

Teksten worden trots voorgelezen en meegebrachte spullen getoond. De kinderen hebben gelegenheid om alles wat ze produceren, vinden, zien, ervaren, horen en denken in te brengen. Overal kunnen vragen over worden gesteld. Er wordt doorgepraat, er worden

Een bladzijde met kringafspraken uit de WITTE map

Dinsdag

Nynke

Dagboek Lobke

Tekst

10 Afke : vader

7 Zehlia : oma

8 Amina: Pluto

7 Lucia : langlaufen

9 Wendy : boot(v)

5 Margriet : muis

12 Steven : gitaar

15 Nynke : droom

* Wanda
Steven
Margriet

* instr. meenemen

* tentoonstelling
Lobke Hilde

Mee

HP : Suske/Wiske Joost leerschaak

Robin Werkstuk

* lino drukken Robin Margriet

Pieter : mopper-trommel

Joost : button riddersets

Steven : houtsnede

: drukwerk

Regelen

openen wecksluiting groepje Loekie

vanmiddag

12.30 film kijken

Rekenen
Wiert
HP
Mark
Jeffrey

Gang Margriet Daphne
Lobke

Gang Joost Hussain
Zehlia Wendy

nieuwe verhalen verteld of onderzoek afgesproken. Ik ben geen voorstander van een scheiding in vertelkring, boekenkring, observatiekring, verslagkring en tekstenkring. De ene werkvorm gaat bij ons vloeiend over in de andere. Wanneer er iets gebeurd is, wacht je niet op een actualiteitenkring en als je enthousiast bent over een boek, vertel je er over in de eerste de beste kring. Dat zorgt bij elkaar voor leven en oorspronkelijkheid in iedere kring. De drie kwartier uit het verslag van Luciënne (blz.19) lijkt behoorlijk lang, maar die zijn meestal om voordat we het in de gaten hebben. We komen geregeld tijd te kort.

Het is niet altijd makkelijk om begrepen te worden

Het is soms moeilijk om gedachten goed onder woorden te brengen. Vertellend en pratend maken ze gebruik van elkaars woordenschat en taalkennis, ze ontwikkelen taalvaardigheid door te luisteren en te praten. Een persoonlijk verhaal roept beelden op, die groepsgenoten gebruiken om bij hun eigen verhalen te komen. De gesprekken voegen iets toe aan hun gedachtewereld en ze leren dat je van mening kunt veranderen.

Ik ben vooral vragensteller. Ik vraag vooral om verduidelijking, om bezinning en om opheldering bij tegenstrijdigheden. Ik vraag geregeld hardop:

- Klopt dit wel;
- Wat vind jij daarvan?

Verder kijk ik goed naar kinderen en luister, zodat ik op hun gedachten kan reageren. Mijn woordgebruik is lang niet altijd de taal van de kinderen. Ze hebben een andere woordenschat. Gelukkig zijn ze gewend om aan te geven wanneer ze iets niet snappen en toch wordt af en toe weer duidelijk dat ze mijn bedoeling niet hebben begrepen.

Ik noteer de afspraken die gemaakt worden in een grote witte multomap, onze klassenmap. De 'WITTE' map (blz. 224) ligt de hele dag op mijn tafel. Daardoor kan iedereen nakijken wat er precies is afgesproken.

De laatste weken vragen leerlingen regelmatig of ze de afspraken in de map mogen noteren.

Een vast patroon

Ons kringgesprek kent een vast ritme. Soms beslissen we met elkaar om daar verandering in aan te brengen. Het huidige patroon is duidelijk te herkennen in *Een ochtend in onze groep*:

- a. wie heeft het dagboek geschreven
- b. wie wil er een tekst voorlezen
- c. wie heeft er iets te laten zien
- d. wie heeft er (nog) iets te regelen

Bij de start van het schooljaar begonnen we het kringgesprek met *Wie heeft er wat voor te lezen of te vertellen*. Ik vond het onderdeel *vertellen* geregeld te veel van hetzelfde, wat dan nogal eens leidde tot wat ik 'gezever' noem. Ik bracht het ter sprake en we hebben afgesproken dat we het onderdeel *vertellen* een tijdje laten vallen. Wanneer iemand toch iets wil vertellen, schrijft hij het eerst maar op. Dat bevalt goed, we hebben minder geleuter.

De voorzitters die structuur fijn vinden kiezen er voor om de genoemde volgorde strikt aan te houden. Er zijn voorzitters die vooral b en c samenvoegen. Dat vind ik zelf prettig, omdat het meer afwisseling oplevert.

Een bladzijde uit ons dagboek

Donderdag waren we door de gemeente uitgenodigd om op de ijsbaan op het marktplein te komen schaatsen. Van te voren hadden we er niet zo veel zin in, omdat we die tijdelijk neergezette baan veel te klein vonden. We zijn natuurlijk ook verwend met veel water en als het vriest hebben we dus ook veel ijs.

Toen we op de markt aankwamen, was onze indruk meteen van OHHH ... dat valt nog best mee. Dus gauw allemaal de schaatsen aan of onder en het ijs op. Voor sommigen ging het schaatsen nog met vallen en opstaan.

Janny had een parachute meegenomen. Dat was erg leuk. Daar hebben we een hele poos mee gespeeld. Er waren nog twee andere scholen. Iedereen die wilde, kon meedoen.

Het was erg leuk. Later hebben we met zijn allen nog 'twee is teveel' gedaan. Dat was wel lastig als je nog niet zo goed kunt overstappen. We hebben wel gelachen.

Om ongeveer kwart over tien hadden veel kinderen het wel gezien. Dus gingen we weer naar school. Daar hebben we nog lekker zitten werken tot twaalf uur. We hebben veel plezier gehad. Het was een erg leuke ochtend.

Wendy en Nynke

a

Wie heeft het dagboek geschreven?

Is een dagboek nog wel wat in een tijd van bloggen, gekrabbel en getwitter? Onze groep vindt van wel. Ze hebben natuurlijk goede ervaringen met dagboeken uit eerdere groepen en nog nauwelijks ervaring met een weblog. Misschien schrikt het onbekende af en dat zou een reden moeten zijn om juist wel voor bloggen te kiezen. Maar goed.

Iedere dag maakt één van de kinderen een nieuw bestand aan. In de loop van de dag vult hij dat met aantekeningen over wat er allemaal in de klas is gedaan. Schrijven in het dagboek gaat op vrijwillige basis. Doe je mee dan schrijf je je naam in het rijtje dat we op vaste volgorde afwerken. Ik zet mijn eigen naam er soms ook tussen. Je zit er wel voor een trimester aan vast, anders neemt het geregeld iedere keer te veel tijd in beslag.

Gemotiveerd weer aan de slag

Een dagboek past in het leerproces rond het duidelijk en goed op papier leren zetten van ervaringen en activiteiten. Doordat de ochtendkring begint met het voorlezen van de bladzijde van de vorige dag, weten we direct welk werk nog niet af is en wat daar dan nog voor gedaan moet worden. De eerste nieuwe afspraken worden meteen in de WITTE map genoteerd.

In het dagboek gaat het vooral om onderwerpen die van betekenis zijn voor de hele groep. Kinderen leren onderscheid te maken tussen schrijven voor zichzelf of voor de groep en tussen belangrijke zaken en bijzaken:

- Is het duidelijk beschreven;
- Wat staat er te veel of juist niet in en waarom is dat zo gedaan?

En af en toe breng ik het gesprek op de vormgeving van de pagina:

- Waar zijn de foto's?

- Wat denk je, hoe komt het dat die bladzijde er zo mooi uitziet?

Soms wordt de tekst aangepast of wordt er nog wat toegevoegd.

Als het in orde is, wordt er geprint, gaan er vier gaatjes in en het resultaat gaat in de map 'dagboek'. Die map ligt op een zelfgemaakte standaard vlak bij de deur. Kinderen, familie en belangstellenden bladeren er in wanneer ze dat willen.

Een tijd geleden was het groepje kinderen dat aan het dagboek meewerkte klein. Op voorstel van een tafelgroepje besloten we er een poos mee te stoppen en het na een paar weken weer op te pakken.

Het bleek lastig om te bekijken waar verder aan gewerkt moest worden en er werd minder over werk nagepraat.

Dat vonden we een gemis. Leerlingen weten nu weer waarom ze aan het dagboek werken en we hebben afgesproken om te zorgen voor meer afwisseling, illustraties en humor.

Lekker bladeren door je eigen geschiedenis

Het dagboek is een prachtig hulpmiddel om ontwikkeling van het tijdsbesef te ondersteunen: de afgelopen week, vorige maand, een half jaar geleden, na de vakantie. Het komt op een ongedwongen manier vanzelf ter sprake. Het is heerlijk om opgeschreven belevenissen terug te lezen. Dan is het net of het weer gebeurt. Je raakt op den duur 'van alles' kwijt en met een dagboek blijft het behouden. In de leeshoek staan ook klasse(n)dagboeken uit groepen waar ze eerder in hebben gezeten.

Sipje de poes scheurt door de kamer. Sopje de poes racet er achteraan. Hump je de poes staat er rustig naar te kijken. Dribbel de poes eet driftig uit zijn bak. Jansen de hond blaft er maar op los. Mam zuigt aan haar sigaret. Frank zit te slurpen van zijn koffie. Lisan loopt te schreeuwen. En ik... ik zit maar wat te kijken.

b

Wie wil er een tekst voorlezen?

SPREKEN IS ZILVER
&
SCHRIJVEN IS GOUD

In de klas werken aan taalontwikkeling betekent voor mij taal gebruiken; elkaar vertellen over wat je meemaakt, voelt, droomt, fantaseert en denkt en daar over schrijven. Dat zorgt voor teksten over uiteenlopende onderwerpen, waar gebeurd of fantasie, van enkele regels tot halve schriften. Zodra een eerste versie van een tekst af is, kan de schrijver die in de kring voorlezen.

Onbevangen schrijf- en leesplezier

In onze groep kiezen leerlingen uit een schrift met afwisselend een blanco en een gelinieerde pagina of gewone gelinieerde schriften. Teksten worden ook steeds vaker met een tekstverwerker geschreven, wat hun schrijfmogelijkheden vergroot. In een schrift is het handig om van tevoren na te denken of eerst even een lijstje¹² te maken, terwijl je op een tekstverwerker direct kunt beginnen. Veranderingen zijn gaandeweg makkelijk uit te voeren.

Bij het schrijven van teksten kennen de meeste kinderen van mijn groep weinig schrijfangst. Ze schrijven op school en thuis. Soms wordt een tekst tijdens de kring nog uit de achterzak gefrommeld en voorgelezen. Dat zijn vaak mooie. Het gaat mij er in de eerste plaats om dat kinderen veel en onbezorgd schrijven en wat is voor de hand

¹² Het schrijven van een lijstje is materiaal verzamelen waaruit kan worden gekozen om over te schrijven. Het voorkomt dat er meteen geschreven wordt over het eerste idee dat hen te binnenschiet. Het schrijven van een lijstje is even rustig de tijd nemen. Hetzelfde argument geldt ook voor het maken van een mindmap, wat ik sommige kinderen de laatste tijd af en toe laat doen om tot een ander soort tekst te komen. Kinderen leggen daarbij verbanden tussen nieuwe informatie en iets dat ze al weten. Ook doorbreken ze denkpatronen. Bij het maken van een lijstje, krijgt een leerling sneller de indruk dat het 'af' is. Mindmappen is daarentegen op een natuurlijke manier vergelijkbaar met de associatieve werking van onze hersenen.

liggender dan om daarbij uit te gaan van hun eigen ervaringen? Iedereen maakt dagelijks van alles mee en teksten die daarover geschreven worden zijn steeds betekenisvol.

Door geregeld te vertellen dat het bij de eerste versie om hun verhaal gaat (om de gang van hun gedachten), wil ik benadrukken dat een tekst niet meteen goed hoeft te zijn.¹³

Voldoende schrijftijd

Ik let er op dat de kinderen iedere week genoeg tijd kunnen inplan- nen om te schrijven. Daarnaast luister ik goed, beantwoord vragen en stel zelf vragen. Soms herhaal ik wat een kind zegt - *dus je zet voor Rick een stoel in de kring?* - om hen uit te nodigen het verder uit te leggen. Mijn nieuwsgierigheid is belangrijk, ik wil echt weten hoe het gaat met de oma van Anne en het dansen van Daphne.

Net als 'hoe vragen' soms weinig antwoord opleveren zijn 'waarom- vragen' niet altijd makkelijk te beantwoorden, zeker niet wanneer die vraag een leerling min of meer ter verantwoording roept. Ik ga met mijn vragen vooral op zoek naar hun ervaringen, emoties en associa- ties.

Werken met vrije teksten

De naam zegt het al: leerlingen bepalen zélf waarover ze schrijven, wanneer ze schrijven en in welke vorm ze dat doen. Veel teksten schrij- ven, teksten regelmatig voorlezen, er met gevoel over praten, wekelijks teksten bespreken en optimaal bewerken, eindteksten mooi vorm- geven, ophangen, vermenigvuldigen en verspreiden. Met teksten geven kinderen uiting en vorm aan ervaringen en belevingen. Vanuit betrokken en onbevangen lees- en schrijfplezier krijgt taal zin en betekenis. Al zo'n tachtig jaar ontwikkelen freinetwerkers met elkaar deze in het schoolwerk geïntegreerde techniek, om werk voor leerlin- gen zinvol en motiverend te maken. Vrije teksten vormen in freinet- groepen een van de pijlers van de freinetpedagogie.¹⁴

¹³ De spellingcorrector van de tekstverwerker is voor meerdere kinderen een geruststellende ondersteuning bij onbekommerd schrijven.

¹⁴ Deze omschrijving komt uit de reader *Werken met vrije teksten*. Nij Beets: versie mei 2012

Door het stellen van vragen zoek ik met kinderen kleine en mooie ervaringen, die we vervolgens samen kunnen uitvergroten. Zo wilde ik af van de algemene (oppervlakkige) opsommingen na iedere vakantie over wat allemaal hebben gedaan. Ik vraag leerlingen nu om gedetailleerd over één kleine gebeurtenis te vertellen (iets vreemds; iets spannends; iets onverwachts; iets heel nieuws). In een gesprekje wordt een ervaring verhelderd. Bij het zoeken naar details die relevant zijn, wordt het verhaal haast tastbaar. Kinderen schrijven nauwkeuriger. Ze hebben wat te vertellen en het worden teksten die nieuwsgierig maken. Bij het voorlezen ervan zijn ze heel afwisselend en boeiend en zorgen voor levendige gesprekken in de kring.

Schrijven is niet aangeboren

Het schrijven op zich is meestal een individuele bezigheid, maar wat erna komt doe je met elkaar. Zo vormen tekstbesprekingen (blz.161) een wezenlijk hulpmiddel. Ter ondersteuning ga ik mee in hun enthousiasme en geef feedback die vooral gericht is op de inhoud. Ik wijs ze op een verrassende of mooie zin, op een veelbelovende mogelijkheid om nog verder uit te werken. We lezen eerder geschreven teksten en voor de afwisseling werk ik af en toe met een groepje aan een taal(druk)techniek¹⁵. Ze zien dat je op verschillende manieren kan schrijven. Al doende valt er veel aan schrijven te ontdekken.

Vooraf veel schrijven

Ik ken groepen waarde afspraak is gemaakt: '*minimaal één tekst schrijven per week*'. Dat werkt vaak remmend; tekst klaar, opdracht uitgevoerd, weektaak af. Die afspraak kennen we niet en wordt er dagelijks geschreven. Als een leerling minder schrijft, ga ik met hem of haar praten om achter de oorzaak te komen. Schrijven is in mijn groep vrije teksten schrijven, een stripverhaal maken, een uitnodiging ontwerpen voor een verjaardagsfeestje, een bladzijde in het dagboek schrijven, teksten en liedjes maken voor het toneel op de feestavond. Aldoende worden leerlingen enthousiast! Het is mailen en schrijven met onze correspondentieklas in Gent, een prentenboek of een

¹⁵ Zie voor taaldruktechnieken: www.taalvormingentaaldrucken.nl

verhalenbundel maken, klasse(n)kranten samenstellen, gedichten maken, affiches ontwerpen, multomappen met mooie teksten vullen. Het gaat om verslagen schrijven van ontdekkingstochten en schoolreisjes, een interview uitschrijven, een samenvatting maken voor een werkstuk, een mooie voorpagina maken met de kleurenprinter, een passende illustratie maken met de drukdoos, geschikte lettertypen kiezen, een uitnodigend geheel maken. Het zijn allemaal vormen van actief schrijven die jarenlang in de praktijk zijn ontwikkeld (en nog steeds worden ontwikkeld) om werken met taal voor leerlingen zinvol en motiverend te maken.

We laten het taalonderwijs niet verworden tot naschrijven en het maken van invullesjes, niet tot spellingtraining en ook niet door het rigide en eenzijdige toetssysteem wat de Nederlandse inspectie voorstaat. Voor ons team gaat het steeds om zinvol en levend taalonderwijs. Het gaat er om dat kinderen plezier krijgen in schrijven, dat ze leren zeggen en schrijven wat ze op hun hart hebben.

Elkaar vertellen wat je meemaakt, fantaseert, voelt, droomt, denkt en er ook over schrijven.

Op weg helpen

Ik vind het telkens weer spannend om er achter te komen hoe ik een leerling op een minder moment het goede zetje kan geven. Hiervoor heb ik verschillende mogelijkheden:

- Ik vraag een leerling (of een groepje) om aan mijn ronde tafel te komen zitten. Dan vraag ik hem een lijstje of een mindmap te maken dat afwissend gaat over eigen belevenissen: vrije tijd, vriendjes, familie, huisdieren, school, buurt, gevoelens, verwachtingen of dromen. Dan vraag ik hem over één van de woorden op het lijstje wat te vertellen. We raken aan de praat, ik kan doorvragen. Het verhaal komt los. Eerst mondeling en daarna in het teksten-schrift;
- ik geef een leerling een camera mee naar huis en vraag of hij dingen wil fotograferen die hij op weg naar huis apart of speciaal

vindt. Of misschien wil hij foto's maken van lievelingsplekjes, z'n huis of iets van zijn kamer. Wanneer ik naar details op foto's vraag, komen de verhalen. Eerst weer mondeling;

- soms laat ik een leerling zijn jas van de kapstok pakken. *Wat vind je er mooi aan of juist lelijk; Ben je er aan gehecht; Wie heeft hem uitgezocht; Ik zie dat er vlekken op zitten?* Een kind kan dan feitelijke aspecten of gevoelens concreet en met details onder woorden brengen.
- er zijn tal van invalshoeken om het gesprek over kleine belevenissen op gang te brengen. *'Wil je je zakken eens leegmaken?'* Daar komen dingen uit die een eigen leven zijn gaan leiden. Het zijn opnieuw opstapjes naar persoonlijke gebeurtenissen, naar verhalen;
- wanneer ik samen met een leerling een tekst schrijf, ga ik eerst weer op zoek naar een gebeurtenis, die de moeite waard is om uit te vergroten. Ik kom met tips en ideeën. Samen formuleren we zinnen en het kind schrijft;
- ik schrijf met die kinderen stevast een paar elfjes. Dat zijn korte teksten van vijf regels: één woord, twee woorden, drie woorden, vier woorden en afsluiten met weer één woord;¹⁶
- tegen een leerling die opgewonden binnenkomt en direct een verhaal begin te vertellen, zeg ik als ze zijn uitgesproken: *je kan daar straks misschien wel een mooie tekst over schrijven.*

De afspraken die ik met deze kinderen maak, komen in de WITTE map op een speciale gele bladzijde. Dat opschrijven heb ik nodig. Ik ben soms vergeetachtig en wil toch zorgvuldig zijn in mijn afspraken met leerlingen.

¹⁶ De koppeling van inhoudelijke vragen aan iedere regel van de elf (wat uitnodigend werkt voor kinderen om te gaan schrijven) wordt duidelijk uitgelegd in: Peter Dellensen, *Taaldrukken, verder dan zeggen en schrijven*, Baarn: Bekadidact, 1987

Steeds lekkerder!

We gingen uit eten in het Schimmelpenninck Huys omdat oma donderdag 76 wordt. Toen we er waren, mochten we in een zaal met allemaal banken en stoelen gaan zitten. We kregen wat te drinken en een voorafje, dat niet te eten was. Daarna gingen we naar een andere zaal, waar een grote lange gedekte tafel stond.

Het hoofdgerecht bestond uit lamsvlees, groente en een toefje puree.

Ik vond het vlees zo lekker, dat ik nog een stukje van oma kreeg.

Toen het nagerecht.

Dat was pas smullen!

Omdat Joost ondanks intensievere begeleiding van mij niet echt tot schrijven komt, overleg ik met hem en zijn ouders Ruud en Maaïke. Ik volg het voorstel van Ruud: *Joost schrijft iedere dag één tekst, al is het maar één regel*. Iets waar ik zelf denk ik nooit voor gekozen zou hebben, maar ik ken de ouders en ze weten uiteraard wat werkt bij Joost. Zoals afgesproken controleer ik z'n teksten wekenlang iedere dag. Z'n eerste tekst was "*Ruud is gek*". De laatste is er een van enkele pagina's over een weekend in de duinen.

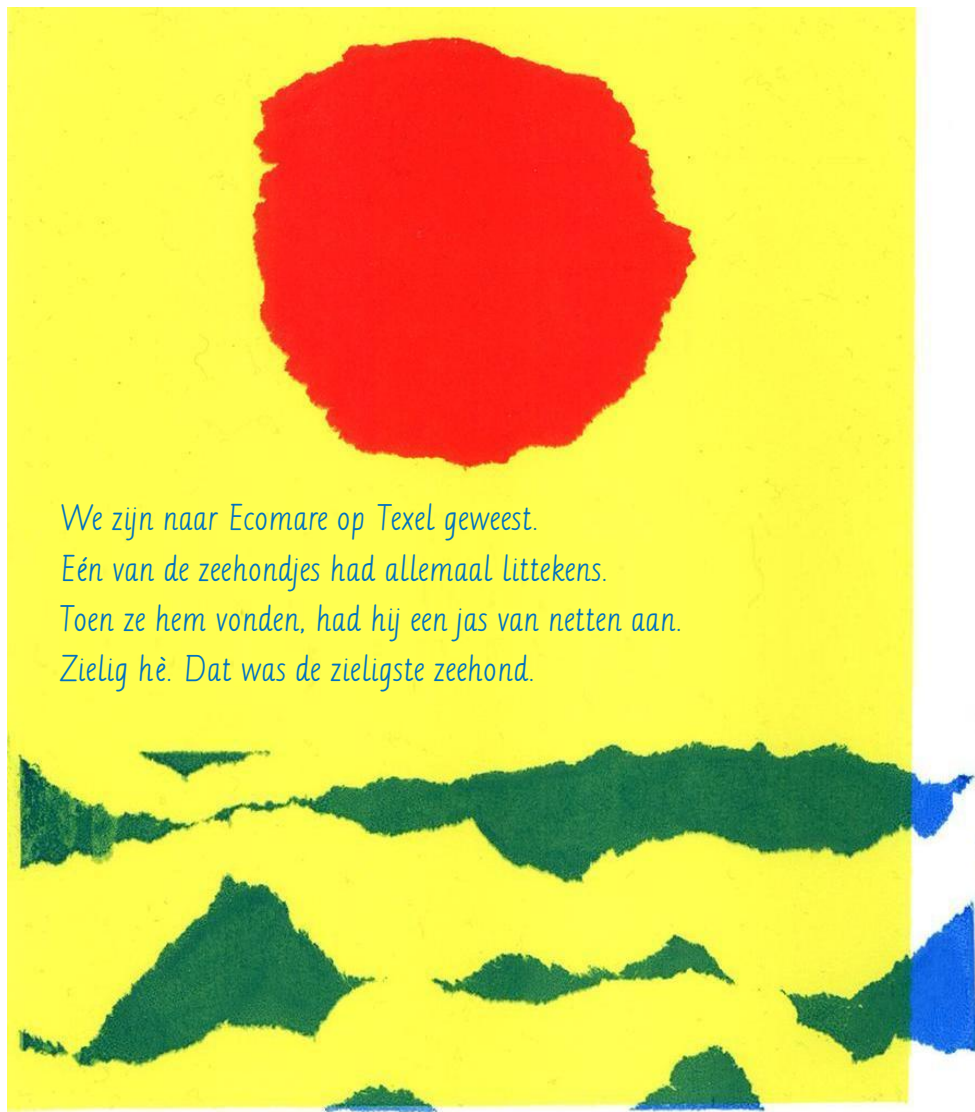
Teksten bekijken

Wanneer een leerling me vraagt om een eerste versie van een tekst te bekijken, probeer ik tijd te maken voor een één-op-één-bespreking. Als dat niet uitkomt, lees ik hem op een ander moment en schrijf er opmerkingen en vragen bij. Voor de spelling hebben we in het team tekens afgesproken die ik in de kantlijn zet wanneer ik dat nodig vind.

- H** = hoofdletter vergeten
- i** = fout in de interpunctie
- ✓ = woord vergeten
- S** = spelfout
- pv** = fout in de persoonsvorm
- *** = schrijf dit woord goed in je eigen woordenlijst
- = zin loopt niet goed¹⁷

Mijn leerlingen weten goed wat er moet gebeuren. Veel kinderen hebben in hun eigen map op het netwerk een eigen woordenlijst. Hierin typen ze (op alfabetische volgorde) woorden, waar ze moeite mee hebben. Door de lijst komen ze de woorden regelmatig tegen en soms oefenen ze er mee. Kinderen met een goed woordbeeld leggen alleen zo'n woordenlijst aan wanneer ze het leuk vinden om te doen.

¹⁷ Deze tekens kwamen we met het team tegen in de reader *Werken met vrije teksten*. Nij Beets: vversie mei 2012,

We zijn naar Ecomare op Texel geweest.
Eén van de zeehondjes had allemaal littekens.
Toen ze hem vonden, had hij een jas van netten aan.
Zielig hè. Dat was de zieligste zeehond.

Beleving of fantasie

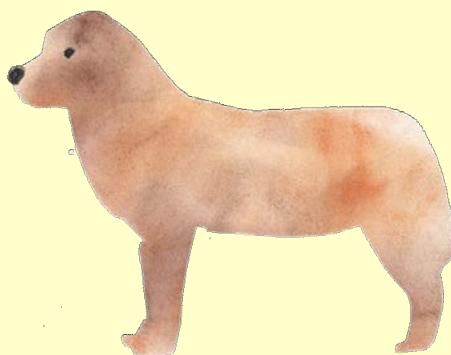
Om zelfvertrouwen krijgen en plezier in het schrijven, bepalen leerlingen zélf waarover ze schrijven. Zolang ze voor zichzelf schrijven gaat het om de loop van hun verhaal, hun gedachtegang, werkelijkheid of fantasie. Ik kom in mijn groep weinig fantasieteksten tegen en denk dat daar verschillende redenen voor zijn:

- Omdat teksten over eigen belevingen levensecht en herkenbaar zijn, wordt er in de kring snel op gereageerd en makkelijk over doorgepraat. De aandacht in de kring is vaak vele malen groter, dan bij fantasieverhalen. Dat is een aanmoediging om meer over eigen belevenissen te schrijven.
- Als ik kinderen individueel op weg help vraag ik altijd naar hun eigen ervaringen, gevoelens, verwachtingen, problemen, angsten of dromen. Daar kunnen ze makkelijker over schrijven. Omdat ik dit geregeld doe, ontstaat er een gewoonte om over eigen belevingen te schrijven.

Toch vind ik dat fantasieteksten hun waarde hebben. Kinderen snijden in fantasieverhalen soms onderwerpen aan die ze anders niet zo gemakkelijk zouden kiezen. Ze kunnen vrij reizen in een wereld waar alles mogelijk is. Kinderen kunnen schrijven alsof het gelogen is en dat ligt soms dicht bij de waarheid. Die verhalen vormen een prachtige opstap om het met elkaar te hebben over het verschil tussen fantasie en realiteit.

Fantasieteksten leiden in de groep nogal eens tot clichématigheid, tot een apart soort grappigheid, terwijl eigen ervaringen nooit een cliché zijn. In onze groep komen en gaan fantasieverhalen net als bijvoorbeeld knikkeren. Wanneer het nieuwe er af is, zijn de anderen vaak minder betrokken tijdens het voorlezen. Als ik deze andere betrokkenheid in de kring merk, dan breng ik dat ter sprake. We gaan met elkaar op zoek naar de oorzaken. Vervolgens lees ik een paar dagen hele korte fantasieverhalen voor uit kinderboeken. We analyseren met elkaar waarom deze verhalen zo leuk zijn:

- Ze beginnen grappig of spannend.
- Je wil weten hoe het verder gaat.

Rakker

Gisteren ging ik bij Wendy spelen. Anneke zag ons aankomen en ging naar binnen om Rakker te pakken. We liepen via de shop naar binnen. Toen we binnen waren had Anneke Rakker aan de lijn. Ze vroeg aan mij of ze hem mee moest nemen naar de shop. Ik wilde dat liever wel. Ik aaide hem even. Wendy zei dat Niels ziek was. Hij keek t.v. Wendy en ik namen cola en cake. Toen dat op was gingen we naar haar kamer. We gingen kaarten, zenuwen en zwarte wijven. Om vijf voor vijf moest ik naar huis. Rakker lag in de shop te slapen. Ik vond het best spannend.

- Wij weten vaak iets wat personen in het verhaal niet weten.
- Er gebeuren onverwachte dingen.
- Het einde komt plotseling en het loopt vaak net anders af dan we met elkaar dachten.

We stellen een rij tips samen om korte verhalen te schrijven. Dat leidt tot twee veranderingen. Of kinderen schrijven geen fantasieverhalen meer, of de verhalen van kinderen die daar wel voor kiezen worden interessanter

En er is niets leuker dan zo nu en dan naar aanleiding van een tekst eens heerlijk met elkaar te fantaseren.

Je tekst voorlezen

Dagelijks kunnen leerlingen hun eigen teksten en gedichten in de kring voorlezen. Dit voorlezen is vrijwillig en gemiddeld zijn het een stuk of zes teksten. Door deze spreiding hebben we tijd om aandacht aan iedere tekst te besteden.

Zeker als het een neerslag is van een persoonlijke ervaring, kan het voorlezen in de kring voor kinderen soms spannend zijn. Ik let er dus op dat de groep daar respectvol op reageert. Uitlachen en vervelend commentaar zijn uit den boze en wanneer dat gebeurt, grijp ik direct in. Meestal worden er over een voorgelezen tekst vragen gesteld.

Het verbeeldingsvermogen zit aan twee kanten, bij de voorlezer en bij de luisteraar. Er wordt over een onderwerp doorgepraat. Bij sommige teksten zijn we zo klaar en vooral rond teksten die iets raken in de groep ontstaan hele gesprekken. Bij kinderen die veel teksten voorlezen pak ik nog weleens door en houd het kort. Bij kinderen die minder voorlezen, ben ik er daarentegen op gespist om een gesprek aan te zwengelen. Zodra het op gang komt, stel ik me terughoudender op. Ik probeer op een rustige manier duidelijk te laten blijken dat ik meeluister en het initiatief niet van ze wil overnemen. Ik doe veel met mijn ogen en door positieve lichaamstaal laat ik merken dat ik denk dat ik hen begrijp of ik zeg bijvoorbeeld alleen maar ja. Ik toon kort waardering, begrip of verbazing:

Positieve effecten op de kwaliteit van de interactie treden vooral op als er sprake is van gesprekken die het denken van de kinderen stimuleren. Het blijkt bijvoorbeeld dat vragen als 'Wat zou jij doen als..? Waarom vindt hij dat vervelend? Waarom denk je dat hij dat doet?' de taalontwikkeling veel sterker bevorderen dan vragen als 'Wat is dat? Wat zie je op dit plaatje?' Het eerste type vragen stimuleert overigens niet alleen de taalontwikkeling, maar ook de denkontwikkeling. Die combinatie is precies wat deze aanpak zo effectief maakt.¹⁸

Sousa¹⁹ geeft voorbeelden van vragen die kinderen aan het denken zetten:

- Wat zou jij gedaan hebben;
- Waar dacht je aan toen dit gebeurde;
- Wat denk je dat de beste keuze is;
- Wat denk je dat er gebeurt als ... ;
- Wat zou hiervan de oorzaak kunnen zijn;
- Kun je voorspellen wat er gaat gebeuren;
- Wat is de overeenkomst met ...;
- Hoe verschilt het van ...;
- Kun je een voorbeeld geven;
- Waar zouden we hulp kunnen halen;
- Wat gaan we nu doen;
- Zijn we iets belangrijks vergeten;
- Ben je het met je klasgenoot eens? Waarom wel/niet;
- Kun je het belangrijkste noemen;
- Kan je dit ook aanpassen;
- Wat kan je toevoegen om het nog duidelijker te maken?

Bij dit soort vragen is het goed dat kinderen soms tijd krijgen om even na te kunnen denken. Ik let er op dat de kinderen die het snelst hun vinger opsteken niet steeds het eerst aan het woord komen.

achter
uit de
witte
map

¹⁸ Dwyer, M.C., R. Chait en P. McKee, *Building Strong Foundations for Early Learning*, Washington: U.S Department of Education, 2000

¹⁹ David A. Sousa, *How the Brain Learns*: Corwin Press 2006

- nee toch;
- prachtig;
- vertel eens, hoe zit dat precies?

Voor enkele kinderen geeft het de ondersteuning die ze soms nodig hebben. Ze hebben weer ruimte om over hun tekst verder te vertellen of om het anders te formuleren. Het gesprek gaat geregeld pas goed lopen wanneer ik naar heel concrete ervaringen vraag:

- wat vond je daar vies aan; was je toen bang; wat zou jij gedaan hebben; waar dacht je aan toen dit gebeurde?

Ik let op signalen van kinderen die niet veel zeggen en moedig hen aan om zelf over het onderwerp wat te vertellen, zeker wanneer ik weet dat ze er best wat over te vertellen hebben. Ik prikkel klasgenoten tot mee- en nadenken door te vragen naar eigen en vergelijkbare ervaringen:

- hebben jullie dat ook niet gedaan;
- Jeffrey, volgens mij weet jij nog wel hoe dat gaat?

Ik probeer om zo veel mogelijk kinderen in het gesprek aan bod te laten komen. Af en toe een stilte laten vallen kan daarbij helpen. Wanneer ik wacht met reageren, hebben klasgenoten de tijd om in te springen. Ik wil dat kinderen zonder terughouden met elkaar kunnen praten. Ze mogen aan dingen twijfelen, je vergissen is niet erg. De snelste, brutaalste en slimste rem ik soms af om verhalen van anderen te beschermen.

Ik wil mijn inbreng beperken tot goed luisteren, een vraag stellen en zinvol inspringen. Af en toe treed ik structurerend op, want ik wil dat leerlingen niet zo maar praten. Ik preciseer en nuanceer gedachten, herhaal of vat samen wat leerlingen zeggen. Ik zorg dat er antwoord komt op vragen.

Wanneer ik opnames terugzie van kringgesprekken in mijn groep, vind ik steeds dat ik nog teveel aan het woord ben. Het evenwicht vinden tussen begeleiden, het initiatief bij de leerlingen laten en veel uit de kring halen blijft moeilijk voor mij.

Drup, drup, drup,
de douche drupt.
Ik ben half wakker,
loop naar de badkamer

en draai aan de kraan
drup, drup, drup

drup, drup, drup

pssssssssssss

lekker warm

wakker

Wendy

Verder werken

Al schrijvend en pratend over teksten nemen kinderen ook afstand van hun belevingen en komen ze op andere gedachten. Gesprekken over vrije teksten leiden tot projecten, onderzoek, nieuwe teksten, rekenverhalen, taalactiviteiten, vrije expressie. Niet aan elke tekst koppelen we weer werk. Samen met de kinderen zoek ik uit de geruststellende hoeveelheid onderwerpen, waar mee verder gewerkt kan worden. Daarbij let ik op:

- de reacties van kinderen in de groep;
- koppeling naar teamafspraken;
- kansen om zinvol verder te kunnen werken.

De ene tekst geeft aanleiding tot een ‘rekenverhaal’²⁰, uit een ander stelt een leerling voor om een toneelstuk te maken. Er wordt besloten nog wat verder uit te zoeken of een werkstuk over te maken. De centrale plek van teksten in ons onderwijs, verhoogt weer het plezier om er nog meer te schrijven.

Een tijdje geleden stelden we vast dat de meiden veel meer teksten voorlezen dan de jongens. Een gevolg was dat er meer teksten van dezelfde meiden besproken werd. Toen dat in de kring aan de orde werd gesteld, kwamen we al snel op de kleinere bijdrage van verschillende jongens. Ze schreven wel, maar lazen daarvan maar heel weinig voor. Nu lezen ze weer meer teksten in de kring voor.

²⁰ Zie voor levensechte rekenwiskundesituaties: Jimke Nicolai, *Dat telt* De Reeks 10, Nij Beets: de Freinetbeweging, 2010.

Wie heeft er wat te laten zien?

Iedereen die wat heeft meegenomen naar school, wat wil vragen of werk af heeft, krijgt van de voorzitter de kans om dat te laten zien, te demonstreren en er over te vertellen.

Er wordt met elkaar over doorgepraat. Die gesprekken gaan altijd over wat ze doen, wat ze waarnemen, hoe ze de wereld en elkaar ervaren, welke waarde ze hechten aan dingen en hoe ze de wereld betekenis geven. Ze denken na over hun leven.²¹ Kinderen ordenen hun gedachten en leren die te verwoorden.

Daarnaast blijf ik het ook heerlijk vinden om met elkaar te praten over dromerijen en idiote plannen. We blijken vol te zitten met niet of nauwelijks uitvoerbare wensen en verlangens.

Ik probeer door mijn reacties kinderen het gevoel te geven dat waar ze mee komen van waarde is. Dat wordt versterkt door, net als bij de teksten, samen met de kinderen te kijken hoe die gesprekken aanleiding kunnen zijn voor verder werk, voor projecten, onderzoek, teksten, rekenverhalen, taalactiviteiten en vrije expressie.

²¹ Volgens Barend van Heusden (hoogleraar Cultuur en Cognitie) dragen dit soort gesprekken bij aan het ontwikkelen van cultureel zelfbewustzijn: *Cultuur in de spiegel, naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*, Groningen: RUG, 2010. Hij veronderstelt dat een complex en rijk zelfbewustzijn een goede basis kan vormen voor het bewuste handelen van kinderen en jongeren.

We maken er een gewoonte van om het even op te zoeken wanneer in het gesprek iets niet helemaal duidelijk is:

- Hoe zit dat eigenlijk precies;
- Klopt dat wel?

Het digibord staat aan, dus als het snel kan ... We overleggen over de trefwoorden en over het snel scannen van de gevonden bestanden. Kinderen blijken dat verschillend te doen en ze leggen elkaar uit waarom ze hun manier handig vinden.

Met elkaar hebben we meestal vlot boven tafel wat we willen weten. Een wat ingewikkelder vraag wordt na de kring door een paar kinderen verder uitgezocht. Ook kunnen ze besluiten om er een werkstuk over te maken (blz. 87).

Ik kijk en luister goed, ga op hun opmerkingen in en stel vragen vanuit mijn nieuwsgierigheid en betrokkenheid. Ik geef weinig antwoorden, maar vraag de groep naar mogelijke oplossingen. Het levert veel op wanneer ze zelf nadenken en met antwoorden komen.²²

Om geschikte vertrekpunten te vinden , probeer ik achter interesses van de kinderen te komen. Wie daar dicht bij komt, bezit een manier die leidt tot gemotiveerd werk.²³

Het werk is zeker niet vrijblijvend

Kinderen beginnen vrijwillig aan hun taak en de relevantie is voor hen duidelijk. Ze werken aan iets dat ze zelf willen weten of ze zoeken wat uit omdat de groep dat wil weten. De groep verwacht antwoord op hun vragen. Je kan niet zomaar stoppen. Wanneer het niet lukt, kom je er mee terug in de groep. Een regelmatige terugkoppeling naar de kring zorgt voor de kruisbestuiving tussen het groepje en het collectief.

Werkafspraken worden weer genoteerd in de klassenmap.

²² Volgens Freinet lijkt het op wat moeders doen met hun kinderen.

²³ Zie voor het ontwikkelen van belangstellingscomplexen: C. Freinet. *De moderne school*. Vertaling Rouke Broersma. Valthe: De Freinetbibliotheek, 2009

Wie heeft er (nog) wat te regelen?

Iedere ochtendkring eindigt met de vraag: *‘Wie heeft er nog wat te regelen’*. Wie nog wat wil of heeft vergeten, kan dat nu nog naar voren brengen. De puntjes worden op de i gezet.

Ik heb er voor gekozen om geen wekelijkse klassenvergadering te houden, maar de onderdelen daarvan (vragen, complimenteren, kritiseren) bij het regelen van het dagelijkse kringgesprek onder te brengen. Wanneer een kind duidelijk iets dwars zit of graag wat wil regelen, laat ik hem daar niet een paar dagen mee rondlopen. Kinderen, de stagiaire of ikzelf schrijven een vraag, wens, compliment, een plan of een klacht in een speciaal bestand op het netwerk. Omdat we niet met anonieme opmerkingen kunnen en willen werken, komt er altijd een naam onder. Voor onderwerpen waarvan ik verwacht dat ze om verdieping en tijd vragen, spreken we met elkaar een aparte klassenvergadering af.

→ Het gaat over werk en organisatie

- de verdeling en uitvoering van de klassentaken (blz. 201);
- de klassenkas (blz.199);
- wat moet worden geschreven aan de correspondentieklas.

‘Hoe zouden kinderen die geen verantwoordelijkheden leren dragen voor het omgaan met elkaar en hun omgeving, die geen kritiek leren verdragen, hoe zouden kinderen, die steeds geleerd hebben zich aan gezag en aan verantwoordelijkheid te onttrekken, hoe zouden kinderen die niet hebben leren overleggen en onderhandelen, later kunnen handelen als democratische burgers met alle rechten en plichten?’²⁴

²⁴ *Kom op, uit die jas!* geschreven door Jeroen Tans & Jimke Nicolai in het kader van een projectaanvraag rond onderwijs en een duurzame toekomst. Valthe, 2008

→ **Het gaat om het geven van complimenten.**

- Lobke, wat jij deed op de weeksluiting vond ik heel goed. (Margriet);
- Wanda en Zehlia jullie drukwerk is goed gelukt. (Amina);
- Loekie, leuk dat je hielp met vege. (Jeroen).

Het is voor iedereen fijn om complimenten van klasgenoten te krijgen. Dat geeft een klimaat waarin je ondersteund, gestimuleerd en gewaardeerd voelt, ook al maakt het uiten van waardering iemand soms kwetsbaar.

→ **Het gaat om vragen, ideeën en voorstellen**

- In die hoek is veel te veel lawaai, kan dat niet op de gang? (Joost);
- Ik vind dat we betere afspraken moeten maken over het gebruik van computers (Hilde);
- Wie weet waar mijn rode vulpen is? (Hans Peter).

Over werktijden, pauzeren, fruit eten zijn met elkaar afspraken te maken en werk, spel, sport vereisen een bepaalde houding. Al even vanzelfsprekend gaat het over gewoon binnenkomen en rommel opruimen.

In allerlei situaties oefenen leerlingen voortdurend het met elkaar nemen van beslissingen. Argumenten komen vanuit verschillende perspectieven. We zoeken naar consensus en proberen stemmingen te vermijden. Wordt er toch gestemd, dan leren ze beslissingen van de meerderheid aanvaarden. Wanneer ik zie dat een minderheidsstandpunt onvoldoende wordt meegewogen, breng ik dat ter sprake. Het is steeds het leren omgaan met verschillen en verschillende belangen.

→ **Het gaat over functioneren, over onenigheid en aanvaringen**

Kinderen vragen aan klasgenoten en mij naar het waarom van bepaald gedrag. We hebben afgesproken dat kritiek en klachten in de vragende vorm worden opgeschreven. Dat geeft ruimte voor het geven van antwoorden en het ontstaan van een gesprek. De vraag opschrijven is al een zekere afstand nemen en het begin van een oplossing:

- Jeroen waarom werd je boos op mij en niet op hem? We deden het allebei. (Paula);
- Steven waarom hield je niet op toen ik zei dat ik het vervelend vond? (Jeffrey);
- Afke waarom heb je mijn jas verstoppt? (Hussain).

Degene die de vraag heeft opgeschreven, krijgt het eerste het woord om toe te lichten wat er precies gebeurde. Als die uitgepraat is, geef ik altijd het eerst het woord aan degene over wie de vraag gaat

- Afke, klopt het wat Hussain zegt?

Soms moet ik even wat geduld hebben. Een kind moet de bedoeling van de vraag begrijpen, dan een antwoord bedenken en vervolgens het antwoord nog onder woorden brengen. Als Afke is uitgesproken, kunnen klasgenoten nog iets vragen of toevoegen. ‘*Welles, nietes*’ gesprekken kap ik altijd direct af en stap in dat geval telkens in één keer over naar de vraag waar het mee is begonnen.

We hebben het niet over wie de schuld heeft, maar er wordt uitgelegd waarom het zo gelopen is. Kinderen zien hoe hun gedrag op anderen overkomt en samen zoeken we naar oplossingen. We bedenken hoe het een volgende keer anders kan.

‘De democratie van morgen wordt voorbereid door de democratie op school. Een autoritair schoolsysteem kan geen democratische burgers vormen. Autoritaire gewoonten zitten diep in ouders en leerkrachten verankerd. Het is aan hen de taak om manieren te vinden waarbij de leerlingen de kans krijgen hun eigen wegen te vinden. Ze moeten er voor zorgen leerlingen aan het woord te laten en individueel en in de groep zo breed mogelijk initiatieven te laten nemen. Dat werkt eerder dan leerlingen te dwingen. Niemand werkt graag op bevel, niemand houdt ervan gedwongen te worden...’²⁵

Célestin Freinet

²⁵ Jimke Nicolai e.a. *De Freinetwerker*, De Reeks 8, Valthe:De Freinetbeweging, 2006.

Basisveiligheid

Een goed gesprek over wat er is voorgevallen en het zoeken naar oplossingen hoeft niet lang te duren. Het ter verantwoording roepen worden voor de hele groep dwingt tot objectivering. Kinderen krijgen zicht op hun eigen functioneren en dat van anderen, zeker wanneer ze openstaan voor opmerkingen. Soms kan niet iedereen tevreden gesteld worden. Er zijn tegengestelde belangen tussen wat een individu denkt te kunnen en wat de groep op prijs stelt.

Kinderen zien verbanden tussen feiten. Het gesprek leidt niet altijd tot een oplossing, maar in ieder geval tot meer duidelijkheid en begrip voor elkaars gedrag. Ze leren respectvol en verantwoordelijk omgaan met elkaar en ik ervaar ieder jaar dat hun vertrouwen om samen vraagstukken op te lossen toeneemt.²⁶ Ik krijg terug dat de kinderen zich op hun plek voelen.

Een alerte regisseur

Af en toe knikken of een korte vraag stellen voor verduidelijking, geeft aan, dat ik bij het gesprek betrokken ben. Ik zorg er voor dat leerlingen altijd kunnen uitpraten, dat er antwoorden komen op vragen en dat de groep niet te ver afdwaalt. Af en toe vat ik samen wat leerlingen afspreken.

Tijdens dit soort gesprekken let ik goed op de veiligheid. Ook nu grijp ik bij negatieve opmerkingen direct in, benoem wat ik hoor en zeg wat ik daar van vind. Daarnaast heb ik een gruwelijke hekel aan machtsspelletjes. Wanneer kinderen een meerderheid aan het organiseren zijn om hun zin te krijgen, vertel ik de groep wat er volgens mij gebeurt.

Ook let ik goed op de lichaamstaal van kinderen. Soms zegt een kind dat de ruzie al is opgelost, maar zie ik aan alles dat hem nog iets dwars zit. Omdat dingen niet altijd gezegd worden, vraag ik nog even door, tenzij het kind aangeeft dat hij het er echt niet meer over wil hebben. Aan de andere kant is het steeds de vraag tot hoe ver

²⁶ Zie ook: Rouke Broersma / Jimke Nicolai e.a. *Dat geeft de burger moed*. Burgerschapsvorming, op weg naar een democratische school. De Reeks 9 Valthe: De Freinetbeweging, 2007

een leerling beschermd moet worden. Ik heb net als ouders de neiging kinderen voor onheil te behoeden, maar wil niet dat ze te veel in een afhankelijkheidssituatie van mij komen. Dat blijft een ingewikkelde spagaat, waarin mijn ervaring en gevoel een rol spelen.

Liever niet te veel afspraken

De kinderen zitten natuurlijk al heel wat jaar op school en afspraken over werk en organisatie zijn dan ook vlot gemaakt. Ik probeer er voor te zorgen dat het aantal beperkt blijft en dat ze duidelijk zijn. Iedereen moet ze allemaal kunnen onthouden en nog uitvoeren ook. Kinderen zoeken de grenzen van burgerlijke (on)gehoorzaamheid. Ze kunnen een afspraak evengoed weer afschaffen. Dat hoort bij het groepsleven. Elk nieuw evenwicht, is tijdelijk. En als er in mijn ogen wel heel snel een oplossing wordt gegeven, vind ik het leuk om ze af en toe nog een beetje prikkelen door bijvoorbeeld te vragen of het wel klopt. Doordat het hun afspraken zijn weten de leerlingen goed waar de grenzen liggen en ze beseffen telkens weer wie voor wat verantwoordelijk is.

Een nieuwe afspraak wordt in de WITTE map genoteerd achter het tabblad *'kringafspraken'*, zodat iedereen ze weer na kan lezen. Geldt de afspraak voor de hele groep, dan komt die ook nog in de klassenkrant (blz.181):

Te laat

Wanneer je te laat bent, ga je op de gang aan een tafel zitten lezen of achter een computer aan het werk. Binnenlopen en aanschuiven stoort het gesprek.

Voetballen in de pauze

Deze week voetballen we maar eens even niet op het plein

Fruit eten

Vijf minuten voor de pauze kan het meegebrachte fruit in de groep worden opgegeten en de verpakking in de prullenbak gooid. (We vonden veel te veel resten op het plein en die zijn te vaak van niemand).

Wat in de kring is besproken en besloten, werkt in de uitvoering meestal soepel. Kinderen spreken elkaar er doorgaans in een sfeer van saamhorigheid op aan. En wanneer ik het nodig vind, houd ik kinderen consequent aan de gemaakte afspraak. Als je je realiseert dat het steeds gaat om welbevinden van iedereen die met school te maken heeft, is het gemakkelijker om jouw mening te relativiseren en mee te helpen om werkbare oplossingen te bedenken.

Naast deze algemene afspraken, regel ik met leerlingen individueel het een en ander. Zo mag bijvoorbeeld een leerling, die zich slecht aan afspraken kan houden, niet zonder mijn directe toestemming het lokaal uit.

Burgerschapsvorming is geen vak

Inspraak alleen is voor mij niet voldoende. Uit de oprechtheid van de kringgesprekken voelt iedereen dat er wat valt te winnen. De door de groep zelf gewilde en beleefde orde vloeit voort uit de afspraken die we met elkaar maken. Het gaat om het nemen van verantwoordelijkheid gekoppeld aan de persoonlijke werkplannen en een serieus werkklimaat. Kinderen doen werk voor de groep naar eer en geweten en dat vind ik belangrijk in een tijd dat persoonlijke verantwoordelijkheid lijkt te verdwijnen: gerommel in de boekhouding van landen en bedrijven, omkoopsommen in de vastgoedwereld, misbruik in de kerk, malafide beleggingsproducten, speculeren met gemeenschapsgeld ... en iedereen verschuilt zich achter de rug van steeds grotere gehelen en 'fouten van het systeem'. Niemand die er verantwoordelijkheid voor neemt.

De kinderen in onze groep kijken geregeld in de spiegel, dat verheldert hun handelen. Burgerschapsvorming is bij ons op school één van de kernpunten van ons onderwijs en zit in de manier van werken verweven.

Onze kringgesprekken zijn iedere dag weer anders, zelden vind ik het saai. We passen op voor routines en wanneer ik een sleur bespeur, geef ik dat aan in de groep en zoeken we naar oplossingen. Iedereen wordt er serieus genomen en praat zoveel mogelijk mee.

De kring geeft richting en vrijheid tegelijk.

*‘Door actievere betrokkenheid nemen de kwaliteit van de voorzieningen en het beleid toe. Het verhoogt het welbevinden’... ‘Wanneer leerlingen het gevoel krijgen dat ze deelnemers zijn van hun eigen samenleving, is de kans groter dat het goed met hen gaat’.*²⁷

Uitspraken die prachtig aansluiten bij ervaringen van onderwijsvernieuwers uit de eerste helft van de vorige eeuw.

²⁷ Hoogleraar pedagogiek Micha de Winter relateert kwaliteit aan de mate van participatie van leerkrachten, ouders en leerlingen aan de school
Lezing jenaplanconferentie 09/11/2000

63 Werkplannen die werken

School
Half negen
in de kring
Teksten, regelen
uit de kring
Werken, werken
rekenen, taal
Werken, werken
bij Jeroen
Pauze, pauze
slagbal
Pauze, pauze
homerun
Weer naar binnen
lezen, lezen.

SAAI!!!

*Wat is daar nou saai aan?
Doe er dan wat aan.
Geef er zelf wat kleur aan!*

werkplan van

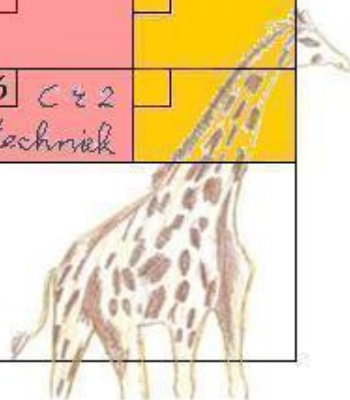
Nynke

datum : 16 mei
 dienst : hart 3
 werkstuk : vlekken van de giraffe
 denken om : weet ik niet.

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
tekst	3 slapen	bespreking		bespreking	2 vader en moeder
lezen	1 boekuit	2 1 t/m 14			1 41 t/m 84
rekenen	2 verbeteren	5 75		1 76	3 77
crea		1 ecoline	3 met bleekw	5 ill. tekst	5 zingen
schrijven					4 lees
bord taak		3 tekst v	2 verslag	2 iets leuk	
pc.			1 taalbank	4 google	
w.v.	4 ruilen				6 topo wereld
gym.	6 spel basketbal			3 toestel evenwicht	
werkstuk		4 opzoeken	4 indeling		
	5 Engels			6 C & 2 techniek	

volgende week : werkstuk af
 techn kaart verder
 leesboek : kindertelefoon
 kruistocht

weeke sluiting

Werkplannen geven houvast

Wanneer leerlingen zelf hun (hoeveelheid) werk en tijd indelen, wordt het voor hen en voor mij nuttig om een overzicht te hebben. Ze krijgen iedere maandag een voorgeprint A4tje, waarop ze iedere ochtend in de goede kolom kunnen invullen wat ze die dag van plan zijn te gaan doen. Alleen Margriet en Wiert hebben in de grote vakantie een schoolagenda gekocht, die ze dagelijks met hun plannen vullen. Bij het ontwerpen van het werkplan hebben we natuurlijk gebruik gemaakt van ervaringen van andere scholen. Kleine aanpassingen zijn digitaal vlot aan te brengen. Toch lijken ze nog aardig op eerste ontwerpen die Freinet maakte op basis van discussies in zijn klassenvergadering.

In alle groepen worden voor de dagen van de week dezelfde kleuren gebruikt. In de eerste kolom zijn in onze groep vakken aangegeven, waar bij de onderbouw tekeningetjes staan. Uitgangspunt in school is dat kinderen werkelijk veel zelf hebben te plannen. Dus zo weinig mogelijk verplichten, want er staat bij iedereen al genoeg ingevuld op het werkplan: zwemmen, gym, weeksluiting, godsdienst of humanistische vorming.

Kinderen structureren met hulp van werkplannen werk, tijd en ruimte. Het zorgt voor houvast en geeft hen de gelegenheid om steeds zorgvuldig toe te werken naar goed afgeronde eindresultaten.

Ecole de Vence Nom : Marou François

PLAN DE TRAVAIL

du 18 Octobre au 25 Octobre

CALCUL...	71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84
GRAMM. ...	8 9 10 11 12 13 14

HISTOIRE	GÉOGRAPHIE
HISTOIRE du Pain	La Côte d'Antibes à Nice
PHYSIQUE - CHIMIE	SCIENCES NATURELLES
Distillation de l'eau-de-vie	les abeilles et le miel
TEXTES RÉDIGÉS	CONFÉRENCES
1 2	Mon voyage en forêt Noire

Éditions de l'École de Vence

Iedere dag opnieuw

Na de kring weten de leerlingen wat hen die dag ongeveer te doen staat. Ze vullen in wat ze van plan zijn en in welke volgorde ze dat gaan doen. De meeste leerlingen kunnen dit goed en laten zich niet te snel afleiden door iets interessants dat toevallig voorbijkomt. Kinderen weten dat ze iedere week in principe een bordtaak maken (blz.177), teksten schrijven, rekenen en lezen. Ze werken aan een werkstuk, doen topografie en techniek en een paar leerlingen schrijven een zin in hun 'schoonschrijfschrift' (blz. 83).

Hebben ze goede redenen om hiervan af te wijken (bijvoorbeeld omdat ze intensief met een werkstuk bezig zijn), dan moet dit terug te vinden zijn op het werkplan. Soms werken ze punten in een andere volgorde af dan gepland, omdat bijvoorbeeld alle pc's bezet zijn op het moment dat ze er een nodig hebben.

We plannen niet direct op maandag de hele week vol. Als er op één van de volgende dagen iets inspirerends in een kringgesprek ontstaat, is het handig dat er nog ruimte is om dat in te passen.

De werkplannen zijn vooral voor de kinderen

Op dit moment help ik een vaste groep van vijf leerlingen vrijwel dagelijks met het invullen van hun werkplan. Hun werk bespreken we tegen het eind van de dag. Bij enkele leerlingen houd ik in de gaten dat er verschillende onderwerpen en vakken aan bod komen en niet steeds eenzelfde activiteit wordt gekozen. De meest chaotische leerling komt ieder half uur even langs om zijn werk te laten zien en te overleggen hoe hij het volgende half uur gaat invullen. Misschien zou een ander soort werkplan beter bij hem passen en dat geldt mogelijk voor nog wel een aantal leerlingen. Omdat de werkplannen vooral een hulpmiddel zijn, speel ik al een tijdje met het idee om voor sommigen over te schakelen op een systeem zoals Hans Bol heeft opgezet (blz. 68).

Op vrijdag levert iedereen zijn ingevulde plan in, wat soms aanleiding is om met een leerling een afspraak te maken voor de volgende week.

Het stilte half uur

Als kinderen thuis wat aan het doen zijn, staan tv, radio, pc, iPod en spelcomputer vaak aan. Er is bijna altijd achtergrondgeluid. Op scholen moeten kinderen daarentegen veel stil aan het werk zijn.

Heel hard zachtjes ...

In ons lokaal heerst geregeld een werkruis, waar ik een goed gevoel bij krijg. Kinderen helpen elkaar, zijn in groepjes met werk bezig, lopen naar een kast of naar een klasgenoot. En als ik de ruis te sterk vind, zeg ik duidelijk hoorbaar PSSSSSSSSSS. Ze zijn er aan gewend en weten precies wat dan de bedoeling is. Het is vaak voldoende om de goede sfeer weer terug te krijgen.

... en een tijdje helemaal stil

Toch zitten er in de groep kinderen die aangeven dat ze af en toe in alle rust willen werken. Om hen tegemoet te komen, hebben we ooit op voorstel van één van de leerlingen in een kringgesprek besloten om een stilte half uur in te voeren. Dat beviel zo goed dat het nu vanaf groep drie in alle groepen wordt gehanteerd.

Iedere dag in een blok na de pauze hebben de leerlingen vijf minuten om spullen te verzamelen. Dat verzamelen moeten ze zo goed doen dat ze niet meer hoeven te lopen en niks hoeven te vragen. Daarna kunnen ze dan een half uur lang in alle rust die onderdelen van hun werk doen, waar ze zich het meest bij moeten concentreren.

Ik werk aan de ronde tafel m'n administratie bij, typ nieuwe woorden in woordenlijsten van leerlingen, schrijf wat voor de klassenkrant, stel een brief op aan mijn collega van de correspondentiegroep, zoek wat op voor een werkstuk op internet. Genoeg te doen en ik houd ondertussen de paar leerlingen in de gaten die moeite hebben om stil aan het werk te blijven. In ons lokaal hangt een hele grote klok, waarop de kinderen zelf de tijd in de gaten kunnen houden. Na ongeveer een half uur ontstaat er langzaam vanzelf weer een andere werksfeer, komt weer de ruis terug van overleg en samenwerken.

Werkplanners, van voorgekookt tot helemaal vrij

Hans Bol

In mijn groep 6, 7, 8²⁸ werken de kinderen al jaren met wisselend succes met werkplannen. Af en toe pas ik wat aan, maar de opzet blijft gelijk en ik ben tevreden met het registratiesysteem dat daarbij hoort.

Ik vind het belangrijk dat kinderen leren om hun taken te plannen en die planning ook goed uit te voeren. Leren omgaan met die zelfstandigheid, zelfverantwoordelijkheid is even wennen, maar na enige tijd kunnen ze er met weinig hulp mee uit de voeten. Totdat ik een jaar heb met veel uitschieters in de groep. Veel meer kinderen die niet passen in mijn formuliertje. Voor sommigen is het een te grote, onoverzichtelijke brij van hokjes, opdrachten, gemiddelde taken. Handelingsplannen, korte opdrachten, meer herhaling ... het past niet. Voor een aantal andere kinderen biedt mijn formuliertje te weinig ruimte voor hun eigen interesses.

De kring besluit tot het maken van een nieuwe manier van het bijhouden van de weektaken. De zelfstandige leerlingen bieden aan zelf op de pc hun eigen werkplan te maken. Uiteindelijk wordt er met vier verschillende planners gewerkt:

1. Voor de kinderen met behoefte aan veel structuur en overzicht.

Op papier staan alleen de basisactiviteiten op gebied van taal, rekenen en het extra werk daarbij. Daaronder zijn veel open vakjes, waar activiteiten kunnen worden ingevuld op het moment dat die aan de orde zijn. Twee keer per week vullen we samen in wat voor de komende dagen de taken zijn waaraan gewerkt wordt. Dagelijks controleren we of het lukt.

2. Kinderen die zelf wel wat structuur kunnen aanbrengen

Op papier staan een aantal activiteiten "voorgeprogrammeerd." Taal, rekenen, tekst en lezen staan vooraf gepland op vaste momenten. Alle werkstukken, Engels, wereldoriëntatie en dergelijke worden door het kind zelf aan het begin van de week ingedeeld. Deze kinderen kunnen daar zelf in schuiven, als het maar overlegd wordt. "*Ik wil mijn tekst op donderdag in plaats van maandag schrijven, want woensdag ga ik*" is dus altijd goed. Twee keer per week kijken we of de planning nog goed en haalbaar is.

²⁸ Kinderen van 9, 10, 11 en 12 jaar

3. Kinderen die zelf kunnen plannen, maar wel houvast willen.

Op het formulier staan alle taken die maar mogelijk zijn. Op het bord staat het minimum programma, vergelijkbaar met wat bij de bovenstaande groepen al op papier staat. De kinderen verdelen deze basis, plus hun eigen werk, activiteiten, extra taken zelf over de week. Er is veel ruimte om werk toe te voegen. Zij kunnen ervoor kiezen om alle reken- en taaltaken op maandag en dinsdag te plannen, zodat ze de rest van de week aan de slag kunnen met een werkstuk, presentatie. In de eerste weken evalueren we aan het eind van de week of het gelukt is.

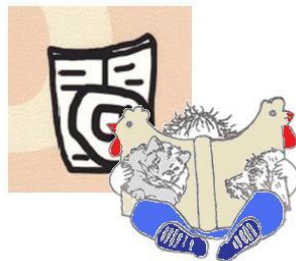
4. Kinderen die niet al die taken voorgeschreven hoeven te hebben.

Deze kinderen hebben elk voor zichzelf een soort planner ontworpen. Wat er minimaal moet gebeuren staat op het bord, maar de uitvoering maken ze zelf. Sommige kinderen schrijven de dagen van de week naast elkaar en maken daaronder lijstjes van wat ze per dag gaan doen, anderen schrijven juist alle activiteiten op die ze die week willen doen en vullen daarbij de dagen in dat ze er aan gaan werken. Deze kinderen kunnen ook over meerdere weken plannen. Deze week alleen werken aan een project, volgende week wat meer basistaken. De planning en het resultaat bespreken we in het begin wekelijks.

Het is voor mij wel even wennen. Ik heb het druk met het invullen van papiertjes, controleren van resultaten, overleggen met kinderen. Na een paar weken is al duidelijk dat grotere of juist kleinere mate van structuur voor de kinderen wel echt werkt. Ik hoef me er steeds minder mee te bemoeien, minder te controleren, minder voor te kauwen. Enkelen willen graag proberen om op een wat vrijere manier met hun weektaak om te gaan. Ook is er één leerling die na drie weken op de meest vrije manier met zijn weektaak te hebben gewerkt, bij me komt om te vragen of hij alsjeblieft weer een formulier van mij mag. Resultaat: alle kinderen werken met een weektaak die aansluit bij hun eigen mate van zelfstandigheid, hun behoefte aan structuur en begeleiding van mij om een goed overzicht over hun werk te houden. Het gevolg is al snel dat ik donderdag en vrijdag een groot deel van de kinderen niet meer hoef aan te spreken over het werk van die week. Het gaat om positieve ervaringen. Iedereen zijn weektaak af, iedereen trots dat het gelukt is en een meester die rustiger zijn weekend in gaat.

71 Verleiden tot lezen

Een stimulerend leesklimaat

Door het werken vanuit eigen tekeningen en teksten raken kinderen vanaf het eerste lezen bij ons op school nieuwsgierig naar elkaars woorden, zinnen en teksten. Lezen is zoeken naar de betekenis wat een klasgenoot of correspondent geschreven heeft. Ze willen weten wat er staat. Koppeling van techniek en inhoud is vanaf het begin belangrijk en schrijven en lezen is voor de leerlingen steeds betekenisvol.²⁹

'De Disney-cartoon waarin Goofy op zijn buik op een pianokruk wil leren zwemmen, is goed te vergelijken met de manier waarop veel basisscholen kinderen willen leren lezen. In plaats van hen met teksten te confronteren die ze interessant vinden en die ze kunnen gebruiken om informatie op te doen of om te genieten van verhalen van anderen, worden kinderen in Nederland voor een groot deel van de tijd lastig gevallen met technische oefeningen en hardop leestaken. Ze leren er vooral mee af dat lezen leuk is.'

J. Berenst³⁰

Leeslust

In mijn bovenbouwgroep ligt het accent op het plezier in lezen en zijn begrijpend lezen en leesstrategieën vooral gekoppeld aan wereldverkenning (blz. 87).

Ik onderneem verschillende activiteiten om het leesplezier te bevorderen en hun smaak ten aanzien van boeken te ontwikkelen:

²⁹ Zie hiervoor ook: Rouke Broersma e.a.: *Levend lezen, dat's de kunst*. De Reeks 3, Valthe: De Freinetbeweging, 2000

³⁰ Met het Onderwijsverslag 2004/2005 (Inspectie 2006) en de inspectiebrochure *Iedereen kan leren lezen* (Inspectie 2006) wil de inspectie het technisch lezen een nog grotere plaats geven in ons leesonderwijs. In de stukken wordt heel eenzijdig vooral verwezen naar Vernooij (een ijverig maar selectief parafraseerder van de Amerikaanse studie van het National Reading Panel (2000) en publicaties die daarmee annex zijn), zonder de grondslagen van de voorstellen te toetsen op hun validiteit. In zijn betoog *Leren zwemmen op een pianokruk* (Rijksuniversiteit Groningen 2006) toont Jan Berenst onderbouwd met allerlei onderzoek aan dat je deze eenzijdige benadering op z'n minst met een flinke korrel zout kan nemen.

- a. In ons hele lokaal is veel te lezen
- b. Een rijk aanbod van boeken
- c. Leerlingen in aanraking brengen met mooie, spannende en leuke boeken
- d. Het boek van de maand
- e. Vertellen over gelezen boeken
- f. Iedere leerling een eigen leesdossier
- g. Een printje voor in het gelezen boek plakken
- h. Een leesproject
- i. Met de hele groep tegelijk hetzelfde boek lezen
- j. Voorlezen

a

In ons hele lokaal is veel te lezen

Aan verschillende wanden hangen goed leesbare, mooie versies van vrije teksten (enkel uitvergroet naar A3), correspondentie hangt op een prikbord, een werkstukpresentatie op een ander bord, zelfgemaakte posters, onderschriften op de tentoonstellingstafel, een mooi gedicht op het digibord en we hebben een intensief gebruikte leeshoek.

b

Een rijk aanbod van boeken

Met het team zorgen we voor een rijk aanbod van boeken in de gemeenschappelijke ruimten en op de verschillende leesplanken in ieder lokaal. Het aanbod wordt jaarlijks aangevuld. Er verschijnen zo veel prachtige kinderboeken en van een gevarieerd aanbod valt er veel te genieten³¹. Kinderen hebben een aandeel in de keuze van de boeken.

³¹ Er komen steeds meer weblogs over kinderboeken zoals: www.verteleens.be

In de loop van het jaar groeit ons wensenlijstje met aan te schaffen boeken.

In de leeshoek staat een boekenkastje met een wisselende collectie, die met zorg wordt samengesteld uit boeken van de bibliotheek. Een groepje gaat daar wekelijks nieuwe voorraad halen. De boeken van de bovenste plank hebben te maken met onderwerpen waar in de groep aan wordt gewerkt. Vervolgens een plank met boeken over verschillende expressievormen, om plaatjes te kijken en je te laten inspireren. Er staan verder prentenboeken, informatieve boeken, zelfgemaakte boeken, fotoboeken, gedichtenbundels, stripboeken en een ordner met inspirerende teksten.

Om lekker te kunnen lezen staat in de hoek een bankje en er liggen vrolijke kussens. Ik vind het geweldig als twee 'mindere' lezers elkaar daar met veel plezier voor zitten te lezen.

Naast de boeken in de leeshoek hebben we ook in ons lokaal een lange plank op ooghoogte aan de muur vol met leesboeken. Wanneer ik de indruk heb, dat ze deze boeken minder pakken, wissel ik ze om met boeken die in de gemeenschappelijke ruimte in de kast staan.

Leerlingen in aanraking brengen met boeken

Iedere leerling moet de kans krijgen voor zichzelf te beslissen welke boeken hij leest. Een ander kan daarbij wel helpen. Waarom je een boek mooi vindt, kan door van alles komen. Door zinsbouw en woordgebruik, door het onderwerp, de mooie kaft en illustraties, maar bovenal of je het kunt vergelijken met eigen ervaringen. Ik probeer kinderen zo veel mogelijk in aanraking te brengen met mooie, spannende en leuke boeken en gedichtenbundels. Ik neem boeken mee, laat

in de kring een nieuwe aanwinst zien (nooit een paar tegelijk, maar met regelmaat één, waar ik dan even aandacht besteed).

Ik zoek boeken die passen bij onderwerpen die in de groep aan de orde zijn. Ik help vooral ook bij het kiezen van boeken.

Daarnaast gaat een moeder wekelijks met een groepje kinderen in de plaatselijke bieb heel gericht op zoek naar passende boeken.³²

Het boek van de maand

d

Iedere maand kiezen we op voorstel van verschillende leerlingen een boek waar ik meer aandacht aan besteed en stukken uit voorlees. Uit de bieb halen we meer exemplaren van hetzelfde boek. In de leeshoek besteden we er aandacht aan. De kaft van het boek is ingescand en een printje (A3) hangt tussen verschillende posters van kinderboeken. Naast de print hangt een vel met opmerkingen van kinderen over het boek.

e

Vertellen over gelezen boeken

Zodra kinderen enthousiast over een boek zijn, kunnen ze er in de eerste de beste kring over vertellen. *Dit boek moet je ook lezen* en dan volgt het waarom met een korte inhoud. Daardoor praten we heel geregeld met elkaar over boeken. Verschillende lezers hebben verschillende belevingen en verschillende meningen. De 'lezers' van de groep nemen hierbij het voortouw. Ik vertel zelf in de kring ook geregeld over een boek dat ik mooi vind en tijdens gesprekken over boeken komen literaire termen aan bod, zoals fictie, historisch verhaal, genre, novelle, proloog en thema.

Bij enkele kinderen geef ik zo nu en dan aan dat het handig is om lezen 's morgens op het werkplan in te vullen (en niet alleen te lezen als opvultijd zodra ander werk af is).

³² Zie voor deze begeleiding: Rouke Broersma e.a. *Levend lezen, dat's de kunst*. De Reeks 3, Valthe:De freinetbeweging. blz 73 - 76 *Avontuurlijk lezen* van Gerda Salverda

uitgelezen

Roald Dahl, *Matilda*. Mijn nummer 1 boek aller tijden. Het is het boek dat mij ontelbaar veel keren is voorgelezen door mijn opa, mijn ouders en mijn broer. Maar nog kon ik er geen genoeg van krijgen, want toen ik zelf kon lezen heb ik hem ook nog weer gelezen.

- Astrid Lindgren, *Ronja de Roversdochter* - Ook dit boek heeft veel indruk op mij gemaakt. Ik denk dat dat komt omdat ik haar wel stoer vind, een meisje tussen al die mannen. Ik heb er in Noorwegen ook nog een toneelstuk van gezien. Ik verstond er niks van, maar vond het wel heel spannend.
- Rindert Kromhout, *Rare Vogels* - Een boek dat ik niet weg kon leggen, zo spannend en ontroerend vond ik het. Van het slot moest ik huilen.
- Ronni Hermans, *35 Boeven in Moo* - Dit boek hebben we gekregen van Ronni zelf. Hij was de meester van onze correspondentie klas. Hij kan de meest rare verhalen zo vertellen dat je zou willen dat hij nooit weer stopt. Dit boek blijft ook leuk om weer opnieuw te lezen.
- Diet Verschoor, *Nynke Toverbal* - Mijn naamboek. Van papa en mama hebben mijn broer, zus en ik allemaal een naamboek gekregen. Nynke Toverbal was de mijne. De grap van dit boek is, dat de hoofdpersoon erg op mij lijkt en eenzelfde fantasie heeft.³³

³³ Deze top-vijf komt uit het leesdossier van Nynke

Iedere leerling een eigen leesdossier

Alle kinderen hebben in hun eigen map op het netwerk een bestand met gelezen boeken.

Wanneer ze een boek uit hebben, voegen ze een korte samenvatting toe aan hun *leesdossier* (op alfabetische volgorde op de achternaam van de schrijver):

- schrijver en titel;
- klas waarin ze zitten;
- heel kort waar het boek over gaat en wat ze er van vinden (daarvoor gebruiken ze geregeld de achterkant van de kaft).

Op middelbare scholen wordt leerlingen gevraagd een leesautobiografie³⁴ te schrijven. Onze leerlingen hebben met hun leesdossier daarvoor een geweldig bestand om uit te putten.

Een printje voor in het gelezen boek plakken

Wanneer ze heel enthousiast zijn over een boek, wordt de samenvatting vaak wat persoonlijker en boeiender. Als dat leuk is om te lezen, vraag ik of ze het mooi willen vormgeven en printen. Het printje kunnen ze dan zorgvuldig voor in het gelezen boek plakken (met naam en datum). Die printjes zijn weer stimulerend voor groepsgenoten zodra die op zoek zijn naar een nieuw boek. En soms geeft het, ook jaren later, weer leuke reacties. Met name als het om een printje gaat van een oudere zus of een buurjongen die al van school af is.

³⁴ In een leesautobiografie vertel je over je leeservaringen en wat je daarvan is bijgebleven. Je beschrijft jouw ontwikkeling als lezer en hoe je leessaak zich heeft ontwikkeld. Je gaat na welke verhalen, liedjes en gedichten iets voor jou hebben betekend en waarom.

h

Een leesproject

Een heel andere manier om de kinderen in aanraking te brengen met nieuwe boeken is ons project waarbij leerlingen, jeugdbibliothecarissen en leerkrachten via email met elkaar corresponderen over boeken. Een aantal basisscholen en de bijbehorende bibliotheken werken in dit project samen.³⁵ De scholen kopen via de bieb dezelfde collectie van tien boeken voor groep 7/8 (vijf bestsellers en vijf onbekende boeken). Er zitten wat ‘makkelijker’ te lezen boeken tussen, zodat veel leerlingen mee kunnen lezen. Iedere deelnemende bibliothecaris heeft aan de hand van afgesproken criteria tien titels op papier staan. Daar wordt in gezamenlijk overleg een lijst van gemaakt. Een zorgvuldig uitgekozen lijst boeken, die past bij de deelnemende scholen. Ik plak op de rug een duidelijk herkenbare gele sticker en ze krijgen een eigen plekje in het lokaal, waardoor de leerlingen vlot kunnen zien of één van deze boeken beschikbaar is.

Van elke school wordt een contactpersoon genoteerd, die in geval van problemen (zoals het uitblijven van antwoorden op gerichte vragen) gebeld kan worden.

Wanneer een boek uit is, schrijven leerlingen er iets over. Dit gaat op de mail naar alle deelnemers (in de kop van iedere mail wordt bij ‘onderwerp’ boekmail en de titel van het boek getypt). Het gaat over wat ze van een boek vinden, wat ze allemaal nog willen lezen, wat een ander zou moeten lezen. Ze citeren een mooi fragment en geven aan waarom ze dat zo mooi vinden. In onze kring worden deze e-mails voorgelezen. Doordat de groep die het boek ook gelezen heeft langzaam groeit is er herkenning en verbazing en er ontstaan vanzelf gesprekken over de gelezen boeken, over andere boeken en over schrijvers. Als ze het er niet met eens zijn, dan willen ze vaak direct reageren. Het maakt leerlingen nieuwsgierig naar een boek dat ze nog

³⁵ Zie voor dit leesproject: Rouke Broersma e.a. *Levend lezen, dat's de kunst*, De Reeks 3, Valthe: De Freinetbeweging, blz 79 – 86. Het project werd beloond met de nationale onderwijsprijs. We zijn er trots op.

niet hebben gelezen. Er wordt afgesproken wie zal reageren en wat er ongeveer in de mail komt te staan. Als een leerling op naam wordt aangeschreven, zie ik er op toe dat de betreffende leerling binnen een week reageert. Voor het verzenden, laten ze nog even een printje aan mij lezen of aan een groepsgeenoot die goed kan spellen. Ik let dan vooral ook op de inhoud, staat er wat de leerling bedoelt?

Leerlingen, leerkrachten en bibliothecarissen mengen zich in de discussies. Er wordt gebruik gemaakt van ieders professie. Bibliothecarissen zijn gewend over boeken te praten. Ze hebben kennis van links naar verdere informatie over het beschreven onderwerp en geven leesadviezen. Ze stellen, alternatieve boeken voor, boeken van dezelfde schrijver, eenzelfde onderwerp of eenzelfde sfeer. Zijn die boeken niet op school, dan kunnen ze natuurlijk bij de bibliotheek geleend worden: *'Kom eens langs, dan kunnen we verder overleggen.'*

En dan komt er een Boekmail van ene Nynke binnen. Dat is leuk. Onze Nynke reageert direct en zie daar, op een derde school blijkt nog een Nynke te zitten. Ze mailen nu regelmatig met elkaar en helemaal niet alleen meer over boeken.

i

Met de hele groep tegelijk hetzelfde boek lezen

Elke kerstvakantie lezen we met de hele groep hetzelfde boek. Ik overleg ruim van tevoren met de jeugdbibliothecaresse over het te kiezen boek en de bibliotheek zorgt dan voor voldoende exemplaren, die van allerlei filialen komen (sommigen voorzien van een luister cd). Na de vakantie praten we dan met elkaar over het boek dat we allemaal hebben gelezen. We doen dat met opzet in de bibliotheek in een kring tussen allemaal kasten met boeken en onder leiding van de jeugdbibliothecaresse.

uitvoor gelezen

- Het liefst lees ik voor uit boeken van echte vertellers met als absolute topper het boek *Oorlogspaar* van Michael Morpurgo. Toen ik dat voorlas in 7/8, probeerde Nynke (toen nog in groep 5) zo veel mogelijk aan het eind van iedere ochtend in onze groep mee te luisteren.
- Het prentenboek *Monkie* van Dieter Schubert is aan kleuters 'voor te lezen', maar ook in de bovenbouw te gebruiken om samen met een klein groepje lekker te fantaseren.
- Gedichten van Willem Wilmink zijn erg toegankelijk en laten zich lekker voorlezen. Wilmink kiest net als Annie MG Schmidt de onderwerpen dicht bij huis en neemt kinderen serieus. Door een gedicht vaker (achter elkaar) voor te lezen, krijgen kinderen de kans om er steeds iets nieuws in te ontdekken. En soms begin ik met de vraag: *'Welk gedicht zal ik vandaag lezen?'*

Het zijn telkens mooie gesprekken. Het is haast een soort filosoferen over gedachten en gevoelens die door dat boek worden opgeroepen. Het mooiste gesprek was tot nu toe voor mij toch wel dat over *King* van Ulf Stark. Een boekje dat niet te moeilijk is om te lezen en vooral het vrij plotselinge en open einde zorgt voor veel verschillende belevingen.

Voorlezen

Aan het eind van iedere ochtend lees ik voor. Ik vind het hartstikke leuk om kinderen mee te nemen in prachtige verhalen. In mijn eerste jaren voor de klas was dat overigens nog niet zo.

We kiezen vooral uit boeken die kinderen meenemen van huis, *'meester die is mooi, die moet je voorlezen'*. Ik heb helemaal niks met *kommer, kwel en ellende-boeken* en lees het liefst voor uit boeken die ik zelf nog niet ken van vertellers als Beckman, Dahl, Dragt en Lindgren. Bewust kies ik dus niet voor boeken van Carrie Slee of boeken uit reeksen als *Hoe overleef ik ...* die (volgens collega Betty) vooral meiden leuk vinden. Met die boeken brengt de commercie ze wel in aanraking. Ik wil de kinderen inspireren met prachtig geschreven verhalen, die zich bovendien goed laten voorlezen.

Waar waren we ook weer gebleven

Zodra ik aangeef dat ik ga voorlezen, komen een paar kinderen bij mij aan de ronde tafel zitten. Anderen blijven op hun plek zitten of achter een computer. Ze kunnen rustig verder werken. De regel is dat er niet gepraat of gelopen mag worden, want dat stoort me te veel en ik wil me goed kunnen concentreren. Voorlezen is lastig. Ik ga er 'actief' voor zitten, rechtop, en vraag dan geregeld eerst even naar de stand van het verhaal. Ik ben niet zo van het verdraaien van stemmen en vermijd te veel klemtonen. Voor de variatie lees ik iets harder en zachter, sneller of langzamer en ik laat zo nu en dan een stilte vallen.

Voorlezen is volgens mij niet alleen een heel inspirerende vorm van leespromotie, het brengt leerlingen in aanraking met allerlei onbekende boeken en schrijvers. Het brengt hen ook in aanraking met vreemde woorden, die ze snappen door het verband. De voorgelezen taal is vaak anders dan hun eigen taal.

Gerichte interventie

Doordat we al heel lang een leessnelheidstoets afnemen, hebben we ervaren dat dat een armzalige voorspeller is ten aanzien van leesbegrip en al helemaal ten aanzien van leesplezier. En omdat ik die twee vooral belangrijk vind, maak ik juist daarover aantekeningen in de GROENE map (blz. 226).

Voor enkele leerlingen, waarvan ik het nodig vind dat ze meer moeten lezen, hebben we nu drie leesgroepjes van elk twee leerlingen. Een lezer helpt een 'mindere' lezer. Dit helpen gebeurt op vrijwillige basis, maar wanneer ze er aan begonnen zijn, zitten ze er het trimester aan vast. Als ze een keer niet kunnen, regelen ze zelf een vervanger. De groepjes lezen altijd 's morgens na het kringgesprek op een vaste plek. Wie waar leest staat in de WITTE map onder afspraken. Ik overleg met een groepje welk boek ze zullen lezen. Het lukt niet altijd, maar mijn bedoeling is, dat het boek steeds raak is.

Krijg ik het idee dat een leerling weinig leest, dan kijk ik dat na op zijn ingeleverde werkplannen. Als blijkt dat mijn veronderstelling klopt, vraag ik of hij bij me wil komen zitten. Dan overleggen we waar het in zit en maken we een afspraak voor de komende weken.

83

Een eigen handschrift

Zin (in) schrijven

Voor een duidelijk leesbaar handschrift

Elke tijd stelt zijn eigen eisen aan het handschrift en er is nooit consensus geweest over de vraag hoe kinderen 'schoner' leren schrijven. Aan de ene kant wordt 'persoonlijkheid' gezien als een van de unieke kwaliteiten van ieder handschrift. Aan de andere kant kan je je afvragen hoeveel dat handschrift in de toekomst nog gebruikt zal worden, met daar direct aan gekoppeld de vraag: is dat die enorme tijdsinvestering bij verschillende kinderen nog wel waard?

Hoewel er onder de geleerden geen eensgezindheid bestaat over het leren schrijven, verschillen zo'n tien schrijfmethodes niet fundamenteel van elkaar. Ze bevatten andere 'opleukende illustraties', meestal niet functioneel van karakter en ze hebben elk na te schrijven zinnen bedacht. En wat voor zinnen. De kinderen in onze groep hebben er helemaal niets mee:

- Dit is een circusdanseres. Ze komt uit Rusland en blijft een week;
- Er wappert een groot laken aan de waslijn;
- Een luchtfoto van een grote fabriek uit Eindhoven.

Na- en overschrijfmateriaal, dat weinig uitdaging in zich heeft.

Oefenen met eigen zinnen

In onze bovenbouwgroep onderhouden de meeste leerlingen het aangeleerde handschrift. Daarbij let ik vooral op de schrijfrichting en de verhouding van de letters. Er zijn een paar leerlingen waarvan ik vind dat die nog verder aan hun handschrift moeten werken. Wat en wanneer ze dat doen overleg ik dan met iedere leerling afzonderlijk. Ik bedenk met elk van hen iedere week een paar zinnen, die ik in hun schrift voorschrijf. Hiervoor hebben we met het team een hele tijd geleden gekozen voor schrijffletters die op de drukletter lijken.

Als een leerling even geen zin kan bedenken, doen we dat samen. Die gaat dan vaak over iets dat in de kring is besproken of over een onderwerp dat op school actueel is. Soms proberen we samen een zin

te bedenken waar een letter of verbinding in voorkomt, waar die leerling extra aandacht aan zal besteden .

Ik oefen effe de ff's van Jeffrey.

Zo'n zin bedenken wordt een sport op zich, waar kinderen zich graag aan wagen. Dat het werken met eigen zinnen motivatie verhogend is hoeft, denk ik, nauwelijks betoog. Wat te denken van bijvoorbeeld:

- Jeroen trakteerde op een lekker ijsje;
- Mijn poes heeft gisteren drie jongen gekregen;
- I love Hans Peter best wel.

De voorgeschreven zin schrijft (tekent) het kind dan zo goed mogelijk na. Het gebeurt serieus, rustig en nauwkeurig en ik kijk zorgvuldig regel voor regel na. Anders heeft het volgens mij weinig nut. Wanneer ze begrijpen wat er verkeerd gaat, kunnen ze gericht oefenen. Het gaat daarbij om een voldoende hoeveelheid wezenlijke letterkennis, een vaste schrijfrichting en goede letterafstanden.

Er zijn leerlingen die de oefening niet meer nodig hebben, maar het zo leuk vinden, dat ze toch af en toe een 'zin blijven schrijven'.

Omdat juist in deze bouw de handschriftkwaliteit bij sommige kinderen minder wordt en ik geen methode ken die dit tij weet te keren, laat ik juist die kinderen niet helemaal vrij in hun handschrift. Als ze toch willen experimenteren, laat ik ze gericht oefenen met het 'lopend blokschrift', uiteraard met goede voorbeelden en oefeningen.

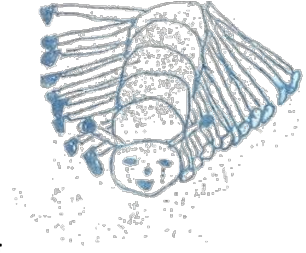
*Ik heb veel verdriet,
ik wil graag zwemmen.
Maar water is er niet.
Ik ben weer blij,
ik zwem in m'n tranen
met een vaartje voorbij.*

‘Wie Freinet in zijn klas bezig heeft gezien, is vermoedelijk, net als ik, getroffen door het grote aantal onderzoekssporen dat hij, al pratend met de kinderen, binnen enkele minuten aanreikte naar aanleiding van een gestelde vraag of een vrije tekst. Aan hen die al schrokken bij de gedachte al deze gebieden te moeten verkennen, wees Freinet erop dat er geen sprake was van een systematische ontginning. Hij volstond met een globaal soort onderzoekstopografie van het onderwerp te schetsen, en liet dan in het dagboek overnemen wat zojuist op het bord was genoteerd. De kinderen konden dan, als ze dat zouden willen, een van de onderzoeksvelden bestuderen. En hij voegt daaraan toe: ‘Als ze niet weten wat te doen voor hun werkplan, kunnen ze hier misschien ideeën uit halen. En in elk geval hebben ze op zijn minst één keer de kans gekregen in te zien dat er verband bestaat tussen deze onderdelen. Dat heeft niet veel tijd gekost en laat minstens evenveel sporen na als een mooie les.’

M. Barré³⁶

³⁶ M. Barré. *C. Freinet, een pedagoog voor onze tijd*.
Valthe: De freinetbibliotheek, 2006

be.Stachtig goed

87

Wereldverkenning

In onze leefwereld is veel te onderzoeken

*'Kinderen hoeven geen wandelende encyclopedieën te worden. Ze moeten vooral leren hoe ze de wereld op hun manier het beste kunnen onderzoeken. Ze ervaren die wereld niet opgesplitst in vakken en dat willen we zo houden.'*³⁷

Starten vanuit de kring

In onze groep praten we vaak over hoe de wereld om ons heen in elkaar zit. Die gesprekken zijn geregeld aanleiding tot verder onderzoek. Een belangrijk onderdeel van de wereldverkenning in onze groep bestaat uit het doen van onderzoek, het maken van werkstukken. In de schoolkrant omschrijft Evelien hoe dat gaat:

WERKSTUKKEN MAKEN

Als ik een werkstuk wil maken, zoek ik altijd een onderwerp dat mijzelf boeit. Weet ik een onderwerp dan zeg ik in de groep wat ik wil gaan onderzoeken. Soms doet een klasgenoot mee. Heb ik de vragen uit mijn groep, dan maak ik daar zelf een volgorde van. Ik begin met wie/wat het is en nog meer van die vragen. Daarna komen de detailvragen. Als alle vragen zo goed mogelijk beantwoord zijn, schrijf ik er meestal gewoon nog iets bij, iets dat ik ben tegengekomen en niet bij de vragen staat. Soms verwerk ik de antwoorden in één verhaal. Wanneer er plaatjes zijn kopieer ik ze, dan kleur ik die in of ik scan ze en als het lukt teken ik er zelf ook nog wat bij. Het geheel hoeft echt niet tien bladzijden lang te zijn. Het moet goed uitzien en als alles maar goed is uitgelegd.

Evelien, 10 jr.

³⁷ site Klimop Oostkamp Brugge www.klimop.info

Onderzoeksvragen ontstaan doorgaans in kringgesprekken over:

- een tekst;
- iets wat is meegebracht;
- een idee dat een van de kinderen inbrengt;
- wat een leerling bij het binnenlopen spontaan aan me vertelde.

Een groep kinderen is een rijke bron van uitwisseling en als kinderen merken dat het op prijs wordt gesteld, slepen ze heel wat mee naar school dat ze de moeite waard vinden om te laten zien en er over te vertellen. Ze praten en schrijven over zaken die ze beleven en die om hen heen gebeuren, die hun nieuwsgierigheid opwekken.

De leerstof ligt voor het grijpen in de wereld om je heen

Er komen nog meer signalen binnen die ons aan interessegebieden helpen:

- een gebeurtenis die de moeite waard is om vast te leggen;
- een historische waarneming die ze beslist niet mogen laten liggen;
- een wilde ingeving van een leerling;
- iets dat in de buurt georganiseerd wordt;
- een vraag van de correspondenten;
- ‘schoolwandelingen’ en excursies;
- tuinwerk.

Deelname aan ‘het leven buiten school’ zorgt voortdurend voor werkmogelijkheden.

De leefwereld van de kinderen bestaat uit de thuisomgeving, de school en omgeving en de vrijetijdsumgeving³⁸. Daarin gaat het om:

- de mensen zelf (respect, verantwoordelijkheid en zorg voor elkaar);
- een zo rechtvaardig mogelijk (democratisch) met elkaar omgaan;
- natuur en milieu (flora, fauna, duurzaamheid, grondsoorten, weer, kringlopen); alles waar mensen waarde aan toekennen (gebouwen, gebruik van de ruimten, landbouwgrond, natuurgebieden, kunst, cultuur en onderwijs).

³⁸ Deze indeling is ontleend aan: Remmers Ton, *Duurzame ontwikkeling is leren vooruitzien*. Enschede: slo, 2007

De ontdekkingstochten

Elke maandag gaat een groepje kinderen op stap. De bestemming wordt van te voren bekend gemaakt en kinderen uit alle groepen kunnen zich inschrijven. Vol is wel vol. De grootte van de groep hangt af van wat er gedaan gaat worden. De omgeving biedt een scala aan mogelijkheden. Voorstellen voor tochten komen zowel uit klassenvergaderingen als uit het teamoverleg en zijn heel divers.

We hebben onder andere gevist, de dijken langs het kanaal schoongemaakt, een rondleiding gehad in het plaatselijk museum, een bezoek gebracht aan de waterzuivering, getekend in het nationaal park, ontdekt hoe een spinnenkopmolen werkt, een fietstocht gemaakt langs bloeiende fruitbomen, een boottocht gemaakt met een gids van natuurmonumenten, gekaatst met de trainer van een kaatsvereniging, sloten onderzocht op waterkwaliteit, kunst bekeken bij kunstenaars in hun atelier, bloemen geroken in een kas en werkzaamheden aan de provinciale weg gevolgd.

Het team maakt de keus, die bepaald wordt door:

- actualiteit;
- mogelijkheden die ouders, familie bekenden of toevallige betrokkenen te bieden hebben;
- kansen om in school mee verder te kunnen werken.

Van te voren komen de ontdekkingsreizigers bij elkaar om de trip voor te bereiden.

- wat weten we al;
- wat willen we weten;
- wat nemen we mee? plastic tassen, camera's, een digitale opnameapparaatje, laarzen, pen en papier;

Ze nemen van alles mee terug naar hun eigen groep. De leerlingen leggen hun ervaringen over wat ze hebben gezien en geleerd vast in teksten, doen verder onderzoek, maken albums met verslagen en tekeningen.

Die laten ze elkaar lezen, of ze lezen het voor in de kring en we spreken er met elkaar over. En als ik dat nodig vind, geef ik extra informatie, stel vragen of leg nog wat uit.³⁹

³⁹ In het boek *In vrijheid leren* beschrijft Rebecca Wild hoe wekelijkse tochten inspirerend zijn voor het verdere schoolwerk. Heemstede: Altamira, 1994.

Omdat de oorsprong van de gesprekken in de leefwereld van de kinderen ligt, worden bomen opgezet over allerlei thema's. Het gaat in onze groep frequent over:

- je familie;
- ouder-kind-relaties;
- je vriendjes (verhouding jongens-meisjes), hobby's en vrije tijdbesteding;
- je (huis)dieren, natuur, milieu en duurzaamheid;
- zorg voor de buurt;
- techniek en wetenschap;
- kunst en cultuur;
- koopgedrag;
- keuzes maken en rekening houden met elkaar, omgaan met verschillen.

In de nabijheid is heel wat te onderzoeken, levensecht en functioneel. Als je de gewone dingen om je heen beter bekijkt, blijken ze bijzonder te zijn. Wanneer werk vanuit de kinderen vertrekt, sluit het bovendien aan op hun cultuur en voorkom je een scheiding tussen schoolwereld, hun thuiswereld en de rest van de wereld. Met het werk kunnen kinderen ook het een en ander voor hun omgeving betekenen. Met elkaar kunnen we de wereld van morgen beter maken.

In een pak papier zitten 500 vel. Het aantal pakken per schooljaar is snel gevonden in de administratie. Dus weten we hoeveel velletjes gemiddeld per leerling worden gebruikt. Hoeveel daarvan door de kinderen zelf wordt gebruikt is moeilijker uit te zoeken. Dat onderzoek brengt wel aan het licht waar kinderen allemaal printjes voor maken. Bovendien tellen we een paar weken de A4tjes die bij kopieerapparaat, printers en in school blijven slingeren. De kinderen schrikken van de hoeveelheid.

Met eenvoudige ingrepen wordt door de kinderen zelf nu papierbesparing gerealiseerd. Bewust printen is daarin een belangrijke stap:

- Gebruik je papier aan twee kanten;
- Een proefprintje maak je achter op een oud printje. Die verzamelt iedereen in een doos naast de printer;

- Even nadenken voordat je een email afdruckt;
- Zorg steeds precies voor het goede aantal printjes;
- Lang niet elke keer heeft iedereen een printje nodig.
Kinderen kunnen vaak heel goed met een printje samenwerken.

Willen we dat ook allemaal nog doen

Een heel andere bron voor eventuele interessegebieden zijn allerlei activiteiten, wedstrijden, projecten en acties waarmee de school het hele jaar door wordt belaagd. Bij het binnenkomen van de post schuif ik wat ver van de school en ons onderwijs afstaat direct in de prullenbak. Ik kijk verder wel even of er uit een eventuele deelname misschien goede PR voor de school is te halen. Aan plaatselijke projecten doen we meestal wel mee.

Gesprekken in de kring zorgen voor een volgende selectie. Het kan zo maar dat er kinderen in de groep zitten die enthousiast raken en met een aanbod aan het werk willen.

Wat pakken we op en wat laten we lopen

Er komt heel veel in de kring en niet uit alles volgt werk. Ik moet er niet aan denken en de leerlingen vast ook niet. Net als bij de teksten maken we keuzes uit de grote hoeveelheid mogelijkheden.

- Welk onderwerp pakken we op uit het gevarieerde aanbod;
- Waar willen we verduidelijking;
- Wat laten we lopen?

Graag is beter

Voordat we aan keuzes toekomen, hebben we al gereageerd met primaire reacties en door middel van lichaamstaal. Die zijn van invloed op het gesprek dat volgt en daarmee op keuzes voor eventueel verder werk. Voor deze keuzes probeer ik voeling te krijgen met wat bij deze kinderen leeft. Tijdens die gesprekken luister en kijk ik goed, ik let op hoe er op onderwerpen gereageerd wordt en ga op zoek naar wat hen op dit moment werkelijk bezig houdt. Wat spreekt ze aan; welke vragen stellen ze, wat zet ze aan tot actie, tot spreken en denken en hoe ik hier op aan kan sluiten met werk en een aanbod aan

materialen? ⁴⁰

- Wanneer een onderwerp een groter gedeelte de groep raakt, dan vraag ik door;
- samen met de kinderen zoek ik vooral mogelijkheden om verder aan het werk te gaan met toneel, muziek, een onderzoek, een werkstuk.

Ik breng een verbinding tot stand tussen wat leerlingen boeit en de werkdoelen van de school (Ik zorg er bijvoorbeeld voor dat bij een onderzoek de historische kant van een onderwerp wordt meegenomen). Het verloop van de gesprekken helpt om achter de interesses van ieder kind afzonderlijk te komen, achter hun leven. Wanneer dat lukt, heeft de groep een manier gevonden, die leidt tot zinvol werk. Een manier van leren, waarbij ze hun prachtige nieuwsgierigheid en creativiteit behouden.

Er is een wezenlijk verschil tussen *opzoeken* en *onderzoeken*

Wat zou het zijn

Ik heb er een gewoonte van gemaakt dat kinderen zoveel mogelijk eerst op hun eigen manier een omschrijving of mogelijke oplossing geven. De aanwezige kennis komt in beeld en door de verschillen denken ze na. Ze leren van deze uitleg aan elkaar. Klasgenoten vullen aan. Hun meningen en oplossingen zijn geregeld anders dan boekjes of internet. Soms is het zinvol om het even te verifiëren. Ze gaan gretig aan het zoeken of hun veronderstellingen kloppen.

⁴⁰ Zie voor 'belangstellingsgehelen': C. Freinet, *De Moderne School, een praktische gids voor de materiële, technische en pedagogische organisatie van de volksschool*. (eerste uitgave 1945) Valthe: De Freinetbibliotheek, 2009

Wanneer het daar niet snel te vinden is, wordt het interessant om verder te zoeken. Als internet wel een eerste beeld geeft, wordt het tijd om de school uit te gaan, om het echt te bekijken, te proeven, er aan te voelen of iemand te interviewen.

We willen weten hoe het nu precies zit.

In deze gesprekken ontstaan onderzoeksvragen voor werkstukken. Al overlegend openen we hopelijk vooral die deuren waarachter een ontdekkingstocht ligt.

Dicht bij huis blijven

Grote algemene onderwerpen als 'arm en rijk' liggen over het algemeen ver bij veel van de leerlingen vandaan en zijn moeilijker te vertalen naar goed herkenbare belevingen, naar uitvoerbare onderzoeksvragen. Wat moeten ze zich voorstellen bij 'arme landen'? Wat moeten ze met schokkende beelden uit Afrika, Syrië of Pakistan? Wat ze wel heel goed kennen, is dat de ene leerling een nieuwe city-bike op zijn verjaardag krijgt en de ander geen fiets of een tweedehands. Een gesprek daarover in de kring is een ontmoeting tussen culturen in de groep.

Door de media en vervoersmogelijkheden wordt de wereld kleiner. Toch hoeft het voor mij niet te gaan om flitsende 'ver van je bed' werkstukken. Het is makkelijk om kreten te slaken over giftig havenslib dat een provincie verderop ligt. Milieuvervuiling wordt duidelijk zodra leerlingen niet in de zandbak van de school mogen spelen, omdat dat zand eerst onderzocht moet worden, of als er een brief van de gemeente in de bus valt, waarop in moeilijke termen staat dat er gif in de grond van de wijk zit. Kinderen stellen vragen, zetten zelf de eerste stap. Ik ga daar op in en door mogelijkheden aan te dragen, help ik ze op weg met het vervolg.

Het gaat om zaken die goed zijn uit te zoeken. In de directe omgeving is proefondervindelijk verkennen mogelijk. Het dagelijks leven is op zichzelf bijzonder genoeg:

- Hoe komt de bloemenwinkel op de hoek aan zijn bloemen;
- Met wie praat de buschauffeur als hij door zijn mobielefoon praat;
- Waarom is de lucht blauw?

Interview met meneer Meyerink over de vervuilde grond vlak bij school.

We vroegen hoe het gif in de grond kwam. Hij praatte een beetje om de vragen heen, want hij had het over verontreiniging in het algemeen en we mochten ook geen gif zeggen. Uiteindelijk was het antwoord op de vraag: *'Het komt meestal door menselijk handelen.'* Wat voor stoffen zitten er dan in het gif? *'Nou, laten we zeggen, verontreiniging'*, zei hij, *'er zitten benzine, koolwaterstoffen en een bepaald aromaatgehalte in.'* Daar werden we nog niet veel wijzer van, want we wisten niet wat aromaten waren. Dat vroegen we dus. Hij zei dat dat een moeilijke vraag was en weer praatte hij eromheen. *'Zitten er nog andere soorten gif in de grond?'* vroegen we. Dat wou hij eigenlijk niet zeggen.

Paula

Kinderen voelen zich kundig ten aanzien van de thema's waar ze greep op krijgen. Ze ontwikkelen het vermogen om zich goed en helder uit te drukken, om een mening te vormen, ze leren argumenteren en naar elkaar luisteren. Ze leren om op te komen voor eigen ideeën. Door vaak met de groep na te denken leren ze ook zichzelf beter kennen.

Wanneer iedereen al aan een onderzoek of een werkstuk bezig is en er is geen 'haast' bij om een vraag uit te zoeken, noteren we mogelijkheden in de WITTE map. Als een leerling op een ander moment minder werkmogelijkheden ziet, kan die teruggrijpen op deze lijst met interessegebieden. Wanneer een leerling of een groepje leerlingen bijzonder geïnteresseerd raakt in een zijpad dat ze onderweg tegenkomen, wordt dat zeker aan de lijst toegevoegd. De groep bouwt het complex aan interesses al werkend verder uit.

Zinvol begeleiden

Om kinderen te ondersteunen bij het maken van werkstukken hebben we met ons team het proces verdeeld in vijf stappen:

- a. Een duidelijke en werkbare vraagstelling
- b. Onderzoeken en verzamelen
- c. Ordenen en bewerken
- d. Afwerken en presenteren
- e. Reflecteren op werk, presentatie en opbrengst

Er is natuurlijk allerlei overlap. Zo is het komen tot de onderzoeksvraag al een manier om te ordenen en leesstrategieën gebruik je zowel bij het verzamelen als bij het ordenen. Deze onderverdeling geeft ons houvast wanneer we met het team overleggen over wereldverkenning in onze groepen. Per bespreking pakken we meestal maar één van de vijf deelgebieden aan.

a

Een duidelijke en werkbare vraagstelling

Bij de eerste afbakening van het onderwerp zoek ik met de kinderen naar uitvoerbare opdrachten:

- Wat zou je zelf doen;
- Werkt dat in onze eigen (biologische) tuin net zo;
- Zoek uit wat onze opa's en oma's er van vinden?

Naar aanleiding van het gesprek en de vragen van groepsgenoten wordt een duidelijke onderzoeksvraag geformuleerd, de hoofdvraag. De vragen van de groep zorgen voor een andere kijk op een onderzoek en door hun inbreng blijven groepsgenoten nauw bij het werk betrokken. De uiteindelijke vraag is zo bepalend voor de inhoud van een onderzoek, dat ik me geregeld bemoei met de formulering ervan.

Voor een aantal kinderen geldt: hoe specifieker de vraag, hoe beter. Anderen kunnen aan de slag met een vraag die meer ruimte laat voor eigen invulling.

Verschillende soorten vragen leveren verschillende onderzoeken op. Zet de vraag aan tot actiever kijken en ervaren? ⁴¹ Op de vraag moet in ieder geval een duidelijk antwoord gevonden worden.

Wanneer Nynke een tekst voorleest over giraffes en daarna vertelt wat ze daar allemaal van op haar kamer heeft, gaat het gesprek over lievelingsdieren. Daar wil je altijd meer over weten en naar aanleiding van het gesprek zoekt Nynke nu uit waarom giraffen eigenlijk al die vlekken hebben en hoe het zit met de vlekken van de koeien, die bij ons in de omgeving lopen. Daarvoor gaat ze met een boer praten en dan blijkt dat er voor de komst van de oormerken van iedere koe schetsen van de ‘aftekening’ bestonden, eentje van de linkerkant en eentje van de rechterkant.

Samenwerken

Kinderen gaan soms individueel aan het werk, geregeld in een groepje. We doen zelden iets klassikaal. Ik heb graag dat ze in groepjes werken. Wanneer je met z’n tweeën gedreven werkt, heb je niet alleen dubbel zo veel energie. Het levert veel meer op.

Samenwerken werkt sterk wanneer leerlingen elkaar echt nodig hebben en gebruik maken van verschillen in leerstijlen. De één werkt graag met veel plaatjes, een ander leert door een tekst één keer goed

⁴¹ Bij het opstellen van de vraag let ik op de aandachtspunten voor leerbaarheid die hoogleraar didactiek Gerard Westhoff noemt in: *Leren overdragen of het geheim van de flipperkast*, Biezenmortel: 2009

- Open is krachtiger dan gesloten (heeft door afwisselende informatie meer leerpotentieel);
- Complex is krachtiger dan enkelvoudig (de informatie wordt van meerdere kanten bekeken);
- Levensecht is krachtiger dan contextloos;
- Functioneel is krachtiger dan zo maar wat onderzoeken;
- Aansluiten bij al aanwezige kennis leidt tot sneller opnemen in het geheugen en grotere oproepbaarheid naar het werkgeheugen.

door te lezen. Een volgende is graag veel in beweging en weer een ander zit het liefst rustig, afgezonderd in een hoekje te werken. Kinderen met hun specifieke voorkeuren kunnen speciale bijdragen leveren. Ze kijken 'de kunst' van elkaar af. Ze vertellen elkaar wat ze aan het doen zijn en wat ze hebben gevonden. Ze moeten het met elkaar eens worden. Er zijn talloze momenten, waarbij relevante informatie nog eens in het geheugen wordt opgeroepen.

Samenwerken in steeds wisselende groepjes geeft onvoorzien kruisbestuivingen en kinderen leren dat iets ook anders kan, dan ze zelf gewend zijn. Bij het tot stand komen van een koppel let ik goed op gezamenlijke belangstelling voor het onderzoek. Bij het opstellen van de vraag houd ik rekening met de samenstelling van de groep die het onderzoek gaat doen.

Wat zou er uit komen

Sommige onderzoeksvragen lenen zich goed voor het opstellen van een hypothese. We maken dan een rondje over wat ze denken dat er uit gaat komen en waarom ze dat denken. Verschillende voorspellingen en aannames worden genoteerd, zodat die na de presentatie er weer bij gepakt kunnen worden.

Aandachtspunten

Het is soms heel nuttig om bij de start van een nieuw werkstuk eerst terug te kijken naar de aandachtspunten van vorige reflecties. Om even het geheugen op te frissen, zet ik dan samen met een groepje hun werkpunten op een rijtje.

Overzichtelijk voor iedereen

Wie meedoet, wanneer en waar wordt gewerkt, wordt in de WITTE map genoteerd. De lijst van de werkstukken waar kinderen mee bezig zijn staat op een speciaal bord in ons lokaal. Tijdens iedere maandagmiddagkring wordt in een vlot rondje - *stand van zaken* - met elkaar bekeken hoe de onderzoeken lopen: ondersteunen, motiveren en controleren. Kan iedereen verder en is de onderzoeksvraag nog duidelijk? Wie wil nog wat weten, wie heeft hulp nodig? Opnieuw een heen en weer van de groepjes met de hele klas. Alle klasgenoten denken even

mee en geven tips.

Het schema wordt zo nodig bijgewerkt.

nr.	datum	onderwerp	namen v.d. leerlingen	weken	presenteren op

In de eerste kolom worden de werkstukken genummerd. Het zijn de nummers van alle werkstukken die in de klas gemaakt worden. Diezelfde nummers gebruiken de leerlingen verder in hun eigen administratie. Eén van de leerlingen houdt dit overzicht bovendien digitaal bij. Hierdoor krijgen de kinderen aan het eind van het schooljaar in hun eigen 'map wereldverkenning' een overzicht van alle werkstukken die in een jaar zijn gemaakt en besproken. De datum geeft aan op welke dag het groepje is begonnen. Het aantal weken vult het groepje zelf in nadat ze zich hebben georiënteerd en kunnen inschatten hoe lang ze er over zullen doen.

din **FAVORITES**
gen die we veel gebruiken

Potloepjes zijn heel handig bij het bekijken van beestjes die weg kunnen lopen of vliegen. Het deksel is een vergrootglas waardoor het beest dat er in zit wordt vergroot. Ze zijn te krijgen bij de Stichting Veldwerk.⁴²

⁴² Zie voor onderzoeksmaterialen van de Stichting Veldwerk: www.veldwerkwinkel.nl

Het is voor mij weer helder waar iedereen is en naar welke groepen mijn aandacht zal gaan. Door dit overzicht ziet iedereen waaraan wordt gewerkt en kunnen ze ook voor klasgenoten materialen meebrengen.

Tijdens die kring wordt ook besloten wie wanneer de komende week gaat presenteren. Na de presentatie wordt het onderwerp van het bord veegegd om plaats te maken voor nieuwe onderzoeksvelden.

*Kinderen verwijderen onkruid op het schoolplein en komen met een sprinkhaan het lokaal binnen. Die gaat in een potje en in korte tijd weten twee leerlingen te melden dat er volgens het ene boek 40 soorten in Nederland zijn en volgens het andere 62. Bij Wikipedia zijn het er weer 42 en daar blijkt de bidsprinkhaan zelfs helemaal geen sprinkhaan te zijn. Door zulke tegenstrijdigheden leren kinderen om bronnen kritischer te gebruiken. Het gevonden beest is een veldsprinkhaan. De boeren in de omgeving zullen er wel een hekel aan hebben, want die beesten eten aan het gewas en een larve eet veel.
Dit soort informatie weten de kinderen vaak vlug te vinden, maar je kan je afvragen of dit de manier is om de werkelijkheid om ons heen te onderzoeken, om er anders naar te kijken?*

Een hulpmiddel

Afspraken over het werk komen in hun plan van aanpak. Wanneer ze dat willen, pakken ze een klaarliggend stappenplan uit de RODE map met materialen voor wereldverkenning.

Er zijn op vernieuwingscholen verschillende stappenplannen in omloop, die min of meer hetzelfde zijn opgebouwd.

Ons plan kent de volgende stappen:

1. Werkstuk over (titel)
2. Duidelijke onderzoeksvraag / vragen vanuit de kring
3. Bij mijn onderwerp denk ik aan de volgende woorden (woordspin / mindmap)
4. Wat weet ik al over dit onderwerp
5. Wat lijkt me leuk om met dit werkstuk allemaal te doen en

- wat kan ik buiten school vinden, voelen, proeven, ruiken, vragen
6. Ik denk dat uit mijn onderzoek komt dat
 7. **Overleg met meester of juf (en soms in de kring) wat je wil gaan doen en vertel wat je buiten school wil onderzoeken**
 8. Ik denk dat ik er nog mee bezig ben
 9. Mailen, bellen of schrijven naar
 10. Trefwoord(en) voor internet en de mediatheek
 11. In het internetwoordenboek staat achter dit trefwoord
 12. Van de gevonden informatie lijkt dit goed te gebruiken
 13. Informatie sorteren en indelen in 'hoofdstukken'
 14. **Overleg met meester of juf over keuze van presentatievorm en het schrijven van een verslag**
 15. De presentatie is op
 16. Ik noteer nog wat ik de volgende keer anders ga doen.

Voor sommige kinderen geeft dit stappenplan structuur, anderen worden daar juist door gehinderd. Die werken makkelijker als ze onge-structureerder op onderzoek uit kunnen gaan, met alleen een plan in hun hoofd. De één werkt het liefst steeds alles in dezelfde vaste volgorde af, een ander wordt daar gestoord van. Bij het werken zonder een plan is de 'kans op hap snap' wel groter. Een voordeel van een plan vind ik dat groepjes niet direct aan de slag gaan (meestal op initiatief van de leerling die het voortouw neemt), maar eerst even tijd nemen om na te denken en te overleggen.⁴³

Bij ons op school vinden we het nuttig dat kinderen een keer volgens bovenstaand stappenplan werken. Daarna weet een aantal wel hoe ze werkstukken aan kunnen pakken, die kunnen dan heel goed zonder of met minder stappen werken. Het middel mag geen doel worden, het blijft gaan om het onderzoek en het vinden van een antwoord.

⁴³ Het verschil met Trial and error is, volgens Freinet, dat een kind, aanvankelijk, als nog niets hem in een of andere richting stuurt, op goed geluk kiest uit een scala aan mogelijke reacties en handelingen. In geval van mislukking gaat het niet verder. Lukt het wel, dan kan het zijn gang blijven gaan tot een nieuw obstakel zijn weg verspert. Dat biedt geen duidelijke verklaring voor de natuurlijke levens- en leerprocessen. C. Freinet, *Proefondervindelijk Verkennen*. Nij Beets: De Freinetbibliotheek, 2011

Kinderen moeten bovendien niet altijd willen vasthouden aan hun plan. Het uitzoeken is telkens een soort avontuur met kans op verdwalen en verwarring, met kans op ontdekkingen en onverwachte mogelijkheden. Omdat toeval geregeld mooie inspirerende resultaten oplevert, krijgen kinderen in onze groep ruimte om die mogelijkheden uit te werken.⁴⁴ Voor enkele leerlingen blijft het nuttig steeds de voorgebakken structuur te volgen.

Goed kijken, goed luisteren

Ik let er op dat kinderen weten wat er van ze wordt verwacht. Dat ze weten waarom ze iets doen en hoe ze aan de slag kunnen. De groeps-samenstelling is medebepalend bij werkvormen, organisatie en mijn eventuele inmengingen. Tijdens het werk praat ik met de groepjes. Ik help bij het maken of bijstellen van plannen en het bespreken van onderzoeksstrategieën. En als het nodig is, ben ik soms zo een kwartier tot een half uur met een groepje bezig. Wanneer ik dat aan zie komen, plan ik die tijd van te voren in de kring in.

b

Onderzoeken en verzamelen

Kijk eens hoe kinderen buiten school leren. Inzicht en kennis bouwen ze op door uit te proberen, te onderzoeken, te lezen, te vergelijken, te ervaren, door na te denken, met anderen van gedachten te wisselen en beslissingen te nemen. Veel in het leven leren we door proefondervindelijk verkennen. Bij deze variatie aan leermogelijkheden willen wij op school in de buurt komen.⁴⁵

⁴⁴ Toeval speelt niet voor niets een rol in het werk van kunstenaars en wetenschappers (Beiden denken buiten gebaande paden).

⁴⁵ Pedagogische Kenmerk (invariant) 11:
Proefondervindelijk verkennen is de natuurlijke weg tot kennisverwerving.

Pedagogische Kenmerk (invariant) 12 :
Kennis verwerf en onthoud je niet door het inprenten van regels en voorschriften, maar vooral door ondervinding.

Willen leerlingen iets weten over brood, dan gaan ze naar de bakker in de straat. Ze bakken zelf een brood en dan kijken ze beslist anders tegen brood aan.

In een stal *'wat stinkt het hier'* oog in oog met een 900 kilo zware stier, deinzen we met z'n allen tegelijk achteruit als het beest een stapje naar voren doet, ook al staat ie achter hele dikke buizen.

De school uit

- de werkelijkheid zien, aanraken, voelen, proeven en ruiken;
- mensen ontmoeten en verrassende gesprekken voeren;
- onderzoek doen;
- iemand interviewen;
- een excursie organiseren;
- struinen door de schoolomgeving;
- exposities, ateliers, werkplaatsen en bedrijven bezoeken;
- werken in de schooltuin.⁴⁶

Met dit soort activiteiten doen kinderen voortdurend nieuwe, rijke en gevarieerde ervaringen op. Leerlingen leren het allereerst van de eigen ontdekkingen en soms op een manier die we nooit van tevoren voor hen hadden kunnen bedenken. Ze hebben behoefte vat te krijgen op de wereld om hen heen.

*'De traditionele school is een verbaal ingesteld instituut. Uitleg leidt vaak tot een oppervlakkig verwerven, dat zelden dieper in het leven of de omgeving van de leerling ingrijpt. Als er al proeven plaatsvinden, is het aanvullende demonstratie. De resultaten lijken op uitlopers van een plant die te vroeg opschieten. Ze wekken een moment de illusie van leven. Maar de wortels die zich nog niet hebben aangepast aan hun nieuwe milieu, voeren het levenssap niet aan en de plant verdroogt bij gebrek aan essentieel voedsel. Het is oppervlakkige kennis, opgewreven met een laagje woordenvernies, waarmee de school genoeg neemt. Het levert tijdelijke kennis die enige tijd na de proefwerken en examens weer mag verdwijnen.'*⁴⁷

Célestin Freinet

⁴⁶ Voor het werken in de schooltuin maak ik gebruik van: www.onzeschooltuin.nl

⁴⁷ Tans Jeroen en John Bronkhorst. *Freinetonderwijs, een eigen wijze van onderwijs* Bekadidact Baarn 1993

Het gaat om de manier waarop een leerling bij het onderwerp is betrokken. Door de school uit te gaan of te experimenteren, vergroten kinderen de hoeveelheid en vooral ook de variatie aan waarnemingen en ervaringen. Het gaat om goed kijken, ruiken, proeven, luisteren, aanraken, voelen, nadenken en doorvragen. Essentieel hierbij is, dat leerlingen zich telkens weer in nieuwe situaties durven te begeven.

Zodra ze weer terug op school zijn gaan leerlingen hoe dan ook anders met gevonden informatie om. Het gaat meer om hun eigen verhalen en minder om knippen en plakken.

Succes stimuleert, bekroonde pogingen worden herhaald, geautomatiseerd en een vaardigheid van een leerling zelf. In gelijksoortige situaties kunnen ze deze weer toepassen.⁴⁸ Van de niet met succes bekroonde pogingen wordt, in gesprek met de groep, de oorzaak opgespoord.

Bij het doen van onderzoek komen leerlingen situaties tegen, waar ze zelf wat aan kunnen veranderen. Ze ervaren dat ze zaken kunnen beïnvloeden. Brieven schrijven, telefoneren, mailen, over heel wat valt te praten.

De rotonde

We hebben een brief naar de gemeente gestuurd of ze de beplanting van de rotonde bij school willen snoeien. We kunnen de auto's daar slecht zien aankomen. Het was in behandeling bij de heer Steenbeek. Die blijkt onze brief te hebben doorgestuurd naar de provincie. We krijgen daar nu (drie maanden later) een brief van dat het daar in behandeling is bij de heer de Boer. Wat een gedoe. Laat ze gewoon gaan snoeien.

⁴⁸ Pedagogische Kenmerk (invariant) 11:
Proefondervindelijk verkennen is de natuurlijke weg tot kennisverwerving.

Pedagogische Kenmerk (invariant) 12 :
Kennis verwerf en onthoud je niet door het inprenten van regels en voorschriften, maar vooral door ondervinding.

Een map vol mogelijkheden

We hebben met het team een overzicht gemaakt van wat de omgeving van de school biedt op het gebied van de wereldverkenning. Hierin zit ook een mapje met vaak gebruikte (email)adressen en telefoonnummers. We werken dit bestand geregeld bij. Na een bezoek schrijf ik af en toe kort de ervaring er bij.

Lekker prutsen met plantjes

Naast het lokaal hebben we een tuin. Daarin staan kinderen met beide benen op de grond en wroeten ze met blote handen in de modder (Ik heb het nooit over tuinhandschoenen en in school zijn ze ook nergens te vinden). In de tuin kunnen ze experimenteren. De steeds terugkerende vraag is: *Wie past er tijdens de grote vakantie op?* Bij het zaaien en planten kunnen ze daar wel een beetje rekening mee houden. Met de groep bepalen we wat er verbouwd wordt. Het gaat meestal om eenvoudige dingen. Leerlingen kunnen er experimenteren. Bijvoorbeeld bonen zonder mest en bonen voeden met verschillende soorten kunstmest (wie heeft thuis een restje staan). Hans Peter brengt koeienmest mee. Welke bonen groeien dan het best en zit er verschil in smaak?

De connectie tussen tuinopbrengsten, kookgroepjes en klasse(n)kas is voor de hand liggend. Daarnaast levert de tuin ook een rij beestjes op, die beter bekeken worden.

Onder begeleiding op stap

Zo'n twee a drie keer per week wil een groepje de school uit. Dat wordt in de kring overlegd en besloten. Met een stagiaire in de groep is het eenvoudig. Heel praktisch zijn de ouders die een vaste dag of dagdeel in de groep meewerken. Alie en Marleen gaan zo nu en dan met een groepje op onderzoek. Vanuit de kring wordt soms een beroep gedaan op een andere ouder om met de auto te rijden of mee te gaan op de fiets. Kinderen moeten bij het maken van afspraken en het invullen van hun werkplan rekening houden met de mogelijkheden van ouders die willen begeleiden. Als ik zelf mee wil, doen we dat bijna altijd tussen de middag of na schooltijd.

Kinderen hoeven niet altijd de school uit, ze kunnen ook materialen mee naar school nemen.

Ze zetten het mes in een inktvis, die ze bij een viskraam hebben gekocht. Gelukkig weet één van de binnenlopende moeders hoe ze dat beest het best kunnen ‘aanpakken’. Ze halen een potloepje of een microscoop bij allerlei (dode) insecten. Aangesloten op de pc levert de microscoop prachtige beelden op.

Zoekstrategieën

Als ze iets niet kunnen vinden wordt het interessant. Dan moeten leerlingen gaan overleggen, bellen, de school uit, e-mailen of nog iets anders ondernemen. Het vinden van informatie vraagt de vaardigheid van het kunnen bedenken van een zoekstrategie en van het stellen van goede vragen. Leerlingen moeten trefwoorden kunnen bedenken van waaruit gezocht wordt. Dit proces begeleid ik op twee manieren:

- In de kring kan al besproken worden hoe en waar er gezocht kan worden. Het digibord staat aan, we kunnen de verschillende voorstellen direct proberen. Het vinden van het juiste trefwoord komt daar geregeld aan de orde;
- daarnaast begeleid ik groepjes die bezig zijn met het vinden van informatie. Ik doe hardop voor hoe ik zoek. Door vragen te stellen, hardop mee te denken, maak ik hen deelgenoot van mijn overwegingen en wil ik ze in hun denkproces stimuleren.

Inschatten van bronnen

Met de snelle groei van het internet heeft zich een aardverschuiving op het gebied van informatievoorziening voltrokken. Gebruikers hechten nu vaak meer waarde aan de informatie die ze op het net vinden, dan aan informatie uit papieren- of andere bronnen. Omdat het beoordelen van de kwaliteit ervan niet eenvoudig is, wijs ik groepjes er op dat ze meerdere bronnen kunnen vergelijken en dat ze informatie niet klakkeloos overnemen. Daarnaast wijs ik ze op:

- Dat ook in veelgebruikte bronnen typefouten kunnen staan. (Een nul meer of een komma op een andere plaats, kan heel rare resultaten opleveren);
- de bekendheid of onbekendheid (is het een officiële bron);

- de actualiteit van de informatie;
- de relevantie voor hun onderzoeksvraag.

Zodra leerlingen teksten van internet gebruiken, let ik er op dat ze steeds de bron te vermelden.⁴⁹ Ze moeten teksten lezen, kernwoorden opschrijven en van daaruit hun eigen verhaal schrijven.

Verschillende vaardigheden

Om zelfstandig aan de slag te gaan zijn vaardigheden nodig zoals afspraken nakomen, alfabetiseren, apparatuur bedienen, enquêteren, interviewen, filmen, scannen. Kinderen groeien op met nieuwe mogelijkheden. Ze gaan met Word, internet, een gsm of camera vaak functioneler om dan ik dat doe. Leerlingen raken al werkend vertrouwd met zoeksystemen, allerlei bronnen en naslagwerken en met diverse manieren van lezen. Het zal duidelijk zijn dat computers in het hele proces een nuttige ondersteunende rol spelen.⁵⁰ Op de hoek van de plank met pc's staat een eenvoudige printer. Omdat die nu goedkoop zijn, heb ik er zelf een aangeschaft. Dat bespaart mij en de kinderen heel wat geloop. Bovendien heb ik meer zicht op wat ze allemaal printen. Naast de printer staat een doos met gebruikt papier om proefprintjes op te maken.

Ook voor het verzamelen van informatie hebben we ons team een paar aandachtspunten opgeschreven waar we tijdens het begeleiden op kunnen letten. Het zijn handvatten om ontwikkelingen van leerlingen te volgen en kinderen bij het werk te ondersteunen. De leerling:

- maakt een plan van aanpak;
- is gemotiveerd om te gaan zoeken;
- gebruikt eigen (voor)kennis;
- benut medeleerlingen als kennisbron;
- zoekt gericht;

⁴⁹ Hele stukken tekst mogen leerlingen niet overnemen zonder toestemming, óók niet als ze de bron vermelden. Op alle teksten geldt namelijk auteursrecht. Daarvoor hoeft de auteur niet te vermelden dat het niet gekopieerd mag worden, auteursrecht treedt automatisch in werking.

⁵⁰ Zie hiervoor ook Nicolai, Jimke: *Kennis en werkstukken maken met internet*. De Reeks 4, Valthe: De Freinetbeweging, 2003

- laat niet relevante informatie weg;
- benut de mediatheek;
- gebruikt de zoekmachines van internet.

Rond met smeerolie

Wanneer de groepjes aan het werk zijn, kijk ik of ze lekker bezig zijn en niet vastlopen. Ik verdeel mijn aandacht en praat met groepjes. Ik ga samen met hen op zoek en probeer gunstige voorwaarden te scheppen, zeker bij werkstukken die minder goed lopen. Ik help groepjes over moeilijke punten heen:

- Laat eens zien, wat hebben jullie en waar zijn jullie mee bezig;
- Waarom hebben jullie voor die aanpak gekozen;
- Leg eens uit, waarom denk je dat je niet verder kan;
- Zullen we samen jullie stappenplan eens doorlopen?

Wanneer ik iets niet weet, ga ik niet lopen zwetsen. Kinderen hoeven niet alles te weten en ik gelukkig ook niet. Ik doe voorstellen, werk mee aan onderzoekingen en experimenten, laat zien hoe iets misschien ook kan en voorkom 'ongelukken'. Er zijn allerlei mogelijkheden om zo nu en dan een groepje te ondersteunen:

- Ik zorg voor materialen en (technische) mogelijkheden, waardoor kinderen proefondervindelijk kunnen verkennen;
- ik heb er een gewoonte van gemaakt om leerlingen, zodra ze in een groepje samenwerken, niet individueel te helpen.
- door vragen te stellen zonder een eenduidig antwoord, creëer ik af en toe een stilte, die ik mooi vind. Er wordt nagedacht;
- als ik het zinvol vind, geef ik een groepje gevonden bouwstof en zorg voor verdieping en verbreding. Ik laat verbanden zien. (Hiervoor heb ik bijvoorbeeld een vrij eenvoudige tijdbalk over de lange wand van het lokaal aangebracht. Wanneer historie in hun werkstuk aan de orde komt, kunnen ze een afbeelding maken en op die balk bevestigen). Ik begeleid dus gevraagd en ongevraagd, al moet ik daarbij wel in de gaten houden dat leerlingen niet te veel op mij gaan leunen;
- ik ga ook in gesprek met een groepje dat heel goed bezig is. Een compliment, een kleine opmerking is van invloed op de kwaliteit;

- zodra een groepje een heel eenvoudige invulling lijkt te kiezen, vergroot ik soms doelbewust het probleem. Ik prikkel, waardoor ze er op meer manieren tegenaan gaan kijken;
- ik wijs ze op de goede voornemens: Wat had je genoteerd? Waar zou je deze extra aandacht aan besteden;
- ik let er op dat afspraken worden uitgevoerd;
- En bij kinderen die duidelijk behoefte hebben aan structuur eindig ik met de vraag: *Wanneer spreek ik jullie weer?*

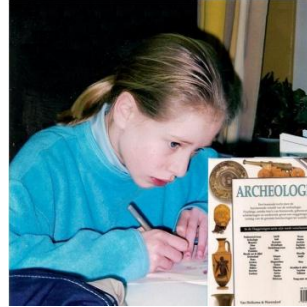
Momenten dat ik tijd heb, geven me ook de gelegenheid om een leerling of een groepje rustig te observeren. Kijken hoe ze aan het werk zijn, of ze geconcentreerd werken, hoe het samenwerken gaat. Wat is de werkverdeling? Opvallende dingen bespreek ik later even met de betreffende leerling(en).

Waar laten we alles

Er wordt aan allerlei onderzoeken gewerkt en met elkaar verzamelen ze behoorlijk wat materiaal. Waar laten we dat allemaal? Ik vind dat producten goed opgeborgen moeten kunnen worden en heb er transparante stapelbakken voor aangeschaft. De bakken zijn stevig en geschikt voor hoge belasting. Daarnaast hebben we plankruimte en toch blijft het goed wegleggen van werk zo nu en dan een probleem.

C

Ordenen en bewerken

Dan komt een van de moeilijkste onderdelen. De gevonden gegevens helder en overzichtelijk maken. Iets niet begrijpen wil niet zeggen dat de goede informatie er niet is, maar dat je er soms niks van kunt maken. Heel wat informatie is in moeilijk Nederlands of in het Engels. Een overvloed aan informatie is af en toe demotiverend. Het kunnen selecteren van informatie en deze goed kunnen ordenen zijn vaardigheden die al doende ontwikkeld worden. Tijdens het werk hebben we bijvoorbeeld de kans om het over verschillende leesstrategieën te hebben op het moment dat ze die nodig hebben.

De aandachtspunten van ons team zien er als volgt uit. De leerling kan:

- een volgorde aanbrengen
- in categorieën indelen (structuur aanbrengen);
- aantekeningen maken;
- verschillende leesstrategieën toepassen;
- informatie doelgericht gebruiken, de goede (hoeveelheid) informatie uit een tekst kiezen;
- informatie samenvatten (het resultaat van een afwegingsproces);
- koppen of tussentitels bedenken;
- doelgericht omgaan met een tekstverwerker;
- afbeeldingen digitaal maken.

Opnieuw veel meer dan de som der delen

Niet kunnen vinden of opgeven komt eigenlijk niet voor. Wanneer iets niet lukt, wordt het juist interessant en is het tijd om de hele groep in je zoektocht te betrekken. Het heen-en-weer met het collectief werkt

telkens goed. Het gaat niet om grote stappen, snel thuis. Het gaat om leren werken en inzicht krijgen in welke manier werkt voor welke leerling.

Wanneer een groepje er niet goed uitkomt, vraag ik hen in de maandagmiddagkring naar de oorzaken. Dan denken groepsgenoten weer mee en komen met ideeën en voorstellen. Kinderen denken steeds in mogelijkheden en oplossingen. In de verschillende fases van het maken van een werkstuk let ik bewust op kansen van het inschakelen van de groep. Met z'n allen kunnen we nu eenmaal meer.

d

Afwerken en presenteren

De resultaten komen terug in de groep. Tijdens het ordenen krijgen groepjes vaak al een beeld hoe ze hun bevindingen willen gaan presenteren. De keuze van de presentatievorm bespreek ik met het groepje.

Omdat ik het nuttig vind dat ze meerdere werkvormen leren gebruiken, is er in het lokaal een lijst met zo'n veertig verschillende presentatievormen. Dus wanneer ze een PowerPoint hebben gemaakt, kiezen ze een volgende keer wat anders, er is keuze genoeg: muurkranten, collages, albums, tentoonstellingen, toneelstukjes, verhalen enz.

Zodra ze hieruit een keuze hebben gemaakt, gaan ze aan de slag met het uitschrijven en afwerken. Met ons team hebben we ook voor dit onderdeel een aantal punten opgeschreven waar we op kunnen letten bij onze begeleiding. De leerling kan:

- goed formuleren in eigen woorden;
- een eerste versie van de tekst herschrijven (na opmerkingen van anderen);
- de lay-out aantrekkelijk en overzichtelijk maken;
- leestekens en spellingfouten (laten) corrigeren;
- kritisch naar het eigen werk kijken.

Tijdens het hele proces verricht een leerling verschillende handelingen die de werking van het geheugen versterken. Dit is van betekenis voor het leereffect. Het proces is dan ook minstens zo belangrijk als het eindproduct. Bij al dit werk zijn wereldverkenning en taal moeilijk te scheiden.⁵¹

Goede voorbereiding is het halve werk

Presentaties worden goed voorbereid. Er wordt nogal eens geoefend in een rustig hoekje van de hal. Een lijstje met tips is daarbij voor sommige groepjes handig:

- lees voor de presentaties alles nog een keer (hardop) goed door;
- schrijf je verhaal in steekwoorden op;
- zijn afbeeldingen duidelijk zichtbaar voor de hele groep;
- welke hulpmiddelen heb je nodig (digibord, grote afbeeldingen, kaarten, tijdbalk)
- staat alles op tijd klaar, weet je hoe het werkt en werkt het ook;
- spreek duidelijk;
- betrek de klas in je presentatie door ze bijvoorbeeld ook af en toe een vraag te stellen.

Kinderen ervaren dat als ze van tevoren echt goed in hun presentatie hebben geïnvesteerd, ze met het resultaat worden beloofd. Wanneer ik aan zie komen dat er een mooie presentatie komt, geef ik nog wel eens belangstellende kinderen uit andere klassen en betreffende ouders een seintje.

⁵¹ In Broersma, Rouke e.a.: *Dat's andere taal* (+ een Leerlijnenmap), De Reeks 7, Valthe: De freinetbeweging, 2004 zijn dan ook onder *werkstuk maken* en *boek bestuderen* een hele rij leerlijnen en indicatoren terug te vinden. De volledige leerlijnen zijn te vinden op www.freinet.nl

Bij presentaties krijgen klasgenoten antwoorden op vragen die we met elkaar in een kringgesprek hebben opgesteld. Bij een uitgebreide presentatie stel ik de groep soms voor om aantekeningen te maken. Daarmee zijn ze bezig om de kern uit het gepresenteerde samen te vatten. Na afloop weten ze meestal meer, dan wanneer ze alleen hebben zitten kijken en luisteren. Vreemd genoeg merken ze dat ze de aantekeningen, juist doordat ze die hebben gemaakt, vaak later nauwelijks nog nodig hebben.⁵²

Reflecteren op werk, presentatie en opbrengst

De reflectie gaat over het gevonden antwoord; de samenwerking en de manier van presenteren; wat hebben we er van opgestoken.

Na de vraag of *'de onderzoeksvraag van de groep is beantwoord'* komen verschillende zaken aan bod:

- Kloppen de gebruikte argumenten;
- zijn hulpmiddelen goed gebruikt (grafieken, beeldend materiaal, tijdbalk, internet);
- je gebruikt wel veel moeilijke woorden. zo weet ik niet of je het wel begrijpt;
- vertel je daar expres niet zo veel over;
- hoe was de samenwerking;
- hebben jullie je tijd goed gebruikt;
- hoe hebben jullie dát voor elkaar gekregen;
- is de presentatie effectief / origineel;
- wat hebben we nu geleerd, wat heeft het werkstuk ons opgeleverd;
- wat zou je de volgende keer anders doen; welke hulp heb je daarbij nodig (en van wie)?

⁵² Het effect dat we kennen van het maken van een spiekbriefje.

Reflectie hoeft niet zwaar te zijn

We beginnen de nabespreking altijd eerst met de positieve opmerkingen. Spiegelen, doorvragen en feedback kan licht en snel. De bedoeling is om te leren van de ervaringen en om groepsgenoten op ideeën te brengen. Effectieve feedback berust op belangstelling voor elkaar en het leerproces dat we met elkaar doormaken. Ik laat ook nu weer de hele klas af en toe eerst kort opschrijven wat ze van de presentatie vinden. Iedereen denkt weer even mee.

Wanneer ze van te voren echt goed
in hun presentatie investeren,
worden ze met het resultaat beloond.

Kritisch over eigen werk

Tijdens een teamoverleg met de schoolbegeleider over onze aandachtspunten bij het maken van werkstukken bekijken we een opname van een presentatie. Omdat we ons afvragen of kinderen hierover tot ongeveer dezelfde conclusies zouden komen, leggen we de opname voor aan de drie leerlingen die de presentatie hebben verzorgd. Nadat ze het bekeken hebben overleggen ze met de leerkracht over wat er goed is verlopen en waar ze graag verbeteringen aan willen brengen. Dit gesprek wordt ook weer opgenomen door de schoolbegeleider. Er ontstaat voor de volgende teambijeenkomst een helder beeld:

‘Bijna scherper dan het team formuleren de leerlingen hun eigen leerdoelen. Besloten wordt dat ze dezelfde presentatie nog eens doen, waarbij ze enkele besproken voorstellen doorvoeren. De klas wordt uitgelegd waarom dit werkstuk nog een keer wordt gepresenteerd. Dit alles leidt tot een betere presentatie, maar voor ons vooral tot het inzicht hoe goed leerlingen in staat zijn om presentaties van zichzelf kritisch te beoordelen en te verbeteren.’⁵³

⁵³ Jan Vermeij en Jeroen Tans. *Werkstukken maken en presenteren*. Enschede: SLO, 2004. Geschreven in het kader van wereldverkenning en taal.

Soms is een presentatie flut.

Om een vinger aan de pols te houden hebben we in het stappenplan met opzet de zin *overleg met meester of juf* meerdere keren opgenomen.⁵⁴ Maar toch komt een ‘mislukt’ product wel eens voor.

Die kinderen krijgen dat ook te horen, want ze nemen met hun presentatie kostbare tijd van hun klasgenoten. Die hadden in die tijd heel wat beters kunnen doen. Ze leren om kritisch te durven kijken naar eigen werk en dat van groepsgenoten. We zoeken uit waar kinderen de volgende keer extra aandacht aan zullen besteden. De afronding is ook een stap naar het volgende werkstuk. Waar ga ik de volgende keer op letten?

Afspraken daarover noteert het kind onderaan zijn stappenplan en ik noteer zowel positieve opmerkingen als aandachtspunten in mijn GROENE map.

Wat we geleerd hebben

Ter afsluiting reflecteren we met de groep op wat het aan wetenswaardigheden heeft opgeleverd. Af en toe laat ik alle leerlingen eerst weer even schrijven. Dat geldt zowel voor de kinderen die het werkstuk hebben gemaakt, als voor de klasgenoten. Ze weten dat het gaat om:

- woorden en termen;
- begrippen;
- feiten;
- beginselen, inzichten en verbanden.⁵⁵

⁵⁴ Pedagogische Kenmerk (invariant) 9: Iedereen wil slagen. Falen remt de daadkracht, knakt de geestdrift. Kinderen mogen fouten maken, maar wanneer het te vaak gebeurt, haken ze af. Het gaat vooral om leren van positieve ervaringen.

⁵⁵ Woorden en begrippen die gerelateerd worden aan ervaringen en regelmatig in een zinvolle context terugkomen, worden ondergebracht in het begrippennetwerk en kunnen in een nieuwe situatie worden toegepast.
Gerard Westhoff in: *Leren overdragen of het geheim van de flipperkast*, Biezenmortel, 2009

Een les achteraf

Wanneer het onderzoek gepresenteerd en besproken is, besluit ik soms om alsnog op zoek te gaan naar materialen en daar achteraf nog een les over te geven. Ik doe dat omdat ik het geven van die informatie zinvol vind. Dit is daarvoor een logisch moment, omdat het onderwerp leeft in de groep. Ik doe het zelf en niet via een opdracht aan een van de leerlingen.

achter
uit de
witte
map

Een schoolmuseum

Als kinderen iets uit de omgeving meenemen dat we bijzonder vinden of iets maken dat we graag willen bewaren, bergen we dat op in ons schoolmuseum bij de mediatheek. Het museum bestaat uit een hele rij kistjes voorzien van een plexiglas deksel. Deze doorzichtige deksel maakt voorbijgangers nieuwsgierig en voorkomt dat de voorwerpen stoffig worden. Een beschrijving van het voorwerp, de vindplek, een datum en de naam van de vinder of de maker maakt een doos compleet. Door een etiket en vermelding in het zoekstelsel van de mediatheek is de goede doos snel te vinden. Door de vormgeving zijn ze ook makkelijk mee naar het lokaal te nemen.⁵⁶

⁵⁶ De foto is genomen op de freinetschool in Malden.

Opgeruimd staat netjes

Ieder kind heeft bij ons op school vanaf de middenbouw een eigen opbergmap *wereldverkenning*; waar werk aan toegevoegd en uitgehaald kan worden. Die mappen staan in het lokaal op een plank allemaal naast elkaar, met daarin achter verschillende tabbladen:

- al hun eigen ingevulde stappenplannen;
- resultaten van alle zelf gemaakte werkstukken of foto's daarvan;
- overzichten van alle door groepsleden in voorgaande jaren gepresenteerde werkstukken;
- het overzichtsblad van de techniekkaarten die zijn gemaakt, aangevuld met foto's van resultaten, teksten over techniekopdrachten en ingevulde vragenlijsten;
- het overzichtsblad van topografie waar aan is gewerkt en daarachter zelfgetekende en ingekleurde kaarten.

Aan leren zit geen tijdslimiet

Niets is zo serieus, geconcentreerd en gefocust als een fanatiek spelend kind voor wie de buitenwereld verdwenen lijkt.⁵⁷ Wanneer leerlingen aan iets werken wat ze zinvol en spannend vinden, zie je vanzelfsprekend een goede werkhouding. Wanneer je leren interessant vindt, ga je vanzelf door. Leren en onderwijs houdt niet op om kwart over drie. En zolang er nog collega's in school zijn, kunnen kinderen rustig verder werken aan iets wat hen bezig houdt, verder informatie zoeken of samen iets afmaken. Wanneer dat niet lukt, kunnen ze door de digitale mogelijkheden makkelijk thuis verder werken.

⁵⁷ Pedagogisch Kenmerk (invariant) 15: Van levend, zinvol en betekenisvol werk krijgt een kind niet gauw genoeg.

Pedagogisch Kenmerk (invariant) 8: Niet schools maar levend leren.

‘What a wonderful world’

Hoe sluiten grote, vooraf georganiseerde schoolreizen aan op onze manier van werken? Moeten we dat niet anders doen en hoe dan? We werden op het spoor gezet toen ik met een groepje ouders op bezoek was bij een vernieuwingschool in de Randstad. We horen er de enthousiaste verhalen van een groepje kinderen dat met een begeleider een week heeft gewandeld richting de Betuwe. Stadskinderen struinend over het platteland en onderweg slapen op boerderijen. Wat een ontdekkingsreis, wat een verslag, wat een betrokkenheid. Zoiets willen we ook.

Ontdekkingstochten

Schoolreizen helpen om samenwerking vorm te geven en andere denkbare argumenten komen op tafel. Ook voor ons blijkt het moeilijk om een traditie overboord te zetten. Saamhorigheid ontstaat in mijn groep vooral door onze dagelijkse manier van werken, daar heb ik geen schoolreis voor nodig. Gelukkig krijgt nieuwsgierigheid de overhand. Eerst nog in kleine groepjes met een volwassene trekken we langs verschillende routes naar dezelfde slaapplek voor de hele groep. In een paar jaar groeit het uit tot ontdekkingsreizen in kleine groepjes door heel Nederland. Er wordt veel met de trein gereisd, maar ook gefietst in de streek en gewandeld in de omgeving. Geslapen wordt er vooral bij familie en bekenden van de kinderen.

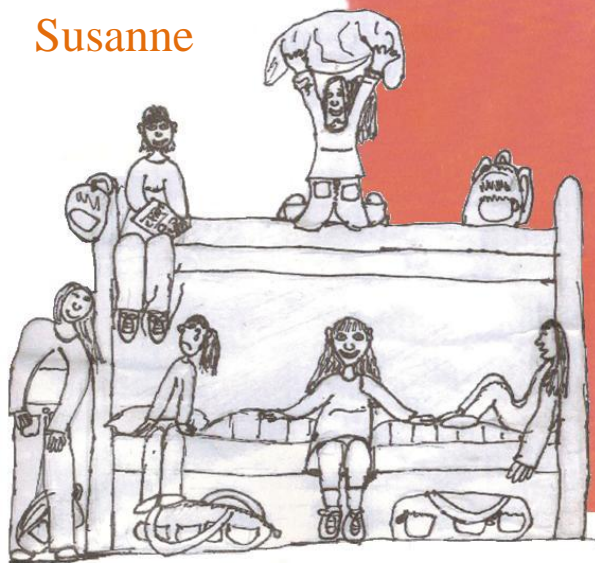
Zelf hun reis bepalen

In de eerste weken van het schooljaar stel ik voor om groepjes te maken. Liefst groepjes van drie of een veelvoud daarvan, want dan kunnen ze als railrunner⁵⁸ door heel Nederland reizen. Ik let goed op hoe er overlegd wordt en als ik dat nodig vind, bespreek ik mijn waarnemingen in de kring. Iedereen moet zich kunnen vinden in de verdeling over de groepjes. Ze kiezen bij deze reizen vooral voor vrienden en

⁵⁸ Voor kinderen van 4 t/m 11 jaar onder begeleiding van een volwassene. Per begeleider kunnen maximaal drie kinderen voor € 2.50 per kind meereizen. In België reizen kinderen van 0 tot 12 jaar, begeleid door een reiziger van 12 jaar of ouder met een geldig vervoerbewijs (max. 4 kinderen per begeleider), gratis in 1ste en 2de klas, zonder urre beperking.

varen
fietsen
de Wierschuur
de vlieger
een tandem
een sloot
het strand
het wad
eb
vloed
een blauwe plek
een fijne schoolreis

Susanne

vriendinnen. Deze groepjes gaan drie dagen op pad en krijgen € 15 per kind per dag mee. Daar moet alles van betaald worden reizen, eten, drinken, entree, slapen enz. Ze zoeken zelf uit waar ze naar toe gaan, hoe en wanneer. Ik ga met de groep mee, waar ik de meeste problemen kan verwachten. Als ik die niet verwacht, kies ik voor de grootste groep. Het inzetten van een vervanger voor de achterblijvende kinderen regel ik zelf met een vaste invaller. De andere groepen kunnen, na overleg met mij, een ouder meevragen. Dat heeft tot nu toe nooit tot moeilijkheden geleid.

Er zijn groepjes die ik intensief begeleid in keuzes en voorbereiding, andere groepjes komen met een kant en klaar plan in de kring en vragen mijn toestemming. Ook nu weer geven klasgenoten commentaar, plaatsen kanttekeningen, stellen vragen en leveren ideeën.

Met een klein groepje kom je nog eens ergens binnen

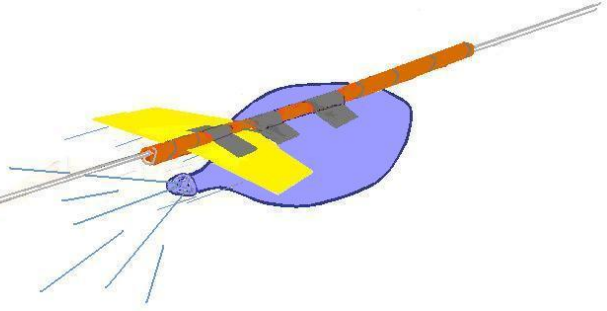
Steven en Bas waren de eersten. Ze gingen met de moeder van Steven naar de correspondenten in Heiloo en onderweg nog even langs het Stedelijk Museum in Amsterdam. Mijn eerste railrunnerreis ging naar een caravan van familie in de duinen bij Zandvoort. We hebben bij een aardige machinist voor in de trein gezeten, het Scheepvaartmuseum bezocht, in zee gezwommen, zijn bij de visafslag in IJmuiden geweest, hebben bij toeval aan boord gekeken van een zeewaardig zeiljacht en hebben met een gids van staatbosbeheer door het nationaal park de Kennemerduinen gewandeld.

De betrokkenheid van de groep is groot bij iedere reis

De groepjes houden een logboek en een kasboek bij en nemen veel materiaal mee terug naar school. Doordat ze allemaal op een verschillend tijdstip gaan, wordt aan iedere verslaggeving ruim aandacht besteed.

Kansen benutten

Deze ontdekkingsreizen zouden veel regelmatig in een schooljaar georganiseerd moeten worden en toch komen verschillende argumenten voor een schoolreis met de hele groep geregeld terug. Ik zit niet zo vast aan een keus en blij vooral gespitst op mogelijkheden. Afhankelijk van omstandigheden zien we dan wat we doen.

De techniekkaarten

Door inspanningen vanuit het bedrijfsleven en het verstrekken van behoorlijke subsidies is het vak techniek de laatste jaren duidelijker in beeld bij basisscholen. Als we in ons team bekijken hoe we dat geld het beste kunnen besteden, ontdekken we dat techniek bij ons op school tot nu toe een ondergeschoven kind is bij het maken van de werkstukken. Dat is vreemd, want als je om je heen kijkt, komt techniek overal voor. Wij zijn er blijkbaar niet zo op gericht en daar willen we wat aan doen.

Met het team spreken we af om elk tien opdrachtkaarten te maken en verdelen de onderwerpen. Volgens een afgesproken format gaan we met drie niveaus aan de slag: makkelijk (geel), goed te doen (rood) en moeilijker (blauw):

- We willen de kaarten zo maken dat kinderen de opdrachten zelfstandig uit kunnen voeren. De kaarten moeten uitnodigen om te experimenteren. Liefst met opdrachten, waar kinderen zelf oplossingen kunnen bedenken, waarbij ze kunnen zoeken, uitproberen, rommelen en prutsen. Het mag ook mis gaan;
- de kaarten schrijven niet te veel voor op het gebied van maten en gewichten;
- teksten suggereren vooral dat het ook anders, sneller of beter kan. Kinderen worden vooral uitgenodigd verder te experimenteren. Ze zijn best uit te dagen. Op een kaart moet het gaan om vragen stellen, nieuwsgierigheid, creativiteit, logisch denken en verder willen onderzoeken;
- we zijn voorstander van eenvoudige (goedkope) materialen en hergebruik. Hun producten moeten wel kunnen werken en materiaalkeuze is daarvoor medebepalend;
- we willen de kaarten zo maken dat ze ook inspireren op het gebied van expressie, zoals kunstvoorwerpen die kunnen bewegen.

Ik stroomlijn de door collega's ingeleverde bestanden en voorzie de kaarten van passende illustraties uit kinderboeken, afbeeldingen uit onze eigen omgeving, bekende stripfiguren, beroemde kunstwerken, cartoons, humor etc.

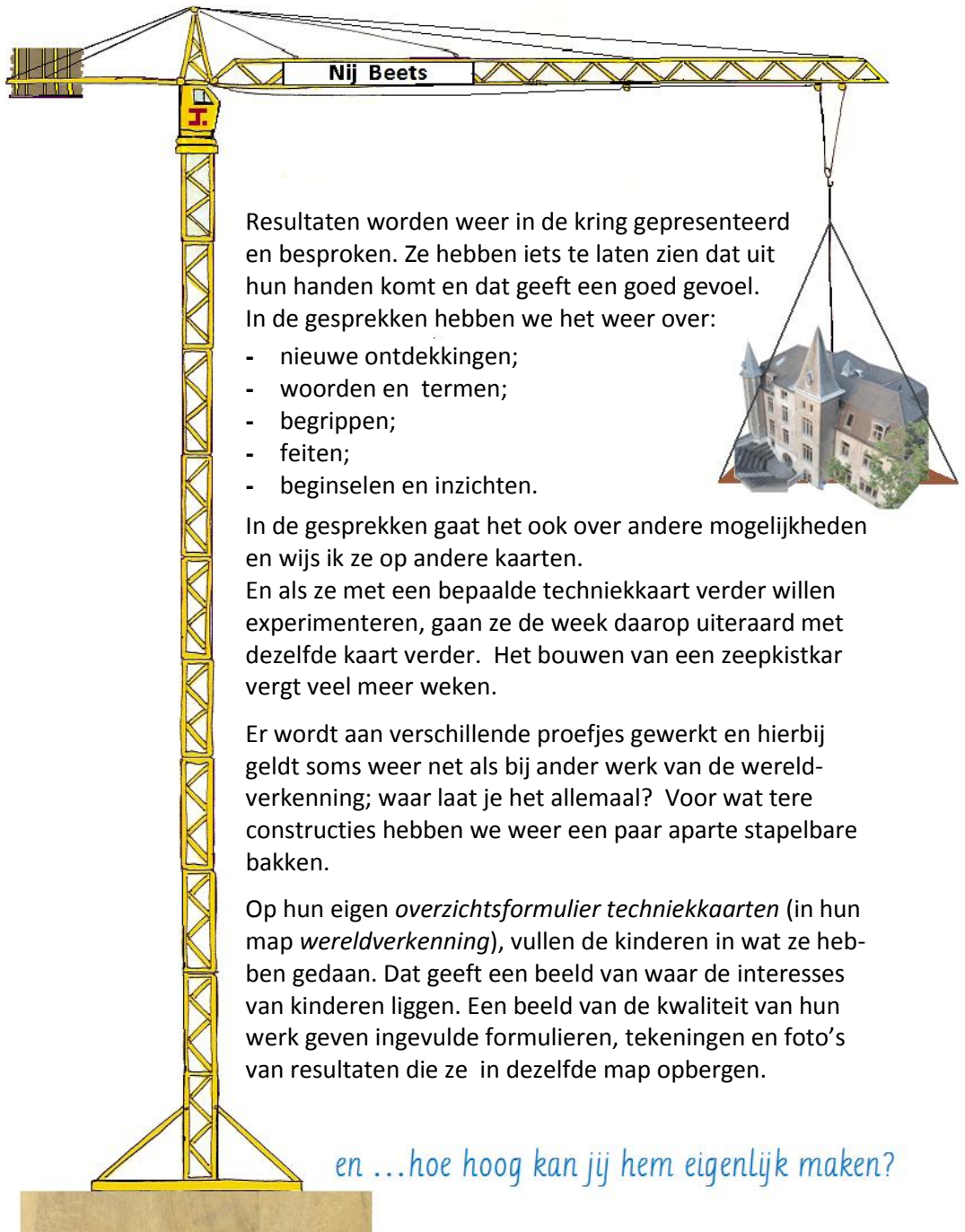
De kaarten worden op stevig papier geprint, in insteekhoezen geschoven en vervolgens naar onderwerp (licht, lucht, magnetisme, geluid, elektriciteit) verdeeld over een paar lila mappen.

We hebben inmiddels ruim 170 kaarten waar alle kinderen er elke maandag eentje uit kiezen. Ze pakken de kaart met insteekhoes en al uit de map. Dat geeft wat bescherming aan de print. Op elke techniekkaart staat welke materialen ze nodig hebben om het experiment van die kaart uit te voeren. Sommige van die materialen zitten op school in bakken, geordend naar de genoemde onderwerpen. Daarnaast hebben we bakken met materialen die uitnodigen tot knutselen, zoals een bak vol lampjes (die het wel doen), fittingen, draden, batterijen, een bak vol met alleen maar kapla-houtjes en een bak met allerlei soorten spiegeltjes.

Ze kijken direct welke materialen op school zijn en welke zelf geregeld moeten worden. Vooral verbruiksmaterialen moeten ze zelf organiseren.

In de loop van de week wordt de opdracht uitgevoerd. Dat begint met goed lezen, goed kijken en eerst eens even nadenken. Daarna volgt het maken en uitproberen hoe het werkt. Het gaat om proefondervindelijk werken. De voldoening is groot wanneer een oplossing werkt. Het is brandstof voor een volgende onderneming.

Resultaten worden weer in de kring gepresenteerd en besproken. Ze hebben iets te laten zien dat uit hun handen komt en dat geeft een goed gevoel. In de gesprekken hebben we het weer over:

- nieuwe ontdekkingen;
- woorden en termen;
- begrippen;
- feiten;
- beginselen en inzichten.

In de gesprekken gaat het ook over andere mogelijkheden en wijs ik ze op andere kaarten.

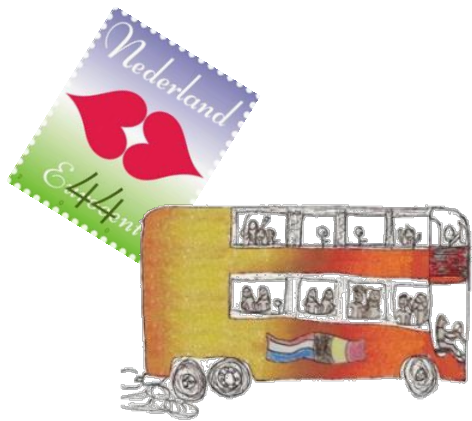
En als ze met een bepaalde techniekkaart verder willen experimenteren, gaan ze de week daarop uiteraard met dezelfde kaart verder. Het bouwen van een zeepkistkar vergt veel meer weken.

Er wordt aan verschillende proefjes gewerkt en hierbij geldt soms weer net als bij ander werk van de wereldverkenning; waar laat je het allemaal? Voor wat tere constructies hebben we weer een paar aparte stapelbare bakken.

Op hun eigen *overzichtsformulier techniekkaarten* (in hun map *wereldverkenning*), vullen de kinderen in wat ze hebben gedaan. Dat geeft een beeld van waar de interesses van kinderen liggen. Een beeld van de kwaliteit van hun werk geven ingevulde formulieren, tekeningen en foto's van resultaten die ze in dezelfde map opbergen.

en ...hoe hoog kan jij hem eigenlijk maken?

125 Correspondentie

Wie correspondeert, die leert

Aan het begin van elk schooljaar zoek ik op een Vlaamse school een collega wiens groep met mijn groep wil corresponderen. Naast het Vlaams - Nederlands zoek ik bewust tegenstellingen op:

- stad - dorp;
- grote school - kleine school;
- veel allochtonen - alleen autochtonen.

Alle begin is moeilijk

Na de afspraak met de collega over intensiteit van schrijven volgt de eerste brief. Mijn groep stelt zich voor: Ze beschrijven onze groep, het lokaal en de school; ze maken foto's, filmpjes en tekeningen.

De eerste weken heeft de correspondentie bij mij extra aandacht omdat ik wil dat het goed op gang komt. Kinderen moeten natuurlijk leren wat goed werkt en wat minder. Daar steek ik tijd en energie in. Ik let er op dat er telkens iets moois, iets aanstekelijks bij zit, maar waak voor overvolle pakketten (één mooi verslag van een werkstuk vind ik waardevoller, dan een stapel doorsnee verslagen).

De ontvangende groep voelt zich dan misschien verplicht om minstens evenveel te versturen. Bovendien is het een aanslag op onze klassenkas, de groep heeft nog wel andere dingen te begroten.

Een pittige taak

Correspondentie is in onze groep een klassentaak (blz. 211), die elke week door twee andere kinderen wordt ingevuld:

- Ze zorgen er voor dat er iedere dag een mooie tekst of een mooie creatieve verbeelding wordt gemaaild;
- ze laten aan de andere groep weten dat de post is aangekomen en dat we aan het antwoord werken;
- ze sporen klasgenoten aan om hun correspondentie af te maken en controleren wat er weggaat;
- ze schrijven de eerste versie van de klasse(n)brief;
- voordat het dichtgeplakt wordt, wegen ze het pakketje.

In de rekenkast staat een brievenweger en voor zwaardere pakjes

is de keukenweegschaal heel geschikt. Een eerste schatting bepaalt welke van de twee gebruikt gaat worden. Soms wordt er wat weggelegd voor de volgende week, omdat we anders net over een grens van de posttarieven heen zouden gaan. Het verzenden van pakketjes wordt uit de klasse(n)kas⁵⁹ betaald en de groep is er snel achter dat daar steeds zorgvuldig mee omgegaan moet worden. Soms is het handiger om een groot bestand even via het internet te verzenden;

- ze vragen kinderen die daar goed in zijn om het pakketje te verfraaien;
- waar moet het adres? Dan gaat het op de bus. Ze mailen dat de post onderweg is. In dit kader denken en praten we over bestemmingen, buslichtingen, postagentschappen, sorteren, vervoeren en bezorgen.

Zo nodig ondersteun ik de twee verantwoordelijke kinderen bij dit werk.

En dan is er post

Zodra er een pakketje binnenkomt, is er opwinding in de groep. Het met elkaar bekijken wat er in zit, is iets waar we telkens naar uitkijken en van genieten.

- Wat een dikke en mooie enveloppe!
- In de eerste de beste kring maken de kinderen die verantwoordelijk zijn voor de correspondentie het pakketje voorzichtig open, want een stevige envelop wordt natuurlijk meerdere keren hergebruikt. En telkens wordt er aan de versiering weer iets eigens toegevoegd;
- Wat kunnen ze daar goed tekenen;
- Zullen we eerst de brief voor de hele groep eens lezen?

De inhoud van een postpakket is gevarieerd en kan bestaan uit: teksten (gedrukt, getypt, gekopieerd, geschreven of geprint);

59 *Ondernemende kinderen tellen mee*: oefenen in zelfbestuur, het dragen van verantwoordelijkheid en levend rekenen door het beheren van een klassenkas. De Reeks 5, Valthe: De Freinetbeweging, 2003
Zie ook www.klasse-kas.nl

de laatste schoolkrant; een slangenhuid; klasse(n)kranten; vreemdsoortige onkruiden of zaden uit de schooltuin; iets typerends uit de streek; een pot zelfgemaakte vlierbessenjam; een zelfgemaakte film; een doosje met poppen van vlinders; een zelf ingezongen lied⁶⁰; creatief werk of foto's daarvan; brieven, een usb-stick met grotere bestanden, een onderzoek naar hobby's of boodschappentassen.⁶¹

Iedere dag één mooie tekst of één creatieve verbeelding mailen doet al veel.

Herkenning en verbazing

Fietsen kapot en zonder licht kennen wij ook, maar de voordeur van de school overdag op slot (tegen diefstal), vinden we onvoorstelbaar. Hier hangt de regenkleding gewoon in de fietsenstalling te drogen. De correspondentie doorbreekt het kader van onze klas. Ze worden geconfronteerd met andere ervaringen, andere gewoonten en er ontstaan geregeld geanimeerde gesprekken en bespiegelingen. Wat voor onze leerlingen heel gewoon is, is voor hen bijzonder en andersom. Leg maar eens aan 'Vlaamse stadgers' uit wat tulpenkoppen is en hoe een klepelmaaier⁶² werkt. In de gezinnen van die kinderen gaat een heleboel anders. Allemaal stof om over te schrijven en te praten. Vragen van de correspondenten dwingen hen over de eigen situatie na te denken, allerlei gegevens in de schoolomgeving te verzamelen, verder onderzoek te doen en dit weer te verwoorden en te verbeelden. Ze leren van leeftijdgenoten en worden zich bewust

⁶⁰ Een andere streek, een ander land, met een andere taal of dialect, krijgt een andere dimensie door bestanden met filmpjes waar kinderen vertellen, hun eigen teksten voorlezen of een plaatselijke deun zingen.

⁶¹ Boodschappentassen gaan ineens over taal, reclameboodschappen, pakkende zinnen en duurzaamheid, maar ook over vormgeving, waarom valt je oog wel op de ene tas en niet op een ander. Het wordt een sport in de groep om er nog meer te vinden met echt iets gekks, moois of bijzonders er op. En natuurlijk ontwerpen en bedrukken sommige leerlingen zelf tassen.

⁶² Mijn leerlingen zitten hiervoor geregeld op: www.hetkleinelo.nl

van hun eigen leefomgeving, die ze met andere ogen en meer van een afstandje bekijken. Het helpt mee om de eigen realiteit te leren zien als één van de mogelijke werkelijkheden. Correspondentie biedt ook ruimte om wat je geleerd hebt aan anderen te vertellen en de andere groep als klankbord te gebruiken.⁶³

Gespitst op mogelijkheden

Als de post van de correspondentie in de kring wordt opengemaakt ben ik gespitst op mogelijkheden:

- Hoe werkt dat eigenlijk bij ons;
- wie snapt wat ze schrijven? Leg eens uit;
- wie wil dat even uitzoeken?

Mijn antenne staat afgesteld op misschien te koppelen leerlingen. Wanneer er een bepaald onderwerp langs komt, wijs ik bewust één bepaalde leerling of een groepje op mogelijkheden. Ook overleg ik soms met de corresponderende collega of hij voor een bepaald kind op zijn school een leerling kent, die zou kunnen en willen schrijven. Een zetje of gemeenschappelijke belangstelling zorgt voor een kansrijke start.

Nog eens lezen en bekijken

Zodra de post is bekeken, gelezen en besproken, delen de verantwoordelijken de brieven uit, leggen werk neer en/of hangen het op. De klasse(n)brief heeft een vaste plek op een van de prikwallen. Het materiaal van het vorige pakket verhuist naar een (*zwart geel rode*) ordner in de leeshoek. Leerlingen die dat willen, kunnen het allemaal nog eens rustig doorlezen en ook ouders lezen af en toe mee. Het is voor onze leerlingen trouwens motiverend om te weten dat ergens op een andere school hun teksten worden gelezen en hun werk aan de muur hangt.

⁶³ Zie ook Jan Minnegal e.a.: *De: Wie correspondeert die leert*; De Reeks 2, Valthe: De Freinetbeweging, 2001

Gereageerd gaat er worden

Omdat regelmaat bij correspondentie telkens belangrijk blijkt, let ik er op dat er wekelijks een enveloppe de deur uit gaat. Freinet schrijft over een dagelijkse uitwisseling. Dat haal ik nooit. Sinds er mail is, kom ik daar een beetje bij in de buurt. Iedere dag één mooie tekst of één creatieve verbeelding mailen doet al veel.

Samen een envelop vullen

Bij het bespreken van de binnengekomen post zijn afspraken gemaakt over wie wat gaat doen. We hebben in ons lokaal een vaste la waar het materiaal voor de correspondentiegroep in de loop van de week verzameld wordt. Kinderen proberen duidelijk op papier te krijgen wat hen bezighoudt. Bij het vertellen of voorlezen van een eigen tekst kunnen ze nog wat toelichten, maar een bericht voor de correspondenten moet liefst in één keer duidelijk zijn. Ze ervaren dat geschreven taal anders werkt dan gesproken taal.

Omdat de motor moet blijven lopen, hebben we in de kring afgesproken om te zorgen voor illustraties, humor en afwisseling. Door variatie komen ook steeds andere kinderen met hun sterke kanten aan bod. Wanneer ik merk dat het 'schrijven' wat eentonig wordt, breng ik dat in de kring ter sprake. We overleggen met welke acties we daar verandering in kunnen brengen.

In onze klassenmap zit een tabblad met daarachter een pagina met allerlei gegevens over de correspondentie: telefoonnummers, mailadressen en daarbij een lijst wie met wie correspondeert. Ook zit daar een insteekhoes met voorgeprinte adresstickers, waar goed gebruik van wordt gemaakt.

Bij sommige kinderen stel ik eisen, zeker als ze niet zo veel zelfkritiek hebben. De correspondenten moeten het in ieder geval kunnen lezen. Bij anderen verlang ik dat de brief goed van opbouw, taal en lay-out is. Je doet er wat voor om het leesplezier te vergroten, zeker wanneer je zelf ook iedere keer verzorgd materiaal krijgt. Met zwakkere spellers

spreek ik af dat ze een eerste versie van hun brief aan mij of een klasgenoot laten lezen. Het gaat immers de school uit naar weet ik wie allemaal. Samen met een kind een eerste versie doorlopen kan heel vruchtbaar zijn. Leerlingen willen dat ook wel graag, omdat het verveelend is om aanmerkingen op je schrijven te krijgen. Samen met de groep let ik op onduidelijkheden en verzorging. Ik houd ook in de gaten dat de correspondentie pas wordt verstuurd als de kring besluit dat het goed is.

Door variatie komen ook steeds andere kinderen met hun sterke kanten aan bod.

Een brief van de hele groep

Voordat de twee verantwoordelijke leerlingen de eerste versie van onze klassenbrief gaan schrijven, bespreken we in de kring kort de onderwerpen waarover ze zullen schrijven. Ze gaan dan met voldoende ideeën aan de slag. Van het resultaat maken we geregeld een tekstbespreking. Het wordt een brief van de hele groep en geeft mij mogelijkheden om kinderen te wijzen op conventies en handigheden bij het briefschrijven. Ik let er op dat in ieder geval wordt ingegaan op de klassenbrief van onze 'benedenburen'. Verder willen we natuurlijk dat ze de inhoud van onze brief begrijpen en aan hun reacties is te merken dat dat niet altijd zo voor de hand liggend is. We kijken naar duidelijke en afwisselende zinnen en ook nu weer kiezen we met elkaar zorgvuldig bepaalde woorden. De spelling en interpunctie worden in de loop van de aanpassingen vanzelf meegenomen. Verder hebben we het met elkaar over het inpalmen van de correspondenten door een mooie lay-out, een prachtige foto of versieringen. De eindversie wordt geprint en vergroot naar A3. Daarna zorgen de verantwoordelijken er weer voor dat het geheel wordt geïllustreerd.

dag dag benedenburen

Klassenbrief nr. 29

Bij deze weer een brief van de groep. Gaat alles goed met jullie? Met ons is het helemaal oké, nou ja bijna helemaal, want Steven zit nog thuis met zijn been in het gips. Dus degene met wie hij schrijft, heeft pech en zal het alleen met mail moeten doen. We hebben twee dagen achter elkaar een pakketje van jullie gekregen. Raar, maar waar: nummer 27 en 28. We vinden jullie film over Gent heel mooi. Door die film gaan we er ook een maken over wat er bij ons in de buurt is te zien. Wat raar dat er in Gent eb en vloed is. Het ligt toch een eind van zee?

In ons pakketje van deze week zitten twee mandjes, die gemaakt zijn door kinderen op de school in Vinto in Bolivia waar we contact mee hebben. Elk jaar komen er een paar mensen van de HKU bij ons in de kring. Die gaan vijf weken op de school in Bolivia werken en dan nemen ze materialen, teksten, tekeningen en foto's van ons mee voor de kinderen daar.

Als ze terug zijn in Nederland, komen ze ons weer vertellen over het dorp en de school en nemen ze foto's, tekeningen, teksten en veel mandjes van de Boliviaanse kinderen voor ons mee. We gaan hun mandjes hier in december verkopen op de kerstmarkt en het geld is voor nieuwe materialen voor het volgend jaar in Vinto.

Onze klasgenoot Lucia is drie maanden naar Frankrijk. Ze trekken daar met een eigenwijze ezel door de bergen. Elke keer mailt ze hoe het gaat, wat ze ziet en wat ze tegenkomt. Wij mailen dan vragen terug, waar ze weer antwoord op geeft. Leuk. We zien haar dus niet eerder terug dan na de zomervakantie.

We zijn ook druk bezig met de rapporten. Meester roept ons één voor één bij zich en gaat dan met ons het rapport bespreken. Hij praat zo lang met iedereen dat hij daar minstens een hele week mee bezig is. We maken ons werk nu zoveel mogelijk op losse blaadjes, zodat het mooiste werk in het rapport geplakt kan worden. Iedereen print ook alvast een mooie tekst

klassenbrief

van de afgelopen maanden uit en we zetten elkaar net zo lang op de foto tot iedereen tevreden is over zijn of haar foto voor in het rapport. Hebben jullie ook rapporten? Hoe doen ze dat eigenlijk bij jullie?

Met de viswedstrijd heeft onze school gewonnen. Bij elkaar hadden wij 2,65 meter vis uit het water gehaald en de volgende school 39 cm. We hebben dan ook een paar echte vissers op school zitten, die heel vaak vissen.

Omdat er binnenkort een damwedstrijd is voor schoolkinderen, is iedereen die mee wil doen aan het oefenen. Ze spelen in de pauzes een potje tegen elkaar. Robin gaat er zelfs niet door voetballen!!!

Dan even wat anders. In het weekend zijn de ramen van de buitenberging op ons schoolplein vernield. En er is iets brandends door naar binnen gegooid. In die berging staan de spullen die we op het plein gebruiken. En de netten van de kleine doeltjes (voor voetballen en hockey) zijn nu verbrand. Het slaat helemaal nergens op. Wie doet nou zoiets?

Een groep kinderen bij ons in de klas gaat na schooltijd tulpen koppen. Ze verdienen daar twee euro per uur mee. Bij het tulpenkoppen heb je vier hele lange rijen tulpen. Waar de rijen op staan heet een bed. Naast ieder bed zijn twee paadjes. Je breekt de kop van de tulp af en die gooi je op het paadje. Je krijgt er hele vieze vingers van en soms ook uitslag.

Er is dus eigenlijk weer heel wat gebeurd. In de volgende brief krijgen jullie de antwoorden op de vragen over de euro, want vanmiddag hebben we geen tijd meer om te onderzoeken uit welke landen de munten komen in de portemonnees van onze ouders. (niet goed gepland dus). Gaan we nog doen.

Onze vragen van deze week:

Wat is een forum?

Wat gaan jullie in het theater doen?

Hebben jullie ook rapporten?

Hoe komt die eb en vloed in Gent?

Nou verder hebben we niks meer te vertellen.

Doei, groetjes van alle bovenburen.

Daphne en Amina

klassenbrief

Boeiende taalontdekkingen

Schrijven met Vlaamse leerlingen zorgt voor variatie in taal. Naast woorden die we grappig of gek vinden is ook de andere zinsbouw opvallend.

Hoe noemt gij?	Ga eens op uw poep zitten.
Wilt gij daar een foto van trekken?	De school is gedaan
Zet uw bril aan	Is dat je lief?
Het lokaal kuisen	Niet lopen op de trap

Niet lopen op de trap ... hoe komen ze dan boven? We bedenken allerlei vreemde alternatieven.

Ook bij *op je poep gaan zitten* hebben we fraaie beelden. Prachtig om met de groep te praten over delen uit een zin en zinsbouw.

- Waarom zouden ze dat zo zeggen; Wat vind je mooier klinken;
- Kunnen we zelf een gedicht op die manier maken?

Bellen wanneer de post langer uitblijft.

Nederlanders vinden ons taaltje soms zuiders, soms zacht, soms aardig, soms bizar, soms fout. Meestal hebben ze het bij het rechte eind. Maar mijn dochter heeft toch al moeite om de 'Hollandertjes' te verstaan als ze met hen belt. Omgekeerd zal ook wel juist zijn, want alhoewel De Harp geen buurtschool is, zijn de Gentse klanken niet uit de lucht, en niet alleen bij ouders en kinderen ... als u begrijpt wat ik bedoel.⁶⁴

De schrijvers grijpen hun kans

Naast de groepscorrespondentie besteden enkele leerlingen bij ons op school behoorlijk wat mailtijd aan corresponderen met leeftijdgenoten van verschillende scholen. Ze vinden die kinderen op websites van scholen, via Facebook of bijvoorbeeld via sites van een hobby of een jeugdblad. In het begin worden deze e-mailuitwisselingen nog wel eens in de kring voorgelezen, maar gaandeweg worden we er steeds

⁶⁴ Uit: Luc Lemarcq en Jeroen Tans. *Buurman en buurman en buurlui in 25 jaar freinetonderwijs in Gent*. Boek - colloquium 2010 - Stad Gent, 2012

En corresponderen is niet alleen waardevol voor de kinderen

De correspondentie doorkruist bij ons niet, zoals bij Le Bohec⁶⁵, het vrije onderzoek en het maken van werkstukken, het is juist één van de motoren van het hele gebeuren, zoals jij in je brief al schrijft. Het wordt een structureel onderdeel van het zinvol werken in de groep en is niet iets extra's dat er ook nog even bij gedaan moet worden. Een even belangrijke factor vormen misschien wel de meesters in beide groepen met een vergelijkbare drive, het klikt. We hebben regelmatig contact en brainstormen over verschillende mogelijkheden. We hebben het over ons onderwijs. Dat werkt uitnodigend en voegt iets toe aan *'de pedagogische eenzaamheid van de meester'* met ieder z'n eigen groep. Je voelt de emotie die schuilgaat in een zin uit Freinet's dagboek: *'Nu zijn we niet langer alleen!'* En opnieuw denk ik dat het vandaag de dag met skypen, webcam, krabbelen en twitteren de communicatie NOG beter had kunnen verlopen. Weblogs, fora, sociale netwerken als Hyves, Facebook, LinkedIn en diensten als Twitter worden niet voor niets steeds vaker sociale media genoemd. Het gaat bij die media frequent om interactie. Daar moeten mogelijkheden liggen voor de klasse(n)correspondentie en begeleidende leerkrachten.⁶⁶

meer buiten gehouden. Het moment dat ze mij en de groep minder in hun correspondentie betrekken, is voor mij een teken om hun privacy te respecteren. Ik lees het minder na en hoop op voldoende verzorging en spellingbewustzijn.

Individuele correspondentie lijkt op het eerste gezicht misschien eenvoudig, maar het blijkt niet altijd even soepel te verlopen.

Bij deze 'mailwisseling' blijken dezelfde handvatten van de groeps-correspondentie opnieuw nuttig:

- Vlot en regelmatig terugschrijven. Mijn leerlingen zijn er snel achter

⁶⁵ Als Freinet hoort dat Le Bohec de correspondentie afschaft omdat die volgens hem het vrije onderzoek en het maken van werkstukken door zijn leerlingen te veel doorkruist, laat Freinet hem weten het daarmee oneens te zijn, want hij beschouwt uitwisseling met de buitenwereld als essentieel. (M. Barré. *Célestin Freinet, een pedagoog voor onze tijd*)

⁶⁶ Uit: Luc Lemarcq en Jeroen Tans. *Buurman en buurman en buurlui in 25 jaar freinetonderwijs in Gent*. Boek - colloquium 2010 - Stad Gent 2012

- op welke scholen het wel en niet goed loopt;
- ingaan op elkaars mailen en niet langs elkaar heen schrijven;
 - wanneer leerlingen belangstelling delen, hebben ze meer garantie dat het wat wordt.

Succesvolle correspondenties inspireren weer groepsgenoten.

Flink en vlug

Met nieuwe media zie je voortdurend dat kinderen gretig communiceren en snel willen reageren. Door te zorgen voor voldoende mogelijkheden en randvoorwaarden probeer ik daar op aan te sluiten.⁶⁷

Net als de kinderen verzamel ik materiaal, ik schrijf mee en lever ideeën. Ik let er op dat initiatieven vooral bij de kinderen liggen en zoek naar situaties waarin ze elkaar helpen en taken vooral zelf uitvoeren. En kinderen doen heel wat. Schrijvend en mailend verkennen ze hun wereld. Lezen en schrijven ontwikkelen ze al doende. Vooral omdat het gebeurt in een omgeving waar teksten besproken worden en waar kinderen met elkaar nadenken over de inhoud, over zinsbouw, woordkeus en werken aan spellingbewustzijn. Correspondentie is een bron voor betekenisvol werk.

Wie correspondeert die leert, en hoe.

Wanneer het corresponderen een structurele plek in het weekritme krijgt, wordt mijn aandeel minder.

Wisselende vergezichten

Loopt een groepsrespondentie gesmeerd, dan plakken we er soms nog een jaar aan vast, maar meestal zoek ik een nieuwe groep. Door de afwisseling blijft het ook voor mezelf boeiend en leer ik meerdere collega's, praktijken, ideeën en netwerken kennen.

⁶⁷ Bezorg elkaar een lijst van de vakantiedagen, want die verschillen. Stuur de laatste dag voor de vakantie nog even een leuk berichtje als kattenbelletje.

137 Vrije expressie

Op naar een rijk palet aan uitdrukkingsmogelijkheden

Verstand is een veelzijdige begaafdheid, die zich ontwikkelt in samenhang met andere levensfuncties en je kunt creatief zijn in alles waar intelligentie bij komt kijken. Je kunt zeggen dat er verschillende vormen van intelligentie zijn:

- De intelligentie van de handen, motorische intelligentie;
- De artistieke intelligentie van de kunstenaar;
- De intelligentie van het gezonde verstand;
- De speculatieve intelligentie van de filosoof, de wetenschapper, de uitvinder;
- De sociale intelligentie van politicus en leidinggevendenden.

Al deze vormen van intelligentie willen we in ons onderwijs tot hun recht laten komen. (Pedagogisch Kenmerk 13)

In onze groep praten we veel met elkaar over hoe de wereld om ons heen er uit ziet. Doordat kinderen in de kring van alles inbrengen dat ze de moeite waard vinden, leiden gesprekken de ene keer tot het maken van een werkstuk en een andere keer tot verbeelden: Tot tekenen, schilderen of vormgeven met verschillende materialen. Een groepje kinderen schrijft een toneelstuk of speelt pantomime. Leerlingen oefenen een dans of een zelfgeschreven lied voor de weeksluiting. Ze maken bij hun tekst een animatiefilm die ze aan de school vertonen en opsturen naar de correspondenten. Van hout, gaas en papier maché construeren ze een levensgroot beeld. Kinderen werken met druktechnieken op papier en karton ...

Elk aspect van het leven laat zich verbeelden, van de meest alledaagse tot de meest bijzondere ervaring. Verbeelding helpt kinderen om de steeds veranderende werkelijkheid betekenis en vorm te geven en op onze school zijn daar veel mogelijkheden voor. Expressieve talen⁶⁸ ontwikkelen kinderen, net als praten en lopen, door te doen, door

⁶⁸ De prachtige term *expressieve talen* kwam ik voor het eerst tegen in: Carolyn Edwards e.a. *De honderd talen van kinderen*, Utrecht: SWP, 2005

gevarieerde creatieve arbeid. Vooral doen dus, proberen en experimenteren. Klassikale momenten zijn kort en functioneel. Kinderen gaan individueel aan het werk, geregeld met z'n tweeën of in een groepje.⁶⁹ In het verslag van (blz. 19) is te lezen dat het verdelen in kleine groepjes, die op verschillende momenten met verschillende vormen van expressie bezig zijn, vanzelfsprekend verloopt.

Door geregelde terugkoppeling van al dit werk naar de kring en gesprekken die daaruit volgen, groeit het werk. Leerlingen groeien zelf door anderen te helpen groeien. Een gestaag heen en weer tussen groepjes en het collectief levert ideeën, beter werk en nieuwe vragen. Toch is het niet alleen aan de groep. Ik stel vragen en onderneem zelf ook het een en ander:

- a. zorg voor goede materialen;
- b. let er op dat leerlingen tijd en ruimte krijgen en begeleid het proefondervindelijk verkennen;⁷⁰
- c. zorg voor het reflecteren op gemaakt werk;
- d. geef aandacht een breed podium.

a

Goed gereedschap is het halve werk

Expressieve talen ontwikkelen kinderen met behulp van gevarieerd en vooral ook het goede materiaal. Daarom heb ik om te beginnen zorgvuldig verschillende werkhoecken in en bij het lokaal ingericht:

⁶⁹ Pedagogisch Kenmerk (invariant) 18: Kinderen hebben een hekel aan kuddewerk. Ze werken liever individueel of in groepjes te midden van de klas als leef- & werkgemeenschap (coöperatie).

⁷⁰ C. Freinet. Proefondervindelijk Verkennen, Nij Beets: De Freinetbibliotheek, 2011

- Een teken en schilderhoek met papier in een paar maten ⁷¹, verf die klaarstaat in 'anti-knoei-potten'. Verschillende maten kwasten en penselen, doosjes met houtskool en verschillende soorten krijt, potjes met ecoline, een bak met goede kleurpotloden en een puntenslijper;
- schrijflank met pc's, cd roms met eigen verhalen, versjes en gedichten;
- in de leeshoek (met een bankje, kussens) een plank met boeken over verschillende expressievormen, om plaatjes te kijken en je te laten inspireren door kunstenaars op vele terreinen.⁷² Op die plank ligt ook een hele stapel DADA's;⁷³
- stapelbare transparante bakken voor de verschillende druktechnieken, waaronder de drukdoos. Per techniek een bak, met daarin alles wat voor die techniek nodig is. Als ze dus die bak pakken, kunnen ze direct aan het werk.⁷⁴

In de gemeenschappelijke ruimte zijn door het team hoeken ingericht, waar kinderen uit verschillende groepen gebruik van maken:

- Een timmerhoek met een werkbank op kinderhoogte. Goed gereedschap, overzichtelijk opgehangen. Hout, spijkers, schroeven, lijm; een dramahoek met rekken vol verkleedkleden, levensgrote spiegels, bakken met schoenen, een plank met veel gekke hoeden, een bak met petjes, een bak met (vreemde) glasloze brillen, een bak met maskers, twee bakken met tasje;

⁷¹ Te veel verschillende maten veroorzaakt gemakkelijk een zootje

⁷² In het buitenland zijn bij museumwinkels vaak prachtige kinderboekjes te koop. Originele doeboeken rond schilderijen, prachtige monografieën en allerlei andere uitgaven waarin kinderen geprikkeld worden door beeldende kunst. De Nederlandse markt lijkt te klein voor zoveel moois, al schijnt er wat verandering in te komen.

⁷³ DADA is een prachtig kunsttijdschrift 'voor kinderen van 6 tot 106, gemaakt voor iedereen die plezier heeft in kijken en altijd nieuwsgierig is naar hoe het anders kan'. DADA wordt uitgegeven door de Stichting Plint.

⁷⁴ Zie voor de samenstelling van die bakken: Jeroen Tans. *Mooi werk*. De Reeks 11, Nij Beets: De Freinetbeweging, 2012. Achttien veel toegepaste illustratietechnieken worden helder en overzichtelijk op een rijtje gezet.

- een wringer en voldoende papier om te experimenteren en oplagen te drukken;
- in Freinet's klas stonden de drukmaterialen in het grafiek- en communicatieatelier in het lokaal om teksten en albums in oplagen te drukken.⁷⁵ Bij ons vinden we drukmaterialen in onze drukhoek op de gang. Daar staan een drukpers en een letterbok met laden grote loden en houten letters. In enkele laden zitten verschillende soorten grotere vellen papier, vooral om posters en aankondigingen te maken. Er staat een bak met verschillende kleuren drukinkt op oliebasis en bijbehorend een milieu- en mens vriendelijk schoonmaakmiddel. Er liggen goede rollers en plexiglas plaatjes om inkt op uit te rollen. Er staat een doos gevuld met kleine poetslappen en een prullenbak;
- verderop in de hal staat een muziekkast, waarin bakken staan met muziekinstrumenten, cd's met (eigen) liedjes en verschillende boeken over instrumenten en muziek.

De leerlingen pakken zoveel mogelijk zelf het benodigde materiaal. Als de kring afgelopen is, weet ik meestal wel wat ik zelf nog even moet halen; een stuk karton, een filmcamera.

⁷⁵ C. Freinet. *De Moderne school*, een praktische gids voor de materiële, technische en pedagogische organisatie van de volksschool. Valthe: De Freinetbibliotheek, 2009.

b

Veel doen

Aanbod van verschillende technieken

Als leerlingen trots resultaten van gemaakt werk in de kring laten zien en ik stel een vraag over de techniek, leggen ze met alle plezier uit hoe ze het gemaakt hebben. Op verzoek willen ze meestal best een klasgenoot op weg helpen.

Daarnaast bied ik zelf af en toe een techniek aan, zeker als ik de koppeling kan maken met een onderwerp dat in de groep leeft. Leerlingen kiezen of ze mee willen doen. Ze onderzoeken allerlei technieken en materialen, waardoor ze ervaren wat bij hen past.

- Wie wil er met Jeffrey een knikkerbaan maken;
- welke leerlingen willen met Mark een pompoen uithollen;
- wie doen er mee met Amina aan het toneel voor de weeksluiting;
- ik ga met de drukdoos een affiche maken voor onze film over spoken. Wie wil er mee doen?

Ik let er op dat mogelijkheden, keuzes en afwisseling groot blijven.

Oefening baart kunst

Als leerlingen door een techniek gegrepen zijn, herhalen ze eerste successen, waardoor ze het in de vingers krijgen. Met het gevoel dat ze weer iets kunnen, gaan ze op weg naar een volgende verovering. Een volgend succes wordt weer herhaald tot het geautomatiseerd is. Je ziet kinderen groeien zodra ze de kans krijgen gedurende een langere periode intensief met een bepaalde techniek bezig te zijn.

Samen ontdekken

Zodra leerlingen gaan experimenteren is samenwerken handig. Er wordt overlegd. Afstemming van het werk levert betere resultaten op. Ze brengen elkaar al werkend op ideeën en leren met en van elkaar. Wanneer leerlingen mogen experimenteren, ervaren ze de prikkelingen van het werken buiten stramien. Als je durft te dwalen, valt er heel wat te ontdekken.

Werkafspraken worden, zoals steeds, in de WITTE map genoteerd.

PUUR NATUUR U

'Door vrije expressie ontstaat een nieuwe sfeer in je klas, en wel een die volstrekt niet vergeleken kan worden met het klimaat dat gewoonlijk in een traditionelere klas heerst:

*Dus geen schroom meer, geen tekenangst, maar zelfvertrouwen. Vrij jezelf uitdrukken - op papier van allerlei formaten, op karton, textiel, boetseren met het bijna ideale materiaal klei - geeft een explosie van plezier en leven.'*⁷⁶

Célestin Freinet

⁷⁶ C. Freinet. Proefonderindelijk Verkennen. Nij Beets: De Freinetbibliotheek, 2011.

Begeleiding bij het werk

Wanneer leerlingen er niet uitkomen of om hulp vragen, luister ik goed naar ze, beantwoord vragen en stel zelf vragen. Ook nu heb ik allerlei mogelijkheden om kinderen te ondersteunen:

- Ga mee in hun enthousiasme door hen te helpen waarnemen;
- bekijk met kinderen eerder werk en wijs ze op spannende, verrassende details en veelbelovende aspecten;
- help bij het maken van ontwerpen en het zoeken naar beeld-elementen;
- stimuleer en help als ik het nodig vind de oorspronkelijkheid beter tot haar recht te laten komen door bepaalde aspecten te accentueren, door eentonigheid te doorbreken, door een overheersende achtergrond af te zwakken;
- neem af en toe zelf een roller ter hand om concreet te laten zien wat ik bedoel.

Ik probeer kinderen op goede momenten van kennis, gereedschap en vaardigheden te voorzien.

Muziek is zeg maar nou niet echt mijn ding

Voor die ondersteuning is natuurlijk vakkennis en ervaring nodig, maar ja muziek bijvoorbeeld, is niet mijn ding. Dat weten de kinderen heel goed en voor adviezen op muziekgebied gaan ze naar juf Betty. Zo komen kinderen uit andere groepen bij mij als ze geholpen willen worden met poëzie of een illustratie en voor aanpassingen aan toneelkleding gaan ze weer naar een volgende collega. Ze lopen gemakkelijk andere lokalen bin-nen, op zoek naar de gewenste kennis en ondersteuning.

Contact met onze cultuurdragers
vind ik belangrijk.

Ons omringen met creatievelingen

Om 'speelruimte' te vergroten en het gezichtsveld te verbreden nodig ik ook ouders en bekenden uit die op het gebied van expressie wat te bieden hebben. Het werkt aanstekelijk wanneer die vertellen over iets waar ze hun ziel en zaligheid in leggen. Ze laten werk zien, vertellen hoe ze het gemaakt hebben en misschien willen ze wel met een groepje kinderen aan de slag. Bovendien zijn ze op hun gebied avontuurlijker en hebben andere vragen:

- Zou het ook zo kunnen;
- wat kan er nog meer?

Kennis maken met mensen die met een authentieke blik hun creativiteit vormgeven, geeft een meerwaarde en daarom blijf ik gespitst op toevallige ontmoetingen en contacten. Wat kunnen ze voor de vrije expressie op school betekenen? Net als voor de wereldverkenning hebben we een digitaal overzicht van mogelijkheden in de omgeving. Wanneer we ervaring met iemand hebben, noteer ik soms bij de naam weer hoe het ging. Dat is nuttig voor een volgende keer of voor een collega. In dat bestand staan ook de musea, ateliers en galerieën. Ik hang in school affiches op van tentoonstellingen.

d

Inspirerend reflecteren

Zodra werk af is, wordt het in de eerstvolgende kring aan de klasgenoten getoond. Applaus, complimenten, kanttekeningen. Kinderen hebben goed in de gaten wat mooi of bijzonder is. Zo valt er in de kring een stilte nadat Susanne haar tekst over de schoolreis (blz. 120) heeft voorgelezen. Van die stiltes van verwondering kan ik steeds genieten. Wanneer we over werk aan de praat raken, gaat het zeker niet om toetsbare criteria. Het gaat er om wat ze er van vinden. Wat je precies mooi vindt of juist niet, is niet altijd onder woorden te brengen. Het kan zelfs vervelend zijn als je dat dan toch moet. Verwondering is een gevoel voor kinderen die durven mijmeren en tegelijk ook goed opletten.

Net als bij al het andere ingebrachte werk in de kring worden niet over elk getoond werk vragen gesteld, niet over elk ontwerp wordt doorgepraat. Er komt zo'n hoeveelheid mogelijkheden voorbij dat de kinderen en ik weer keuzes maken. Welke presentaties pak ik op, waar wil ik verduidelijking? En ook nu weer zijn mijn lichaamstaal en primaire reactie ongetwijfeld medebepalend voor het gesprek. Ik probeer met

één enkele kanttekening in te gaan op wat de kinderen aanspreekt, hen aan te zetten tot actie, tot spreken en denken:

- Waarmee zou je dat spannender kunnen maken;
- daarmee wordt het geheel lichter;
- kunnen wij dat ook met soortgelijke vlakken;
- wat doet witruimte op pagina's en stilte in muziek?

Het gesprek gaat over waarnemen, verbeelden, analyseren, het benoemen van begrippen. Leerlingen raken gevoelig voor techniek, materiaalkeuze, kleurkeuze en vormgeving.

Tot slot let ik er weer op hoe we op het gesprek kunnen aansluiten met een voorstel tot verder werk.

Nynke heeft een gedicht gemaakt voor een gedichtenwedstrijd. Dat leest ze voor. Ze heeft drie printjes gemaakt op verschillende achtergronden van ecoline, maar ze weet niet welke ze moet kiezen. Ze laat de resultaten zien aan haar klasgenoten en vraagt welke ze het mooist vinden. Een aantal kinderen vindt de gele achtergrond het mooist omdat geel hun lievelingskleur is. Geel geeft kleurkracht. Andere leerlingen kiezen voor de groen gevlekte achtergrond, omdat die bij het gedicht past. Er zijn ook leerlingen die kiezen voor de roze/blauwe achtergrond omdat de tekening dan zo mooi uitkomt. De conclusie is dat ze alle drie wel iets moois hebben, maar dat er niet één echt uitspringt. Het advies van de groep aan Nynke is dat ze nog maar even door moet gaan met experimenteren. Ze krijgt daarbij ook tips mee en Lucia wil wel meedoen.

Blikverruimend

Je mag er niet van uitgaan dat ze hun werk vanzelf kritisch bekijken. In het algemeen zijn de kinderen vrij snel tevreden met wat ze maken. Door er met elkaar aandacht aan te besteden zien kinderen steeds meer, hun mogelijkheden groeien. In een positieve

sfeer geven ze elkaar tips en al pratend kan een idee je zo maar te binnen schieten. De besprekingen dagen uit om zelf aan de slag te gaan. Ik zie in de groep dat inspiratie telkens weer werkt.

Niet alles wat leerlingen maken is zonder meer mooi of expressief. Ze bewandelen soms een eenvoudige weg, gaan zich herhalen of vervallen in clichés en kitscherigheid. Wanneer ik dat waarneem, bespreek ik dat individueel met ze of in de kring. Ik geef aan wat ik er van denk en daag ze uit door andere materialen aan te bieden, die nieuwe mogelijkheden in beeld brengen.

Wanneer je wat mag, valt er ook iets te ontdekken

Het gaat me om echtheid en de mate waarin kinderen hun eigen stijl ontwikkelen. Vrijheid en oprechtheid gaan bij vrije expressie hand in hand en maakt het bijna vanzelfsprekend dat ze zonder terughoudendheid kunnen werken en openstaan voor ideeën die spontaan in hen opkomen.

Ze kunnen wat mij betreft gerust gebruik maken van al het beeldmateriaal waarmee ze dagelijks overspoeld worden. In hun werk zijn talloze manieren om die beelden naar een eigen idee om te zetten. Ik vind het prachtig wanneer kinderen warm lopen voor onverwachte oplossingen, spontane opwellingen volgen en gebaande paden verlaten. Het is de kunst om een balans te vinden tussen veiligheid van het vertrouwde en je open stellen voor iets nieuws. Een balans die per kind sterk verschilt

Als ik werk eigenwijs vind, benoem ik dat en geef complimenten. Kinderen ervaren dat ze dingen kunnen maken die eerst onmogelijk leken. En met beeldtaal gaat het al net als met gesproken taal: door nieuwe woorden ga je dingen anders zeggen. Door hun mogelijkheden te vergroten en grenzen te verleggen, krijgen ze een breder palet dat geregeld van kleur verandert.

Een breed podium

Werken van klei, papier maché, hout, teksten, drukwerken, toneel en muziek ... werk waar het plezier van afspat moet in school de ruimte krijgen om gezien en gehoord te worden. Bij de inrichting van de school zorgen we er voor dat de leerlingen een gekleurde wereld tegenkomen. Door geregeld op mooi werk van schoolgenoten te wijzen leren we samen kijken, luisteren, voelen, opsnuiven en beleven. We hebben het over aangename verrassingen en overleggen of we er zelf wat mee zouden kunnen doen.

Met zorg exposeren

Als er wordt besloten tot neerzetten of ophangen, wil ik dat dat recht doet aan het werk. In de school zijn veel prikborden (op ooghoogte van de kinderen) en er staan een paar vitrinekasten. Het is in mijn groep een gewoonte dat de kinderen een tekening altijd op de vier hoeken vastprikken om de eeuwig krullende hoeken te voorkomen. Omdat ik doorzakkende touwtjes vaak geen gezicht vind, heb ik ijzerdraad opgehangen. Met draadspanners staan de draden altijd strak, waardoor het werk er goed aan bevestigd kan worden. En wat ziet een tekening er anders uit als die op een groter (gekleurd) vel wordt geplakt of als er een passe-partout omheen zit.

In de hal hangt een rij wissellijsten. Eén van de collega's is er verantwoordelijk voor dat het kinderwerk in de lijsten ook regelmatig wisselt.

Voor kleiner 'knutselwerk' hebben we een smallere plank boven de leesplank. Het grotere werk (zoals de Pluto van papier-maché en onze mascotte van blikjes) staat op de kasten in het lokaal en in de hal.

Vrije plakplaats

In de gemeenschappelijke ruimte staat ook een plakzuil (zoals je die in verschillende steden wel tegenkomt als plakplaats voor allerlei posters en mededelingen) met daarin een pot behanglijm en een brede kwast.

Het is de plakplaats van onze school, waar kinderen zelf hun (geprinte) teksten, gedichten, posters en drukwerk opplakken, gewoon over elkaar heen. Het werk ververst zich hierdoor vanzelf. En als je wilt dat je tekst er een tijdje blijft hangen, plak je een volgende uit de oplage op de zuil, zodra jouw exemplaar door een andere is 'weggeplakt'. Vlak voor de grote vakantie halen een paar kinderen de laag er weer af.

King

Mijn hond van papier-maché is bijna klaar. Er hoeft alleen nog maar een beetje geschilderd te worden. Als dat klaar is wil ik er haren aan zien te maken. Ik ben begonnen met een houten geraamte. Daar heb ik gaas op gespijkerd. Toen ben ik begonnen met papier-maché. Ik ben er al een paar weken mee bezig en ik vind het net echt worden. Alleen de voorpoten zijn een beetje recht. Ik schilder hem donkergrijs, ongeveer net zoals in het boek. Hij heeft ook de tong uit de bek, net als op de kaft van het boek. Wendy en Joost zijn bezig met de poedel. Dat moet het vriendinnetje van King worden. Ze komen allebei in de bibliotheek te staan. Ik vraag wel aan Nicole of ik hem daarna mee naar huis mag.

Gerco

In het kringgesprek wordt ook geregeld wie er mee gaan doen op de weeksluiting. De animo is dit jaar soms zo groot, dat er voor drie of vier weken vooruit besproken wordt. Afspraken hierover worden weer in de WITTE map genoteerd. Voor het oefenen zoekt het groepje een vrije ruimte in school op en als ze dat willen, zien we het resultaat pas op het podium. Als we het eerst in de kring te zien en te horen krijgen, kan iedereen tips geven. In de maandagochtendkring bespreken we nog een keer kort hoe het is gegaan. Omdat we met het team er naar streven om de optredens fris en levendig te houden, let ik er op dat ze zorgen voor afwisseling tussen de verschillende expressieve talen: toneel, film, video, fotografie, dans, voorlezen, pantomime, muziek en combinaties daarvan.

Werken aan allerlei talen

Waarnemen, luisteren, kijken, verbeelden, onder woorden brengen, benoemen en categoriseren, waarderen, bespreken, analyseren en reflecteren, het zijn allemaal culturele basisvaardigheden die worden geoefend.

Met de verschillende expressieve talen krijgen kinderen verschillende manieren van communiceren tot hun beschikking. Verbeeldingskracht en uitingsmogelijkheden krijgen de ruimte, het gezichtsveld wordt verbreed. Wanneer ze ook leren werken op impulsen, intuïtie, emoties en associaties, zullen leerlingen makkelijker en speelser problemen oplossen. Ze kunnen situaties vanuit een ander oogpunt inschatten en vinden vaak originele oplossingen. Leren is niet alleen het opnemen van meer kennis en uitbreiding van al bestaande inzichten. Het is voor mij ook het loslaten van het vanzelfsprekende en het zien van kansen.

*'Binnen deze levende samenhang, waarbij geen enkel vakgebied kan worden losgemaakt uit het totale onderwijsvraagstuk, moeten we nagaan hoe de gewenste kunstzinnige vorming kan helpen bij de ontplooiing en rijping van de andere begaafdheden om maximaal bij te dragen aan de veelzijdige ontwikkeling van het kind, van de mens die morgen met zelfvertrouwen de veeleisende problemen van de beschaving tegemoet zal treden'*⁷⁷

Célestin Freinet

⁷⁷ Een citaat uit een artikel dat Freinet schreef over de veelzijdige ontwikkeling van kinderen en jongeren door vrije expressie. Geschreven voor het ICEM-congres (1959) over de plaats van de kunstvakken in het onderwijs.

De Herfst
Herfst is begonnen.
het word weer koud.
De blazen vallen van de bomen.
En de bomen worden kaal
het wordt weer koud.
Het gaat meer regenen hagelen
en in de avond bliken de
kastajes en de eikels liggen
op de grond. De wind waait
langs de bomen.
Herst is begonnen.

Deze wil ik graag op de
computer. oke

Er gaan allemaal gedichten ...

Met regelmaat leest een leerling een tekst voor waarvan ik denk, *het is bijna een gedicht*. Het zijn momenten waarop ik de aandacht vestig op poëtische taal. Ook deze taal ontwikkelen kinderen door veel gedichten te schrijven en te lezen, door proefondervindelijk verkennen.

Dichten is niet saai en moeilijk

Naar aanleiding van zo'n tekst met poëtische zeggingskracht onderneem ik soms actie. In een volgende kring lees ik, naast de genoemde tekst, een paar gedichten voor uit een bundel van de Stichting Kinderen en poëzie. Die bundels worden ieder jaar samengesteld uit zo'n 35000 gedichten geschreven door kinderen. Dichten is niet alleen weggelegd voor bekende dichters. Er zijn ook kinderen die er heel wat van kunnen. Bij het voorlezen blijkt al dat het maken van gedichten niet saai hoeft te zijn, in tegendeel ze gaan ergens over. Na het voorlezen geef ik aan dat ik samen met een groepje ook gedichten wil gaan schrijven. Ik schep verwachtingen.

Een mooi gedicht

Zodra ze op de afgesproken tijd aan mijn ronde tafel zitten, geef ik elk kind drie velletjes waarop ik allemaal bekroonde gedichten heb gezet uit genoemde bundels. Ik vertel waar ik de gedichten vandaan heb gehaald en dat ze allemaal door leeftijdgenoten zijn geschreven.

Dan vraag ik hen om alle gedichten rustig door te lezen en een kruisje te zetten bij elk gedicht dat ze mooi, grappig of interessant vinden. Als ze dat hebben gedaan vraag ik ze om op ieder vel hun favoriete gedicht te omcirkelen. Tenslotte kiezen ze uit die drie het gedicht dat ze willen voorlezen. Om de beurt lezen ze het voor en vertellen waarom ze nu juist dat gedicht hebben gekozen.

Mama pakte vlees uit de diepvries,
Piep, piep.
Ze keek om zich heen,
Vier kleine oogjes,
twee neusjes en twee mondjes.
Ik ging Janne zoeken,
zes oogjes.
Later zag ik wel acht oogjes
bij vier tepels zitten.
Drie schoten schichtig weg.
Een zwart met witte kon ik pakken.
Hij krabde mij
of was het een zij?

Mariska

Kijk, daar komt een trein,
kadoem, kadoem, kadoem.
Hij stopt op het station,
Pieieieieieieiepkssssss.
Ik stap in, dat vind ik fijn,
ploff.
De trein rijdt langs het perron,
kadoem, kadoem.
Ik kan de wissels horen,
kedeng, kedeng, kedeng.
Reizen in de trein
vind ik het leukste wat er is,
kadoen, kadoem, kadoem.

Henri

Mooie zinnen, mooie woorden

Daarna vraag ik ze om een mooi lopende zin te zoeken. Die hoeft niet perse in het door hen gekozen gedicht te staan. Omdat het belangrijk is hoe het klinkt, is hardop voorlezen onmisbaar. Je moet het niet alleen lezen, maar vooral ook horen. Het liefst een paar keer achter elkaar. Ze luisteren naar elkaar en ondergaan de werking ervan. Hoe klinkt het als we een stuk weghalen of er juist aan toevoegen? We hebben het met elkaar over ritme, over woorden die bij elkaar passen of over een opeenvolging van klanken. En dan komt een belangrijke stap.

Wat maakt een gedicht een gedicht

Ik vraag waarom een jury van echte dichters uit al die ingezonden gedichten juist voor deze gedichten heeft gekozen?

Ik vraag hen op te schrijven wat deze gedichten gemeenschappelijk hebben? Ik typ wat de kinderen opnoemen:

- Het zijn vaak korte zinnen (met regelafbrekingen). Er staan geen overbodige woorden in;
- ze herhalen mooie zinnen en woorden;
- er rijmt er niet één;
- het gaat altijd over een levend wezen en vaak over 'ik';
- ze gaan over gewone dagelijkse dingen (niet te ver gezocht) Je kan je door gekozen woorden een echt beeld vormen. Ze laten het bijzondere van dingen zien in zo gewoon mogelijke taal;
- ze gaan over wat je voelt;
- geluiden worden weergegeven in woorden;
- ze hebben vaak een verrassend of grappig einde;
- alle gedichten zijn gemakkelijk voor te lezen;

brroem, brroem
Wat ... een auto!
Gauw oversteken
rennen, gauw, gauw.
Wat gaat die auto snel.
Oh nee, hij gaat te snel
Papa
Wat was dat?
een blaadje?
Nee, een muis
zei mama
Je hebt een muis overreden
Oh nu is hij dood
zei ik
JAMMER!

Monique

B r r r r r r r

Elke morgen fietsen
over de dijk
naar school
brrrrrr
De deur is nog niet open
Koude handen
brrrrrr.
Elke morgen
koude handen.
Juf komt er aan.
Naar binnen.
Lekker warm.

Bert Jan

Dichten is leuk

Na dit gesprek gaan we zelf aan het schrijven. Ik vraag ze om daarbij te letten op de punten die we net met elkaar hebben besproken.

De opsomming die we samen maakten vormen onze schrijftips.

Ik leg het accent nog eens op het feit dat geen van deze gedichten rijmt. Dat doe ik met opzet omdat het anders vaak leidt tot rijmelaarrij, waarbij zinnen vreemd en lelijk worden om toch maar te kunnen rijmen. De vorm zit dan de inhoud in de weg.

Kinderen die geen onderwerp kunnen bedenken, vraag ik om even een lijstje of mindmap te maken.

Ik vraag ze om kort en kernachtig te schrijven, met aandacht voor de inhoud. Ze oefenen in beknopt schrijven. Ze schrijven, ze zoeken naar woorden, we helpen elkaar. Ze schrijven eerst alles achter elkaar door, dan verdelen ze hun tekst in zinnen, in regels. Staan er zinnen in die niet echt nodig zijn? Staan er woorden in die niet echt nodig zijn? Ze schrappen, schaven en herschrijven. Beperkingen zijn soms goed. Ze laten je nadenken over de woorden die je echt nodig hebt.

We lezen stukken hardop aan elkaar voor. Lopen de zinnen lekker? Hoe klinkt het als we een lettergreep weghalen of er juist aan toevoegen?

Opnieuw verandert hun palet van kleur.

Au!
Onderuit,
Au!
Ik ben boos.
Hij heeft de bal
en ik heb pijn.
Tjonge jonge
moet dat nou zo?
Aleksander

De eerste versie

We gingen naar het natuurmuseum. Daar zijn enorme dino's, opgezette dieren en mensenspinnen.

Er zijn ook grote dikke vogelspinnen. Minder leuk. Bij hele grote foto's van blote mensen moesten we allemaal giechelen. Daar stonden ook rare skeletten van mensen. Het was een heel groot gebouw met veel gangen.

Na de tekstbespreking

Reusachtig

Geweldige grote dino's
Vreselijk vreemde skeletten
Grote blote foto's
Vreselijk veel gegiechel
Super enge vogelspinnen
Vreselijk veel gegil
Duizenden opgezette dieren
in een vreselijk mooi
natuurmuseum.

Marjan

161 Tekstbesprekingen

& FAVORIET
sleutel tot succes

Staat er wat je wil zeggen?

Op dinsdag en donderdag komt de hele groep na de ochtendpauze bij het digibord zitten om een gekozen tekst⁷⁸ eens goed door te nemen. Deze besprekingen zijn gericht op inhoud en gebruik van de tekst. We pakken ook tekstopbouw, zinsbouw, woordkeus, spelling, interpunctie en lay-out mee, maar die zijn ondergeschikt aan de inhoud.

Ga er maar eens goed voor zitten

Om met elkaar over een tekst te kunnen praten, wordt die op het digibord geprojecteerd of op papier rondgedeeld. Meestal zet de schrijver de tekst zelf klaar vanuit het computernetwerk. Digitaal zijn veranderingen makkelijk aan te brengen, zeker als er wordt geschoven met zinnen of stukken tekst.

Om het verloop van de bespreking te bevorderen, maak ik enkele duidelijke keuzes:

- De kinderen komen ongeveer in een halve cirkel bij het digibord zitten, zodat ze allemaal de tekst goed zien en elkaar kunnen aankijken en verstaan. Zelf sta ik graag ergens tussen de kinderen, telkens op een andere plek. Ik ga bij een leerling staan die geen rust in de billen heeft of die minder goed is in taal en let er op dat ik de schrijver van de tekst kan ondersteunen;
- een lange tekst wordt af en toe geprint en vermenigvuldigd (met regelnummers in de kantlijn om vlotter te kunnen werken).⁷⁹ De kinderen nemen de tekst eerst individueel door of met hun tafelgroepje. Als ze daar blijven zitten kunnen ze tijdens de bespreking meeschrijven. Sommigen zitten dan wel met de rug naar elkaar toe;
- lange teksten, korte teksten, op papier of digitaal, verschillende mogelijkheden en ik let vooral op variatie;

⁷⁸ Soms kiest de groep in de kring een tekst, soms kies ik er zelf een.

⁷⁹ Van lange teksten maken een paar kinderen soms eerst een samenvatting, voordat we hem gaan bespreken. Dat is tegelijk een oefening om de hoofdzaken in een tekst te markeren en vervolgens alinea voor alinea samen te vatten.

- om vaart in besprekingen en aandacht vast te houden heb ik voorkeur voor typevaardige leerlingen achter het toetsenbord. Bij een korte tekst nemen andere kinderen dit werk wel op zich.

De eigenlijke bespreking

In onze tekstbesprekingen is een duidelijke structuur te herkennen:

- a. Hardop voorlezen van de tekst;
- b. positieve opmerkingen;
- c. DE INHOUD;
- d. een bijpassende structuur;
- e. de zinsbouw en woordkeus;
- f. de lay-out;
- g. tot slot het hele resultaat nog een keer lezen en bekijken.

Een voordeel van deze structuur vind ik dat het voor mij en de kinderen overzichtelijk blijft. Omdat ik dan zicht heb op wat er nog ongeveer komt, weet ik bijvoorbeeld dat het tempo in de bespreking omhoog moet.

Er zijn kinderen die een 'bijna volmaakte' tekst projecteren en anderen die 'meer schetsmatig' hebben geschreven. Het levert telkens een ander soort bespreking op en is vaak bepalend voor de duur ervan. Het gaat me niet om een vaste tijdgrens, ik let vooral op betrokkenheid. Wanneer ik, met name bij langere teksten, merk dat de aandacht verslapt, stel ik voor om te stoppen en het een volgende keer af te maken.

'De taal van de kinderen wordt op heel veel scholen met hulp van methoden systematisch door kunstmatige taal verdrongen. Zo blijven ervaringen sprakeloos en wordt taal zinloos.'

P. Freire⁸⁰

⁸⁰ Paulo Freire. *Pedagogiek van de onderdrukten*, In den Toren, Baarn: Anthos-boeken, 1980

De eerste versie

Het knettert in mijn buik. De regen danst op het dak. De wind giert om het huis. Ik lig in mijn bed en luister baf een donderslag. Ik tel en flits, een bliksemflits verlicht heel even mijn kamer. Dan wordt het weer donker. De regen klettert steeds harder op het dak. Ik sla de deken van me af en doe het gordijn open. Ik ga bij het raam zitten en kijk naar buiten baf weer een donderslag en flits meteen een flits vlak voor het raam. Ik schrik en ga vlug naar mijn bed. Ik zet de radio aan en ga liggen. Baf ik schrik, uit de radio komt rook aah. Ik zit rechtop in bed en kijk naar de radio. Die staat gewoon op z'n plek net of er niks is gebeurd. En het regent, onweert en waait niet. Het was maar een droom.

Na de tekstbespreking

Bang in bed

Het knettert in mijn buik. De regen danst op het dak. De wind giert om het huis. Ik lig in bed met mijn troetel en mijn beer en luister ... BAF, een donderslag. Een FLITS, ik tel 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ... BAF. De volgende bliksemschicht verlicht opnieuw even mijn kamer. Dan wordt het weer donker. De regen klettert steeds harder. Ik sla de deken van me af, rats het gordijn open, ga bij het raam zitten en kijk. Ik kijk naar buiten ... BAF, weer een donderslag en FLITS ... meteen een flits vlak voor het raam. Ik schrik en kruip vlug terug in bed, zet de radio aan en ga liggen... BAF, ik schrik. Uit de radio komt rook, AAAAH... Ik zit rechtop in bed, troetel en beer stijf vast en kijk naar de radio ... Die staat gewoon op z'n plek net of er niks is gebeurd. Het regent, onweert en waait niet ... het was maar een droom.

Nynke

a Hardop voorlezen

Daar is de tekst dan ‘met al zijn tekortkomingen’. Nynke leest hem nog een keer voor. De eerste oneffenheden komen aan het licht. Toen ze hem voor het eerst in de kring voorlas, volgde een uitgebreid gesprek over het dondersbang zijn voor bliksem en over hoe verschillende klasgenoten omgaan met dromen. Nu de tekst besproken wordt, kijkt de groep met elkaar eerst even terug naar dat gesprek. Nynke licht nog wat toe. Het gaat over het verhaal, gegevens, feiten en meningen. Is het haar gelukt om haar klasgenoten duidelijk te maken wat ze denkt, voelt, meegemaakt of gezien heeft?

Goede teksten komen
niet zo maar aanwaaien.

b

Positieve opmerkingen

Dat de tekst is gekozen is om te beginnen een opsteker. Omdat iedere schrijver natuurlijk waardering wil ontvangen, nemen we na het voorlezen even rustig de tijd voor positieve opmerkingen.

De houding waarmee we de bespreking verder ingaan, bepaalt de sfeer. Niemand kan een tekst in één keer goed opschrijven. Herschrijven is een onderdeel van het schrijven. We gaan de tekst kritisch bekijken om er gezamenlijk iets moois van te maken. Met elkaar kunnen we meer en de schrijver krijgt telkens het laatste woord.

De INHOUD

Zodra ik inschat dat we het verhaal achter de tekst met z' n allen goed begrijpen, maak ik een opening naar aanpassingen in de tekst:

- Wie heeft er nu een voorstel om de tekst aan te passen;
- zouden onze correspondenten deze tekst ook snappen?

Ik zorg er voor dat we iedere keer beginnen met de inhoud en het gebruik van de tekst. Af en toe denk ik hardop om duidelijk te maken welk accent ik wil leggen. Daarnaast laat ik me graag verrassen.

Wanneer ze starten met een opmerking over spelling zeg ik steevast:

- Prima, maar daar hebben we het straks wel over.

Het gaat om de essentie en duidelijkheid van het verhaal. De belangstelling van klasgenoten bij de inhoud en boodschap van de te bespreken tekst vind ik wezenlijk. Ze komen met opmerkingen en voorstellen om iets te veranderen. Ze doen de schrijver ideeën aan de hand om zijn gedachten zo goed mogelijk te verwoorden:

- We vragen om een gedachte te nuanceren of opnieuw te formuleren;
- Kloppen de redeneringen en welke argumenten worden gebruikt;
- Denk je dat iedereen de feiten kent?

Om tot variatie en diepgang in de besprekingen te komen, zwengel ik de discussie het liefst aan met een activerende vraag. Als er iets specifiek in de tekst zit vraag ik bijvoorbeeld:

- Wat is er zo goed aan deze tekst;
- waardoor wordt het eigenlijk grappig?

Taalbeschouwing is gekoppeld aan beter en mooier leren schrijven en leidt tot een beter tekstbegrip.

Stillere en zwakkere kinderen betrek ik in het gesprek en ik geef af en toe heel gericht een beurt. Een leerling die nog niet aan het woord geweest is, krijgt de voorrang. Ik betrek alle aanwezigen geregeld in het maken van een keuze om de schrijver te helpen en de aandacht van de groep vast te houden:

- Steek je vinger eens op, wie van jullie is het met dat voorstel eens?

Om de oorspronkelijkheid te bewaren, blijft de mening van de schrijver onmisbaar. Die heeft dan ook bij iedere keuze het laatste woord. Ik let er ook op dat er vaart in de bespreking blijft en dat de groep niet afdwaalt.

d

Een bijpassende structuur

Helderheid en overzichtelijkheid wordt ook bepaald door de opbouw van de tekst. Het gaat om een logische volgorde met een goede alinea indeling en een duidelijk of mooi einde. We kijken bijvoorbeeld of de eerste alinea wel voldoende nieuwsgierig maakt. Is de openingszin wel zo geschreven dat je onmiddellijk doorleest? En wat vinden we van de slotzin? Klasgenoten komen weer met voorstellen. Er wordt geschoven met stukken tekst. Voor het bedenken van een pakkende titel laat ik iedereen geregeld eerst even zelf schrijven.

Dat eerst even allemaal schrijven pas ik in mijn groep vaker toe. Iedereen denkt dan zelf na en is meer betrokken bij oplossingen van klasgenoten. En er blijken telkens verbazingwekkend verschillende titels bij een tekst te passen. De schrijver heeft er een voor het uitkiezen.

Zin voor zin

e

Als de tekst helder is, lopen we hem eigenlijk altijd nog zin voor zin door. Woorden en zinnen worden nog eens bekeken. Kinderen raken met elkaar in gesprek over mogelijke formuleringen. We spelen met zinnen en zinsdelen, er wordt geknipt en op allerlei manieren weer geplakt. De woordvolgorde wordt soms aangepast. Lange en samengestelde zinnen zijn knap ingewikkeld. Een tekst met alleen maar korte zinnestukjes is soms saai. Groepsleden doen hardop denkend dingen voor. Verschillende oplossingen worden na elkaar 'voorgelezen'. Ze overleggen over wat beter klinkt. Gebaseerd op suggesties van

Aandachtspunten voor tekstbesprekingen

De presentatie van de inhoud

Zijn gegevens, feiten en meningen voor de lezer te begrijpen:

- Volledigheid. Wordt er niet teveel bekend gedacht;
- chronologie. Worden de gebeurtenissen in een heldere volgorde verteld;
- logica. Klopt de redenering? Welke argumenten worden gebruikt;
- het door elkaar gebruiken van verschillende tijdsvormen kan verwarren;
- Ironie. Is voldoende duidelijk dat je een zinsnede wel of niet echt meent?

De innerlijke structuur

Alles wat samenhangt met helderheid en overzichtelijkheid:

- Een logische opbouw van de tekst;
- duidelijke samenhang tussen de verschillende tekstgedeelten;
- herkenbare overgangen tussen de tekstgedeelten;
- gebruik van alinea's of witregels.
- functiewoorden: signaalwoorden, verbindingswoorden, verwijswaarden

Zinsbouw

Het gaat om variatie in zinsbouw en woordvolgorde, variatie in zinslengte:

- Verander soms de volgorde tussen onderw., pers. vorm en andere delen.
- zinslengte. Een tekst met veel samengestelde zinnen is ingewikkeld. Een tekst met alleen maar enkelvoudige zinnen kan saai zijn. Laat in besprekingen zien dat afwisseling mooie teksten oplevert.
- beeldspraak komt vooral bij poëtische teksten ter sprake.

Woordkeus

Je kan iets op verschillende manieren zeggen, er zijn andere woorden die misschien nog beter passen. Laat iedereen zijn eigen persoonlijke stijl ontwikkelen. Op school praat je anders dan op straat, op de club anders dan thuis; een mail aan je vriendje is anders van toon dan een officiële brief. Het gebruik van allerlei modewoorden (vet, cool, soggen) is vaak irritant. Leer ze het beste uit zichzelf te halen en rekening te houden met de lezer.

Variatie

Laat de keus voor bespreekpunten vooral bepalen door aard en inhoud van de tekst en niet door de zwakke kanten ervan. Kortom we leren steeds van mooie inspirerende voorbeelden.

De uiterlijke structuur

Een prettige lay-out, een mooie bladspiegel een herkenbare, overzichtelijke alinea-indeling, titel, tussentitels functioneel gebruik van lettertypen, aantrekkelijke illustraties. Het zijn middelen om de lezer in te palmen.

klasgenoten worden details aangescherpt. Het is in onze groep vanzelfsprekend dat de schrijver de keuzes maakt. Dat het niet in een sfeer van 'goed of fout' gaat, is geruststellend. Voorstellen worden tegen elkaar afgewogen. Gezonde twijfel hoort bij het zoeken naar een goede manier van schrijven, sterker nog het behoedt de groep voor automatismen.

Eigen omschrijvingen

Ik leg niet uit wat 'pikdonker' betekent, maar vraag naar hun ervaringen met pikdonker. Ik vraag de groep naar andere woorden. Gaandeweg komen omschrijvingen los en zijn ze bezig met betekenissen.

Kinderen omschrijven een woord op hun eigen manier, vanuit hun eigen ervaringen en hun invullingen zijn meestal anders dan de definities van internet. Ze overleggen weer met elkaar over wat beter klinkt en ontdekken nuances. De schrijver maakt weer de keus. Het levert telkens boeiende gedachtewisselingen op en kinderen ervaren dat een zin of tekst zelden in één keer goed is.

Als we daarna ook nog even 'synoniemen.net' aanklikken, beschikken we over nog meer mogelijkheden. Weer kunnen we wikken en wegen over woorden die de bedoeling het beste of het mooiste weergeven. In mijn groep vinden kinderen het ook interessant om bij gelegenheid te weten waar woorden vandaan komen. *Wie wil de herkomst even opzoeken in het Etymologisch Woordenboek?*

- **bliksem** 'elektrische ontlading bij onweer'. 'bliksems, bliksemschicht' [10^e eeuw]; **blika-* 'betekent glanzen, schitteren', waar ook de betekenis 'licht-, bliksemstraal' naar wijst.
- **radio** 'toestel waarmee radio-uitzendingen kunnen worden opgevangen' [1925; Nieuwe Tilburgse Courant], Waarschijnlijk ontleend aan Engels *radio* 'draadloze telegrafie' [1907], een verkorte vorm van *radiotelegraphy* [1898]. Gaat terug op Latijn *radius* 'straal'.

Ik let op mogelijkheden om te vergelijken met Engelse woorden. Het dialect dat bij sommigen thuis wordt gesproken en de anderstaligen in de groep maken nog bredere vergelijkingen mogelijk. Onze correspondentie met een klas in Gent levert heel wat taalontdekkingen op.

We zetten de woorden stelselmatig naast elkaar:

	correspondenten	Engels	dialect
oom	nonkel	uncle	ome
jurk	kleedje	dress	klied
radio	radio	radio	radio
onweer	't stormt	thunderstorm	grommel
bliksem	lichten	lightning	bliksem

Gebruik en beheersing zijn niet gescheiden.

Omdat bij het leren herkennen en kiezen van goede woorden ook een juiste spelling past, nemen we bij het doorlopen van de zinnen ook de spelling mee. En dan blijkt dat kinderen niet alleen staan in hun zoektocht naar een goede schrijfwijze. Ze leggen geregeld aan elkaar uit waarom je het werkwoord wel of niet met een t schrijft. Taalregels worden niet uitgelegd op een moment dat methode-schrijvers dat geschikt vinden voor de hele groep, maar door de kinderen zelf ontdekt en besproken op momenten dat ze dat in hun levensechte teksten nodig hebben, betekenisvol en functioneel. Kinderen leren veel van het steeds uitleggen aan elkaar. Ik let er wel op dat het goed gedaan wordt, nu komt het er volgens mij op aan. Een regel komt in verschillende tekstbesprekingen afwisselend terug.⁸¹

Ook nu weer koppel ik af toe een vraag naar de hele groep, zodat ze er allemaal weer bij betrokken zijn:

- Steek je vinger eens op, wie van jullie zou daar een d zetten?
- Wie van jullie vindt dat we de zin zo moeten laten staan?

⁸¹ Volgens J. Foer (in de van der Leeuwlezing voor de RUG 2011) is de waarde van het leren met tussenpozen een van de best bewezen geheugenprincipes. Herinneringen blijven het best bewaard als ze in herhaalde sessies worden vastgelegd. Wil informatie bekijken, dan kunnen we die beter even laten rusten en later nog eens bekijken, er afstand van nemen en er weer op terugkomen.

Zodra ze beseffen dat ze voordeel hebben van een verzorgde spelling, zijn ze gemotiveerder om het spellen onder de knie te krijgen. Wie gelezen wil worden, houdt rekening met de lezer. Dat geeft goed spellen zin. Wanneer ze zeker willen zijn of een tekst foutloos is, weten ze heel goed wie de sterke spellers in de groep zijn en wie ze vragen om hun tekst even na te lezen.

Eén plus één is veel meer dan drie

De uitwisseling tussen de groep en de schrijver maakt tekstbespreking rijk. Er ontstaan niet alleen een betere teksten met meer zeggingskracht, er komen allerlei aspecten aan bod:

- toelichten;
- uitleggen;
- redeneren;
- discussiëren;
- uitwisselen van meningen;
- structureren van ervaringen;
- woordenschat;
- taalregels;
- eigen kennis en ervaring gebruiken;
- kennis over een onderwerp uitbreiden.

Terwijl de leerlingen zich focussen op het toewerken naar mooie eindversies, leren ze haast ongemerkt het gereedschap taal steeds makkelijker gebruiken. Ze krijgen plezier in schrijven en de productie groeit.⁸²

⁸² Bij het werken met vrije teksten komen heel wat leerlijnen in beeld. Zie voor de leerlijnen: Broersma, Rouke e.a.: *Dat's andere taal*, (+ een Leerlijnenmap) De Reeks 7, Valthe: De Freinetbeweging, 2004.

De volledige leerlijnen zijn te vinden op www.freinet.nl

Zie voor een levende didactiek voor spelling en grammatica: R. Broersma e.a.. *DATplus*, Extra bouwstenen voor levend taalonderwijs ter aanvulling op *Dat's andere taal*. Nij Beets: De Freinetbeweging, 2012

Verdomme taalregels aan de muur. Nieuw lokaal nog meer taalregels. Volgend lokaal alweer regels. Verdomme is taal lastig of is taal leuk? Weg met die regels in een map er mee. Teksten aan de muur, veel teksten mooie teksten. Taal is leuk verdomme!

Jeroen

Welke boodschap wil je uitdragen

Ik kom in veel lokalen een rij grote plakkaat tegen met spelling- en grammaticaregels. Meestal ergens ver en hoog aan de muur.

Die posters suggereren dat taal zo lastig is, dat de groep eigenlijk niet zonder deze ondersteuning kan. Vraag eens na welke kinderen er op kijken. Natuurlijk hebben niet alle kinderen dezelfde ondersteuning nodig. Haal ze maar weer van de muur en stop ze in een (digitale) map. Zodra een bepaald kind moeite met een regel heeft, kan het zinvol zijn om die regel (eventueel aangepast aan dat kind) te printen en te plastificeren. Hij heeft de ondersteuning een tijdje steeds bij de hand

De lay-out

Als de aandacht nog goed is, zorg ik er voor dat de laatste ronde over de lay-out gaat. Tekst en beeld vullen elkaar immers aan:

- en hoe ziet hij er nu uit?

Bij de aandacht voor vormgeving kies ik weer het liefst voor mooie voorbeelden. We hebben het met elkaar over vlakverdeling, letterkeus, lettergrootte, het uitlijnen en het kleurgebruik. De keuze van de letter bijvoorbeeld kan bepalen of je een tekst gaat lezen of juist niet. En hoe zien je illustraties er uit? Het zijn middelen om lezers voor je te winnen en je wil dat jouw tekst veel gelezen wordt. Een tijdschrift dat er mooi uitziet pak je eerder, een tekst met een prettige lay out verhoogt de zin om het te gaan lezen. We praten met elkaar over wat ze goed en mooi vinden. We zijn bezig vormen te ontdekken en van standpunt te veranderen. Kinderen kunnen werk met gevoel beoordelen.

Om bij te dragen aan het kritisch nalezen en verbeteren van eigen teksten heb ik het met ze over mooie en goede eindproducten voor op de prikborden, in klasse(n)kranten, posters, voor correspondenten en werkstukken. We hebben het ook over opmaak en illustratie. Er liggen in het lokaal materialen voor allerlei illustratietechnieken.⁸³ Kinderen kunnen bij de vertaling van tekst naar beeld gerust gebruik maken van al het beeldmateriaal waarmee ze dagelijks overspoeld worden, als ze maar geen 'simpele' plaatjes van het internet klakkeloos kopiëren. Ik pleit in de groep steeds voor eigen inbreng. In iedere groep zitten kinderen die de neiging hebben tot 'opleukgedoe' waarmee een tekst minder goed leesbaar wordt. Als ik dan dezelfde tekst in overleg met de groep nog een keer op het digibord opmaak en de twee uitwerkingen naast elkaar staan, kiezen de meeste kinderen voor helder en duidelijk, voor een haast 'klassieke' bladspiegel.

⁸³ Zie hiervoor *Mooi werk*, De Reeks 11, Nij Beets: De freinetbeweging, 2011. Achttien veel toegepaste illustratietechnieken worden kort en overzichtelijk op een rijtje gezet.

Teamafspraken voor bespreken van teksten

- a. In alle groepen wordt wekelijks minimaal één tekstbespreking gehouden;
- b. Korte tekst op het bord, lange tekst gekopieerd (nummer de regels 5, 10, 15 ... in de kantlijn bij lange teksten) ;
- c. In de onderbouw staan in het begin teksten zonder spelfouten op het digibord;
- d. Bespreking beginnen met voor jezelf lezen en de tekst hardop lezen; Positieve opmerkingen en vragen van de groep aan de schrijver. Begin daarna iedere keer met vragen over de inhoud / over de beleving;
- e. Wie snapt er iets niet?
 - Stel de inhoud centraal;
 - vraag om een toelichting;
 - laat het vertelde nog eens herformuleren;
- f. Aandacht voor duidelijkheid, volledigheid, volgorde, indeling van de tekst; Is de tekst duidelijk genoeg voor de lezers van de klasse(n)krant / weblog;
- g. Zin voor zin doornemen met aandacht voor taalaspecten:
 - zinsbouw (mooie en goedlopende zinnen);
 - woordkeus;
 - spelling.
- h. De schrijver van de tekst heeft steeds het laatste woord bij veranderingen die betrekking hebben inhoud en stijl. Aanpassingen aan Spelling en grammatica worden als vanzelfsprekend meegenomen;
- i. Resultaat nog een keer hardop lezen;
- j. Mooie bladspiegel. Een goed verzorgde eindversie ophangen, vermenigvuldigen;
- k. Vervolg:
 - Verder (taal)werk
 - passend illustreren en mooi vormgeven;
 - met elkaar zorgen voor een breed podium;
 - opgehangen teksten moeten op afstand leesbaar zijn.

Ons hele lokaal wordt gevuld met eigen (taal)werk

Ik zorg er voor dat wat kinderen geschreven hebben zo veel mogelijk gelezen wordt, ik zoek steeds naar een podium waar leerlingen trots laten zien en horen wat ze allemaal produceren. Over de manier van presenteren maken we afspraken. Voor het ophangen, vermenigvuldigen en verspreiden van goedverzorgde en uitdagend vormgegeven eindversies van teksten zijn talloze mogelijkheden, van heel eenvoudig de opgemaakte eindtekst printen en mee naar huis nemen tot een gezamenlijk boek samenstellen, voorzien van prachtige illustraties. Zo kunnen kinderen bij ons op school hun teksten:

- mailen naar familie, kennissen en correspondenten;
- op een duidelijk leesbaar formaat ophangen op prikborden in en buiten het lokaal;
- afdrukken in klasse(n)krant, schoolkrant of kalender;
- in een dagboek plakken of in het weblog van de groep zetten;
- in een presentatie zetten, die gedurende de dag in de gang geprojecteerd wordt;
- als tekst van de week ophangen;
- in albums met 'mooi werk' in leeshoeken leggen;
- met behanglijm op de vrije plakplaats van de school plakken;
- digitaal illustreren met tekeningen en voorzien van geluid;
- gebruiken voor een boekje;
- in een weekkalender van de school plaatsen;
- voorlezen op de weeksluiting of op de dijk achter school;
- wegzetten in verschillende mappen op het netwerk;
- in hun portfolio steken;
- gebruiken voor de samenstelling van *een jaarboek teksten*.⁸⁴

Door deze hoeveelheid en variatie in presentaties wordt het iedere keer weer toewerken naar goed verzorgde eindproducten een haast vanzelfsprekend onderdeel van het werken aan vrije teksten. Steeds terugkerend wordt er aandacht aan besteed. Iedereen wil immers graag goed voor de dag komen.

84 Zie voor en uitgebreid overzicht van het brede podium voor teksten de reader: Werken met vrije teksten, De Freinetbeweging, versie mei 2011

Mijn moeder
heeft een winkel,
ting dong ting dong
altijd weer die bel.
Mensen stappen op de mat en
ting dong ting dong.
Ik zit boven tv te kijken en
ting dong ting dong.
Ik zet de tv harder maar
ting dong ting dong.
Ik ga naar mijn kamer en
eindelijk rust.

Petra

MEI

WEEK 19

ZONDAG

7

MAANDAG

8

DINSDAG

9

WOENSDAG

10

DONDERDAG

11

VRIJDAG

12

ZATERDAG

13

Soms moet je kiezen ...
Dat is niet makkelijk.
Kies je Ja of Nee
Kies je Wel of Niet.
Soms moet je kiezen ...
Eigenlijk maak je vaak keuzes.
Ga je rekenen of doe je taal
Schrijf je een tekst of een zin.
Soms moet je kiezen ...
Dat is niet makkelijk.

Marijn

OKTOBER

WEEK 42

ZONDAG

15

MAANDAG

16

DINSDAG

17

19:30 andersvond Nynke

WOENSDAG

18

DONDERDAG

19

VRIJDAG

20

ZATERDAG

21

Groot en goed

Telkens wanneer ik materiaal op prikboarden tegenkom dat nauwelijks leesbaar is, laat staan op enige afstand, vraag ik me af waarom ze dat hebben opgehangen. Ik ben een groot voorstander van scannen en uitvergroten van werk voordat het aan de muur komt. Wanneer je daar zorg aan besteedt, zien kinderen de resultaten van extra aandacht voor vormgeving en illustraties

En steeds let ik er samen met de kinderen op dat eindversies van teksten, die worden opgehangen of de school uitgaan, er zo veel mogelijk gevarieerd en goed verzorgd uitzien.

Een poëtische zin met een mooie illustratie valt op.

Trots tot slot

Het is heerlijk om zo nu en dan tevreden terug te kijken naar het resultaat:

- En wat vind je er nu van;
- Is de bespreking de moeite waard geweest?

Leerlingen worden zich nog meer bewust van het nut van deze tekstbesprekingen. Dat hebben we samen toch maar mooi voor elkaar gekregen. Tekstbesprekingen zijn niet alleen hartstikke leuk, de teksten worden er ook beter van. De rij kinderen die een tekst met de groep wil bespreken groeit.

De bordtaak

Omdat het leerrendement wordt verhoogd door nieuw verworven inzichten nog een aantal keren te laten terugkeren, borduren we bij het samenstellen van taalwerk voort op ontdekkingen die bij de tekstbespreking gedaan zijn. Na de bespreking op dinsdag stellen we iedere week met elkaar op het digibord een gevarieerde taak samen, liefst met het accent op het actief en inzichtelijk gebruiken van taal van de

g

h

kinderen zelf.⁸⁵ Omdat de oefening iedere keer vanuit gesprekken in de tekstbesprekingen vertrekt, snappen ze waarom ze er nog mee verder werken.⁸⁶ Hoewel ik het werk in de bordtaak zo afwisselend mogelijk probeer te maken, is er toch wel systeem in te herkennen:

→ Ik wil het begin makkelijk houden:

- Donderslag, dat zijn eigenlijk twee woorden die samen een nieuw woord vormen. Schrijf nog meer van zulke woorden op.
- Radio komt uit het Engels. We gebruiken veel meer woorden uit het Engels. Schrijven dus.

Bij het bedenken van dit soort oefeningen gaan we eerst met elkaar mondeling op zoek naar voorbeelden, op 'woordenjacht'. Er komen vlot een hele rij woorden en veel kinderen doen enthousiast mee. Het vergroot de actieve woordenschat en bij het maken van dit onderdeel van de bordtaak is differentiëren vrij eenvoudig. Taalvaardige leerlingen bedenken veel meer woorden en helpen klasgenoten die er nog moeite mee hebben.

Bij een nabespreking van dit onderdeel staan we geregeld verbaasd dat er nog veel meer woorden waren dan we zelf dachten.

→ Een ander onderdeel van de bordtaak is het beschrijven van een concrete gebeurtenis:

We kiezen voor een onderwerp, waar tijdens het kringgesprek door veel kinderen op is gereageerd:

- De laatste keer dat je bang was, vertel eens wanneer dat was en hoe liep dat af?

⁸⁵ De naam bordtaak verwijst naar de plek waar de taak in overleg met de groep wordt samengesteld.

⁸⁶ In methodes wordt leren uit elkaar gerafeld in technische deelaspecten, vaak gericht op invullen en passief reproduceren en scholen vinden dat heel vanzelfsprekend. Bovendien is het taalgebruik in methodes vaak een andere dan de taal van thuis. Deze methodetaal berooft kinderen van hun taal, cultuur en mentaliteit. Freinet citeert Lighthart instemmend in zijn artikel in *L'Educateur* over het werk van deze Nederlandse vernieuwer. *'Schoolboekjes zijn gebaseerd op wetenschappelijke ordening, heel bruikbaar voor de geleerden, maar vreemd aan het leven van de kindergeest.'*

Als kinderen na de vraag direct beginnen te vertellen, is die midden in de roos en hoef ik alleen nog maar te zeggen:

- Nu even niet, schrijf het straks allemaal maar op.

De drempel om te schrijven is laag, omdat het weer gaat in hun eigen woorden over hun eigen leven.

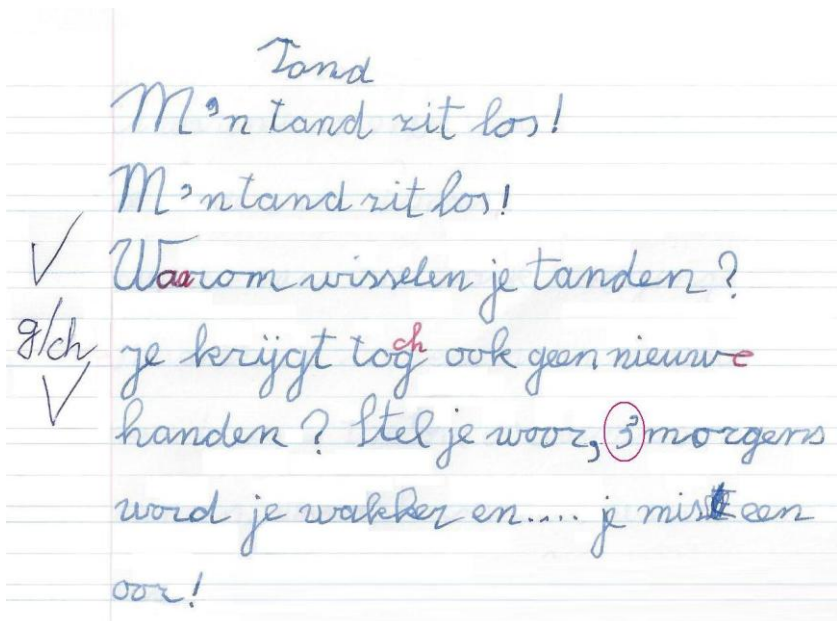
→ De tekstbespreking levert ook opdrachten op in de trant van:

- Schrijf deze tekst op alsof je een verkoper bent.
- Verbeter één van je eigen teksten op interpunctie en vormgeving. Zet je eerste versie en de nieuwe onder elkaar en lever de print in (met je naam er boven).

Gerichter werken aan taalbeheersing

Omdat ik de bordtaak voor het ontwikkelen van spellingbewustzijn niet zo'n handig hulpmiddel vind, leiden onze tekstbesprekingen minder tot spelling- of grammaticaoefeningen in taken zoals:

- Schrijf de tekst in de verleden tijd.
- Schrijf woorden op die met *on* beginnen en op *lijk* eindigen.

Bij leerlingen die in eerste versies van teksten steeds spelfouten blijven maken, kopieer ik meerdere teksten uit hun laatste teksten-schrift. Daarop markeer ik de fouten en in de kantlijn noteer ik het soort fout. Wanneer de oorzaak van die fouten duidelijk is, komt in de GROENE map wat ik wil bespreken met welke kinderen.⁸⁷

Omdat elke soort fout om een eigen aanpak vraagt, die ook nog per kind kan verschillen, maak ik een aantekening welke kinderen individuele begeleiding nodig hebben en waar we groepjes kunnen maken. Daarnaast noteer ik aandachtspunten voor komende tekst-besprekingen.

De kopieën gaan samen met mijn conclusie in de GROENE map.

Extra oefeningen in spelling en grammatica zijn door de digitale ontwikkelingen steeds gericht en individueler. Er komen sites waar kinderen zelf het ontleden kunnen oefenen. Ik zorg er voor dat alleen die kinderen oefenen die het nodig hebben en dan ook nog alleen de onderdelen waar ze moeite mee hebben (tenzij kinderen zelf kiezen voor oefeningen die ze graag doen). Ik hou in de gaten of dat oefenen ook effect heeft.

Goede spellers in de groep wijs ik op sites als *Beterspellen.nl*, waar ze worden uitgedaagd om telkens (als ze willen dagelijks) even kort over spelling na te denken.

Vraag en antwoord

De bordtaak is één manier om het schrijven van kinderen te stimuleren. Een hele andere die ik graag toepas is om met leerlingen in hun schriften van gedachten te wisselen. Daarvoor schrijf ik in hun schrift een vraag onder een tekst of ander gemaakt werk:

- Waarom heb je dat zo opgeschreven;
- ik ben het met je eens, maar wat denk je dat je klasgenoten daarvan vinden;
- dat snap ik niet helemaal, hoe zit dat precies met je oma?

Vervolgens kan ik weer op het antwoord ingaan.

⁸⁷ Zie voor het analyseren van spelfouten R. Broersma. *DATplus.Extra*, bouwstenen voor levend taalonderwijs ter aanvulling op *Dat's andere taal*. De Reeks 7. 2012

de coole klas

redactie: Mark Wanda uitgave groep 7/8 jaargang 9 no 10

Oma jarig

Mijn oma is gisteren 58 jaar geworden. We waren er om half twaalf in de ochtend. Mijn neefjes waren er al. Als eerste kregen we een taartje. Dat was heel lekker. Een tijdje later kwamen mijn andere neef en nicht. We gingen naar de crossbaan in het bos. Die was tof. Toen gingen we met z'n allen naar het plein van hun school. Daar hadden ze een hut op het fietsenhok. Je kon er maar met z'n tweeën op. We hebben ook nog slagbal gedaan. Het was heel tof. Om zeven uur gingen we naar huis. Mijn zus ging gelijk naar bed en ik om half negen. Het was een leuke dag.

Mark

Slapen in de boot

... onze zeilboot geslapen. Dat is ... lasen in de punt. En

De wespenpest

Help! Een wesp kan ver-
schrikkelijk prikken. Als ze
mijn limonade ziet, begint het
zoemende zurende lied en iedere
keer is het weer schrikken. Met mijn ban-
den sla ik het rotbeest weg, maar ze komt
steeds terug. Ik heb pech. Dan vlieg ik naar
binnen en ben af van het zoemgezeur. En
wat zie ik vanachter het raam bij mijn glas.
Ik zie er nu veel meer, ze verdwijnen over
de schutting steeds maar weer.
De volgende dag doe ik even goed mijn
best en vind in een struik achter de schut-
ting een groot en gonzend wespennest.

Lobbs

Dear school

I liked your letter. Yes I do remember a
couple of people. Now I am ten years old
and Okkie is eight years old. We all also
are connected with the internet so we can
write often. Okkie would like to ask if any
boys remember him?
Well I am a bit hungry, so bye for now.

Annabel

Ballet

... maandag naar ballet geweest. Eer

De klasse(n)krant

een eenvoudig, veelzijdig en krachtig hulpmiddel, dat in vrijwel iedere basisschoolgroep is te gebruiken

Om het schrijven van kinderen te stimuleren zorg ik er voor dat leerlingen zo veel mogelijk met hun teksten doen. Verspreiden hoort bij taal en geeft extra zin aan taalactiviteiten van kinderen

Oud maar springlevend

Een voor de hand liggende mogelijkheid om teksten te publiceren is een klassenkrant. De groep kiest er tot nu toe ieder jaar voor om naast het blog een krant te blijven maken. Beiden zijn prima te combineren. Een krant uitdelen, meenemen, laten zien en lezen blijft tastbaarder en van een andere orde dan een blog. Dat neemt niet weg dat goede teksten van het blog door de redactie ook in de krant gezet worden.

Door de opkomst van ICT is met de klasse(n)krant een heel oud idee uit de Freinetbeweging⁸⁸ omgebouwd tot een simpel, maar veelzijdig en krachtig hulpmiddel, dat in vrijwel iedere basisschoolgroep eenvoudig te gebruiken is. Onze klasse(n)krant bestaat wekelijks uit een opgemaakt bestand van twee pagina's (A4 voor en achterkant). Tekst en lay-out verzorgen de kinderen zelf. De krant wordt iedere vrijdagmiddag geprint en gemaïld.

In de eerste week van het jaar bedenken we met elkaar een naam voor de krant. Ik wil dat dat serieus gebeurt, want die naam gaat een jaar mee. De kinderen krijgen een paar dagen de tijd om er een te verzinnen. We kiezen vervolgens uit een hele rij voorstellen: *6 7 8 still alive*, *De dertig paal-tjes*, *Dreuzelgeneuzel*, *De coole klas*.

⁸⁸ Zie hiervoor: M. Barré. *Célestin Freinet, een pedagoog voor onze tijd*. De Freinetbibliotheek. Valthe (2006) Een goed gedocumenteerde biografie uit 1996, vertaald door R. Broersma.

In elke maandagochtendkring kiezen we twee kinderen uit de groep die de nieuwe redactie gaan vormen. De animo daarvoor blijft onverminderd groot. Ik let er op dat nieuwe en minder handige kinderen de eerste paar keer worden gekoppeld aan een ervaren redactielid.

Redacteuren aan het werk

Door de steeds wisselende samenstelling van redacties ontstaan er af en toe verrassende koppels. Kinderen die verder niet zo veel samen doen, gaan nu intensief met elkaar aan de slag. Ze overleggen wat er in de krant komt (en vooral wat ze er uit weg zullen laten!). Ze maken een werkverdeling (wie doet wat, wat doen ze samen en wat vragen ze aan klasgenoten).

De redactie let in de loop van de week op wat er in de groep gebeurt, op teksten die in de kring voorgelezen worden en op mooie dingen die voorbij komen. Ze noteren grappige voorvallen. Ik geef de redactieleden tips en vraag zo nu en dan; *Is dat niet wat voor de krant?*

En soms vragen ze iemand uit de groep om over een bepaald onderwerp wat te schrijven, een foto te maken of het 'nieuwsitem' te verzorgen. Onderzoek buiten school en ontdekkingsreizen zijn natuurlijk geliefd om te fotograferen en dan zit er altijd wel wat bij voor de krant.

Op donderdag- en vrijdagmorgen gaat de redactie aan de slag op een computer. Een minder ervaren stel moet goed doorwerken. Ervaren koppels hebben soms aan een uur genoeg. Het werk bestaat voor het grootste deel uit het invoegen van bestaande bestanden van het netwerk en het overtypen van teksten uit schriften.

Iedere groep heeft een eigen map op het netwerk van de school. Daarin heeft iedere leerling weer een eigen map. Die wordt door de meeste kinderen overzichtelijk ingedeeld. Voor de redactieleden is dat makkelijk werken. Ze gaan naar hun groepsgenoten toe en vragen onder welke naam het bestand staat opgeslagen. Dan gaan ze achter een tekstverwerker zitten en met *kopiëren en plakken* hebben ze in een paar minuten al een heleboel teksten in hun '*krant-bestand*' verzameld.

	bang in bed
	...		Brussel	
groep 1 2	Daphne		groetjes van mij	
groep 3 4 5	Hans Peter		hand in hand	
 groep 6 7 8	Hilde		heel plotseling	
	Hussain		iets	
	Jeffrey	correspondentie	invlechten	
	Joost	foto's	januari 25	
	Lobke	leesdossier	jongens/meidenamen	
	Loekie	mooi werk	kinderjury	
	Lucia	tekeningen	lekker ijsje	
	Margriet	 teksten	leuke dag	
	Mark	werkstukken	Maddy van de bieë.	
 Nynke		woordenlijst	morgen	
	Paula	 teksten gr 8	nog eventjes	
	...		Nynke nijptang	
			Schimmelpennichhuys	
			Stil	
			...	

Stil

Het is stil in huis

ik hoor niks.

Het is stil in huis

ben ik alleen thuis?

Het is stil in huis

ik hoor alleen mijn adem.

Opgemaakt staat goed

De ingevoegde teksten zet de redactie vlot om in het door hun gekozen lettertype. Tijdens het werken halen ze al zo veel mogelijk fouten uit de teksten. Het schoolbeleid om zo veel mogelijk foutloos af te drukken geldt zeker ook voor onze klasse(n)kranten.

Omdat een goedverzorgde krant uitnodigt om te gaan lezen komt de vormgeving regelmatig ter sprake. Daarbij gaat het bijvoorbeeld over het vullen van de kolommen, het lettertype, de lettergrootte, de belijning (de groep wil dat het op een echte krant lijkt met kolommen, iets grotere zwarte koppen en een paar vaste rubrieken). Het gaat allemaal vrij eenvoudig, oefening baart kunst en leerlingen leren het elkaar. Ze weten heel goed wie handig met het apparaat is. Als ze iets anders willen, weten ze dus wie ze het moeten vragen. Meestal niet aan de meester.

Alles wat ze zelf kunnen, doen ze ook zelf

Met de meeste redacties bemoei ik me helemaal niet meer. Tot en met het printen doen die alles zelf. De kinderen helpen elkaar en kunnen anderen om hulp vragen.

Ik lees op donderdag na schooltijd altijd de proefprint en voorzie die van kanttekeningen. Zodra mijn commentaar vrijdag is verwerkt, printen ze de krant. De kinderen kunnen dat allemaal prima zelf.

Geregeld is er nog wel ruimte om de hele oplage van eenzelfde kleurenillustratie te voorzien. Hiervoor hebben we diverse materialen in de klas liggen:

- een transparante bak met zelfklevend celrubber, houtjes en stempelkussens in verschillende kleuren (om stempels te maken);
- een drukdoos met inkt en rollertjes, waarmee ze vlot sjablonen af kunnen drukken;
- met een wringer worden bijvoorbeeld lino's heel mooi in grotere oplages afgedrukt.

Dreuzelgeneuzel

Redactie Lucia en Louise

klassenkrant 678

Nummer 22

SamSam

Mijn moeder krijgt het heel druk. Dan is ze ook de hele dag beneden. Te weinig kleding. Toen zorgde ze voor nieuwe kleren. Nog te weinig. Er moet nog meer kleding komen. Eindelijk genoeg. De nieuwe kleding prijzen. En goed slapen, morgen is het een drukke dag. Ik vind het leuk en vervelend.

Petra

Wop en..... Yes

Ik heb bij mijn vader en moeder in bed geslapen. Toen ik wakker werd duwde ik zonder na te denken mijn kiezen op elkaar. Het deed pijn. Ik deed het nog een paar keer. Vreemd, normaal doet het nooit pijn. Ik voelde. De kies zat los, dat had ik nooit gemerkt. Ik wiebelde eraan, en ... Hij hing aan een draadje. Ik rende naar de spiegel en trok eraan. Wop en ... Yes! Hij was eruit. Dat had ik nooit gedacht!

Lucia

Gepleistificeerd

Het broertje van mijn vriend had een keer een schaafwond op zijn arm, omdat hij was gevallen. Het bloedde een beetje en hij wilde een pleister. Hij liep naar het verbanddoosje, pakte een rol pleisters en plakte de hele rol om zijn arm.

Lennart

Misschien

Ik mag misschien de Tina van mijn vader en moeder. Ik hoop dat mijn moeder het goed vindt, want mijn vader vind het zo erg als ik de Tina krijg. Omdat de jongens allebei dingen van de landmacht krijgen, mag ik misschien de Tina.

Marjolein

Woensdag begint de lente.

Dieren

Wij houden veel van dieren, maar niet zo veel van mieren. Poezen vinden wij ook wel wat, wij houden ook wel van een rat. Wij houden wel van alle dieren. Behalve dan van die enge mieren.

Susanne en Ellen

Yes?

Ik was gisteren thuis en vroeg aan mamma, zou ik ook nog een verzorgpony mogen hebben op de manege. (Een verzorgpony is dat je hem eten mag geven en mag borstelen enz.) Ik weet niet of dat van Hilda mag, zei mamma (Hilda is de eigenaar van de manege). Ik zei dat ik het toen aan Hilda had gevraagd of ik ook een verzorgpony op de manege mag. Hilda zei jawel, maar dan moet je elke dag komen

Oh zei ik, dat komt mij niet uit, want ik zit ook met mijn school. Ja zei Hilda. Later zei ze je kunt het ook zo doen dat je mij belt en zegt ik kom dan en dan, Dan is het ook goed. Nou moet mamma het nog goed vinden. Ik zei het tegen mamma en mamma vond het goed. Gisteren belde ik Hilda op en zei, kan ik morgen Anita kammen enz. Ja dat is goed zei Hilda. Ik sprong een gat in de lucht van geluk.

Lianne

Jippie Jee!!!!!!!

Gisteren ging ik naar de orthodontist. Jelle, Raoul en mama gingen natuurlijk ook mee. Ik ging naar binnen en hij zei: 'Doe je beugel maar in'. Ik deed mijn buitenboordbeugel in en ging op de stoel zitten. Het ging allemaal goed. Ik deed mijn beugel weer uit. Hij vroeg of ik weer kleurtjes elastiekjes wilde. Ik zei dat ik wel

oranje wilde. Hij zette de elastiekjes er op en keek nog even in mijn mond. Ik vroeg hoe lang ik die beugel nog moest. Hij zei dat het niet meer zo lang duurde. Ik vroeg hoe lang nog. Hij zei acht weken of zo. We maakten gelijk drie nieuwe afspraken; één voor controle, één voor gips happen en één voor mijn beugel er uit halen. Om twee uur waren we weer thuis. Ik was helemaal gelukkig.

Sanne

Dit wordt de zaalversiering van de feestavond. Even verven, lakken en vleugels eraan.

Mag ik een balpen?
Mag ik een balpen?
Ik vraag het aan iedereen.
Soms krijg ik er geen.
Steph doet vaak boos.
Anderen krijgen hem wel.
Ik snap niet waarom.
Ligt het aan mij?
Ligt het aan hen?
Ligt het aan haar?
Ik vind het maar raar.

Louise

Trots

De redactie deelt vrijdag na de eindkring vol trots de klasse(n)krant uit bij de deur van het lokaal. De krant geeft een actueel beeld van wat er in de groep gaande is en wat kinderen in hun vrije tijd beleven. Ouders, broertjes, zusjes, opa's, oma's en andere familieleden leven mee met wat er in de groep gebeurt.

De laatste krant hangt natuurlijk op een duidelijk plek vlak bij het lokaal, waardoor iedere voorbijganger hem kan lezen. Op de leesplank van de groep ligt de multomap 'klasse(n)krant' met insteekhoezen. Daar voegt de redactie iedere week de nieuwe krant aan toe. Er wordt geregeld in gekeken en gelezen.

Een klassenkrant is weer een manier om kinderen te laten ervaren dat hun teksten gewaardeerd worden. En natuurlijk is het een betekenisvolle gelegenheid voor het ontwikkelen van samenwerken en verantwoordelijkheden.

Om de lezersgroep zo groot mogelijk te maken, sturen ze een pdf van de krant ook per mail naar onze correspondenten en naar groepen van andere scholen. Door deze groeiende lezersgroep leren kinderen dat je rekening moet houden met die lezers. Bij het schrijven gaan ze nog meer letten op de begrijpelijkheid. Je kunt niet zomaar alles opschrijven en vermenigvuldigen.

Andere groepen, andere kranten

We lezen ook kranten van andere groepen. Bij binnenkomst laat ik die krant in de kring zien en 'snel' wat koppen. Leerlingen kiezen een paar titels uit, die ik dan voorlees. Soms lees ik een tekst direct voor als ik die zelf bijzonder vind. Snappen we wat er staat? Ze vragen leeftijdgenoten uitleg over een tekst. Die vragen moeten opnieuw goed worden geformuleerd.

Andere groepen maken andere keuzes, wat betreft de inhoud en layout. Zo is er op 't Vonder in Wanneperveen een prachtige klasse(n)krant, waar qua omvang geen beperkingen zijn. Een ijverige redactie heeft daar zo vier kantjes vol. Ik heb gekozen voor een maximum van één A4e aan beide kanten, waardoor onze redacties leren om keuzes te maken en daar verantwoording over af te leggen:

- Waarom heb je mijn tekst er niet ingezet;
- waar is de foto van het nieuwsitem gebleven;
- hoe kan het dat er niets in staat over ons bezoek aan het gemeentehuis?

Bij ons in de krant komen geen fantasieverhalen. Die komen we wel in andere kranten tegen. Ze maken minder nieuwsgierig en zijn veel minder aanleiding tot het stellen van vragen. Verschillen tussen de kranten scherpen onze eigen manier van werken.

Kan de krant nog beter

Elke maandag in de ochtendkring bespreken we even kort de krant van de vorige week:

- Hoe ziet de krant eruit;
- staan de illustraties er mooi in;
- hoe is het gegaan;
- welke keuzes heeft de redactie gemaakt;
- zeiden ze er thuis nog iets over?

191

Meer leven in het rekenen

Wat valt er aan een gevonden wespennest allemaal te rekenen?

*'Voor het rekenonderwijs zou er een soort digitale methode moeten zijn, waar kinderen bepaalde vaardigheden zelfstandig inoefenen, het programma de fouten opspoorst en eventueel analyseert. Daarna werkt het kind verder of wordt verwezen naar eerdere oefenstof die blijkbaar nog niet is begrepen of onvoldoende geautomatiseerd. De leerkracht kan in het leerkrachtgedeelte meekijken en beslissen wanneer hij met een leerling aan het werk wil. In de kring komen dan het werken met strategieën, modellen e.d. aan de orde die vanuit de actualiteit worden gestuurd.'*⁸⁹

We hebben op school een realistische rekenmethode en tja, onze vragen over deze klassikaal opgezette methode spelen regelmatig op, maar het alternatief - *rekenen in en vanuit de kringgesprekken* - vind ik niet eenvoudig. Toen ik in de onderbouw werkte had ik geen methode nodig en konden we heel wat rekenen met materialen en verhalen waar kinderen mee in de kring komen: tellen, groeperen, vergelijken, schatten, sorteren ... maar in mijn bovenbouwgroep lukt dat onvoldoende. Het voorbeeld van enkele collega's om consequent iedere vrijdag aan levend rekenen te doen met iets wat die week in de kring aan de orde is geweest, past niet zo goed bij mij.

Een zoektocht naar mogelijkheden

Om meer leven in het rekenen te krijgen, heb ik drie jaar deelgenomen aan een ontwikkelgroep van de SLO.⁹⁰ Rekengesprekken bieden ook mogelijkheden om de leef- en belevingswereld op een reken-

⁸⁹ Uit het schoolportret van onze school, geschreven en uitgegeven door het ministerie van OCW en de onderwijsinspectie in het kader van *Rekenen en Wiskunde in het Primair Onderwijs*, Den Haag 2002. Deze schoolportretten zijn voorbeelden en bedoeld om tips, ideeën en ervaringen te delen.

⁹⁰ Een samenwerkingsproject van freinetwerkers uit Vlaanderen en Nederland resulteerde in een boek: *Levend rekenen, da's pas realistisch*. Enschede SLO 1998. Het eerste deel geeft praktijkvoorbeelden van levend rekenen. In het tweede deel wordt de achtergrond van het levend rekenen toegelicht. Het boek besluit met mogelijkheden en tips om levend rekenen in te voeren in de school. Uiterst praktisch, inspirerend en met zorg vormgegeven.

kundige manier te onderzoeken en rekening te houden met de verschillen tussen de kinderen. Ook nu weer ligt het aangrijpingspunt bij de gesprekken over teksten en verhalen van kinderen, over materialen die kinderen de moeite waard vinden om mee naar school te nemen. Er zijn voorbeelden genoeg:

- De inrichting van het lokaal, het maken van een nieuw grondplan met maten in de goede verhouding;
- het groepsleven met het coöperatief beheer van de klassenkas en aanschaf van materialen, het omgaan met geld, wegen en frankeren van post aan de correspondenten;
- de organisatie en het begroten van excursies, uitstapjes;
- het organiseren van wedstrijden met maten, afstanden en tijden;
- de waarde van allerlei knikkers;
- hoeveel wespen leven in het gevonden nest;
- recepten lezen, ingrediënten kopen, hoeveelheden wegen voor het koken en vooral lekker(s) bakken en dan gaat het ineens over snufjes, theelepels, mespuntjes, eetlepels, ml, dl, grammen, minuten, cm en graden;
- het maken van plannen, plattegronden en maquettes;
- het aanschaffen van tuingereedschap, zaden en plantjes en het verwerken van tuinopbrengsten;
- temperaturen en windsnelheden worden gemeten, vergeleken en in grafieken gezet en gemiddelden worden berekend;
- de hoogte van de bomen naast school worden getaxeerd en gemeten
- onderzoek naar kleding- en schoenmaten in de groep;
- het gewicht en vooral de inhoud van de pompoen;
- de kostprijs van de materialen voor de feestavond afzetten tegen de opbrengst van de verloting.⁹¹

De motivatie voor het rekenen komt bij deze voorbeelden van binnenuit, het gaat om hún vragen, om hún ontdekkingen. Mogelijk-

⁹¹ In Jimke Nicolai *Dat telt* De Reeks 10, Nij Beets: De Freinetbeweging, 2010, staan veel voorbeelden van aangrijpingspunten voorzien van leerlijnen en brevetten.

heden genoeg om ook rekenkundig onderzoek te doen of mee verder te werken in een rekengesprek of misschien allebei, maar toch ...

Meester, het is een meisje

In haar enthousiaste verslag vertelt Amina dat het een zusje is geworden en dat ze 52 cm is en 3280 gram weegt. Als ze is uitverteld, vraag ik aan de groep of ze weten hoe zwaar en hoe lang ze zelf bij hun geboorte waren. Dat vragen ze thuis allemaal na. De dagen erop komen er geboorteböeken, maten en gewichten de klas binnen. Jammer genoeg weet ik die van mij niet. De getallen komen in een bestandje. Op het eerste oog lijkt het nogal rommelig, zeker als we de huidige maten van lengte en gewicht er aan toevoegen. Enkele kinderen zetten voor zichzelf de getallen van licht naar zwaar. Dat nemen we over en we maken met elkaar een puntgrafiek. Het wordt duidelijk dat lengte en gewicht meestal wel samen oplopen, maar dat er geen sprake is van evenredigheid. En de lengte bij de geboorte zegt weinig over de huidige lengtes. Het wordt nog mooier als we de getallen van onze correspondentieklas er in het blauw aan toevoegen. Een van de kinderen heeft in zijn lijst de extremen er uit verwijderd. Wat een prachtig voorstel, want nu ziet het er helderder uit.

- Lengte en gewicht hebben met elkaar te maken. Als je de lengte weet, kan je het gewicht aardig voorspellen.*
- Nederlandse baby's zijn langer en Vlaamse baby's zijn zwaarder.*

Zou dat laatste te maken hebben met het verschil tussen stad en platteland? We filosoferen nog wat met elkaar door over dit overzicht. En de constatering dat de grafiek beter laat zien hoe het zit, dan de lijst met namen en getallen vind ik een prachtig slot.

Het oog van de meester

Ik heb niet alleen belangstelling voor hun rekenuitingen en hun rekenvragen, ik probeer zelf ook om de wereld om hen heen meer met een wiskundige, gecijferde blik te benaderen. Gedurende die drie jaar van de ontwikkelgroep zijn we op school alerter op mogelijkheden om kringactiviteiten om te zetten in gezamenlijke rekenactiviteiten. Het staat vaker op de agenda van het teamoverleg, al of niet met teksten of lijsten onderwerpen uit een kringgesprek.

Ik probeer vooral te zorgen voor een levendige afwisseling in werkvormen, waarbij ik let op kansen tot samenwerking om zo van en met elkaar te leren, samen hun gecijferdheid verder te ontwikkelen:

- leergesprek;
- demonstreren;
- gericht vragen stellen, zodat ze kunnen ontdekken;
- schematiseren;
- vragen beantwoorden en uitleggen;
- associatieoefening;
- bordinventarisatie.

Mogelijkheden en afwisseling genoeg, maar toch ...

En dan moet ik er ook nog attent op zijn dat ik op het goede moment gebruik maak van schema's en modellen. Ik heb daar zelf nooit zo veel mee, maar er zijn natuurlijk kinderen in de groep die daar veel baat bij hebben.

Het oefenen van bijvoorbeeld optel- en keertafels gaat met hulp van de pc⁹², wat het maken van veel rijtjes in rekenboeken overbodig maakt. Oefenen kan natuurlijk ook nog op papier en het gebruik van kladblaadjes moedig ik geregeld aan.

In de kring zorg ik er voor dat we met elkaar hoofdrekenen. Ik zoek de sommen uit en geef beurten. Het gaat in hoog tempo. Kort maar krachtig.

⁹² Veel freinetscholen in België en Nederland maken gebruik van de online oefensite *Rekentuin* waar kinderen spelenderwijs hun rekenvaardigheden inoefenen, op hun eigen niveau, terwijl tegelijkertijd hun voortgang wordt gemeten. Rekentuin biedt de leerkracht rapportages aan die aanleiding kunnen zijn voor gezamenlijke besprekingen en uitleg over oplossingsstrategieën.

Bedankt voor de leuke brief. U schreef dat onze grote pompoen van 12 ½ kilogram nog wel 100 keer in die van de foto zou gaan. Daar geloofden we niks van. In ons lokaal staat nog de zelfgetimmerde m³. Die lijkt ons ongeveer net zo groot als de pompoen op de foto. We hebben precies uitgerekend hoeveel liter (of dm³) onze pompoen is. We hebben een grijze afvalcontainer voor ongeveer een kwart vol water gezet. Met een dikke stift hebben we een dikke streep bij de waterrand gezet. Toen de pompoen er in. (hij bleef drijven. Jeroen duwde hem voorzichtig onder). Een nieuwe streep met de natte stift wilde niet. Gelukkig bedacht Lucia toen dat de bordliniaal er zo in wilde: 41 cm. We hebben de pompoen er weer uitgehaald en het water bijgevuld tot 41 cm. 12 liter + 10 liter + 1 liter + 1 liter + 1 liter = 25 liter. Onze grote pompoen is ongeveer 25 liter. Hij past 40 keer in de m³. Hoe kwam u aan die 100? Een groepje is begonnen met het tellen van de pitten. We hebben afgesproken dat ze van alledrie de pompoenen een kwart zullen tellen. De kleinste heeft er ongeveer 4 x 39 = 156. De middelste 4 x 110 = 440. Een heel verschil. De grootste moeten ze nog openmaken.

Groeten van de hele groep, Mark

Eerst weer even zelf

Door het gebruik van computers maken ze veel minder rijtjes in hun schriften. De gewonnen tijd gebruik ik voor rekengesprekken met kinderen. Ik leg de kinderen die erbij komen zitten een rekenvraag voor die bijna altijd verband houdt met een onderwerp dat in de kring naar voren is gekomen of in de groep speelt. Om te beginnen laat ik de kinderen die er aan meedoen eerst kort hun oplossing opschrijven. Ze denken allemaal weer even na. Door hun strategie te

noteren kunnen ze het daarna meestal beter uitleggen aan de groep. Bovendien wordt aan hun aantekeningen voor mij zichtbaar welke weg ze bewandelen.

Ik geef een leerling met een eenvoudige uitwerking als eerste een beurt. Na positieve feedback vraag ik de groep wie het anders heeft gedaan. Ik ga op zoek naar allerlei mogelijke oplossingen. De verschillen in berekening zijn verrijkend voor de ontdekkingen. Prachtig om te horen en te zien hoe die bijdragen aan de diversiteit. Kinderen geven elkaar uitleg en wisselen oplossingsstrategieën uit, we doen rekenontdekkingen en er wordt heel wat gerekend. Ik ga in op oplossingen die kinderen bedenken en geef zelf regelmatig nog weer een andere. Verder stel ik vragen, geef rekenvoorbeelden die afgestemd zijn op de groep kinderen, hanteer rekenkundige regels en zorg voor afwisseling in de werkvormen. Ik help kinderen bij het herkennen en formuleren van een heldere rekenvraag, ga met hen op zoek naar de mathematische kant van de werkelijkheid en zorg dat er verschillende strategieën aan bod komen.

Bij reflecties gaat het om wiskundige inhoud. Welke inzichten, welke basisvaardigheden, welke wiskundige begrippen en procedures hebben de kinderen gehanteerd.

... maar toch

Ik benut best wel kansen en zie mogelijkheden. Ik heb het gevoel behoorlijk in de buurt van levend rekenen te komen, maar toch. Het blijft knagen. Is het voldoende voor sommige kinderen? Uit de rekenboeken die we in de groep hebben, maken de kinderen lang niet alles. Ik overleg met hen wat ze doen en het is per leerling verschillend. Kinderen, die met vragen over dat werk zitten of die gewoon eens geholpen willen worden, help ik individueel aan mijn ronde tafel. Ze vragen veel aan klasgenoten en rekenen samen. Bij het nakijken noteer ik namen van kinderen die ik even bij me wil hebben en als het kan haal ik kinderen bij elkaar die ongeveer met hetzelfde bezig zijn voor een gezamenlijk leergesprek.

De rekenkast

In ons lokaal staat een goed gevulde rekenkast met leermiddelen die vrij ontdekken mogelijk maken. Zorgvuldig bij elkaar verzamelde materialen, klaar voor zelfstandig en actief gebruik.

weegschalen, gewichten, veerunsters, duimstok, meetlatten, meetlinten, meetwielen; los materiaal als blokjes, kralen en kastanjes in doosjes met etiket;

verschillende klokken, ook digitaal, een 12- en 24-uren klok, een wekker oefenklokken en zandlopers en stopwatches;

rekenstaafjes, rekenrekjes, telramen en kralensnoeren; breukenmateriaal; rekenstempels met stempelkussen;

een bak met medicijnflesjes (met de inhoud op de bodem), potjes, busjes, knijpflesjes, een bak met frisdrankflesjes in allerlei maten; een bak met maatbekers van doorschijnend plastic,

prachtige oude inhoudsmaten die nog op school stonden; een emmer, verschillende soorten thermometers; gradenbogen,

diktemeter, decibelmeter, rekenmachines, passers, dobbelstenen; een schaak- en dambord en andere spelletjes die het mathematisch denken prikkelen.

Een plank van de rekenkast staat vol met prentenboeken, boeken met telverhalen, rekengedichten en, telversjes en een bak met reclamefolders van (speelgoed) winkels in de buurt;

In deze kast staat ook de klassenkas met een slot er op; een voorraad rekenschriften; doosjes met rekenwerkkaarten voor klokkijken, meten, wegen en inhoudsbepaling;

De grootste weegschaal staat met gewichten op de kast, zodat kinderen makkelijker uitgedaagd worden er af en toe wat op te leggen.

De klassenkas

Geldsommen uit een boekje kunnen maken, betekent nog niet dat een leerling kan omgaan met geld. Het gaat er om dat ze leren om zo veel mogelijk goede beslissingen te nemen over geld, om financieel 'geletterd' te worden.

Mijn groep heeft een kistje met daarin geld, dat ze met elkaar beheren onder leiding van de klassenpenningmeester. Het geldkistje en het kasboek, die het geheel een officiële tintje geven, zijn een tijd geleden aangeschaft bij de freinetwinkel.⁹³

Aan het begin van ieder schooljaar krijgt elke groep een bedrag van de penningmeester van de ouderraad. De penningmeester en sleutelbeheerder van onze groep wordt voor een trimester gekozen.

Als er geld nodig is om iets voor de groep aan te schaffen overleggen de kinderen met elkaar over mogelijkheden. Ze wegen af of aankopen verantwoord zijn. Kopen ze een nieuwe bal voor op het plein goedkoop van plastic of een duurdere, die langer meegaat. Is een duurdere op termijn misschien nog goedkoper ook? Op het moment dat ze er bijna uit zijn, vraag ik welke oplossing beter is voor het milieu. Materialen voor nestkastjes, benodigdheden voor het bakken van koekjes, materialen om een werkhoek anders in te richten. Het kost allemaal geld en de kinderen bepalen samen of ze de uitgave wel of niet zinvol vinden.

⁹³ *Ondernemende kinderen tellen mee*, De Reeks 5, Valthe: De Freinetbeweging, 2000. Het boekje gaat over het werken met een klassenkas in basisschoolgroepen. Zie ook www.klasse-kas.nl

Ze analyseren de financiële kant van wel of niet geslaagde projecten en maken met elkaar plannen om de kas te spekken. Kinderen leren samen nadenken over het gebruik van het geld. Het gaat over verantwoordheden van de uitgaven, het versieren van kortingen (hoeveel procent), kasbeheer en eenvoudige boekhouding.

Het kasboek wordt bijgehouden in een eenvoudig Excel bestand, dat te vinden is in de digitale map van onze groep op het netwerk van de school. De bijbehorende bonnetjes plakt de penningmeester in het kasboek. Op bonnetjes van de boodschappen staat interessante informatie.

Om de veertien dagen kijken we op maandagochtend even met de penningmeester mee om te zien wat de stand van de klassenkas is. Het leren budgetteren en verstandig omgaan met geld is structureel ingebed in het alledaagse reilen en zeilen van de groep.

Door aan het eind van het jaar het kasboekbestand naar de penningmeester van de ouderraad te mailen, laat de groep zien hoe ze het geld hebben beheerd. Wanneer hij uitgaven wil controleren, de bonnetjes zitten genummerd in ons kasboek.

We willen wel graag naar het vliegveld, maar

We zijn begonnen met zoeken op internet via Google. We vonden de site van het vliegveld. Daar staat dat we met groepen (onze klas) de luchthaven zouden kunnen bezoeken. We hebben geprint wat we nodig hebben. We zijn begonnen met het blad waarop staat wat we kunnen doen en hoeveel dat gaat kosten. Junior kost € 125 en junior + kost € 175. We moeten ook nog een bus hebben voor de rondleiding in de luchthaven. Dus moeten we kiezen uit met de trein naar daar en een bus van de luchthaven of een bus huren voor de hele dag. Maar dat laatste is veel te duur (rond de € 300). Dus nemen we de trein. Dan staat er dat er daar verplicht eten is voor scholen. Dus in totaal de trein, de bus van daar en een maaltijd (€ 344 of € 394). In de kring leggen we aan de klas uit dat het veel kost. We moeten kijken of we het kunnen betalen.

201

Ik ben liever geen kringleider

Ik heb liever het aanrecht

Taken waar leerlingen het nut van inzien

Als er klassikaal met vetkrijt wordt getekend, worden aan het eind van de les de doosjes opgehaald en terug in de kast gezet, heel overzichtelijk. Maar als een groepje leerlingen 'tekenen met vetkrijt' op hun werkplan heeft ingevuld en zelf bepaalt op welk moment van de dag ze dat doen, is het overzicht over dat opruimen minder. Dat is nog minder wanneer de rest met weer andere dingen bezig is en ook nog op de gang. Scharen, lijmpotjes, atlassen, leesboeken, kleuroplossingen, drukmaterialen, woordenboekjes, documateriaal, velletjes gekleurd papier, toneelkleden. Alle leerlingen zouden er zelf voor moeten zorgen dat de spullen die ze gebruiken weer op de goede plek terugkomen. Maar ja, ze zijn er niet allemaal even goed in. Dat geeft irritaties die met elkaar besproken worden.

Naast het opruimen is er ook nog het vegen van de vloer en het op peil houden van de voorraden, het letten op het gebruik van de lampen en aan het eind van de dag controleren of alle ramen weer dichtzitten.

Het zijn allemaal taken om het vele werk soepel te laten verlopen. Hetzelfde geldt voor beheren van de werkplekken: het op tijd bijvullen van de verfpotjes en het in de gaten houden dat er voldoende papier en schriften aanwezig zijn.

Ook wordt er af en toe een boodschappenlijstje gemaakt. Door dit te koppelen aan de klassenkas leren leerlingen nadenken over zuiniger en duurzamer gebruik van hun materialen.

Er is nog meer te doen. De planten moeten regelmatig water hebben en onderhouden worden. Een slechte verzorging wordt vanzelf zichtbaar. De goudvissen moeten eten. Leerlingen dragen de verantwoordelijkheid voor het beest dat ze met elkaar gewild hebben. Wanneer de bak niet schoon is, gaat het stinken en als de beesten geen eten krijgen ...

Uit het overleg vloeiende taken voort

Iedere vrijdagmiddag in de eindkring verdelen we, onder leiding van de voorzitter, de taken voor de komende week:

- digitale bord opstarten en weer afsluiten;
- de kring leiden;
- de verfloek bijhouden (potten dicht, kwasten schoon);
- de vissen voeren;
- het aanrecht schoon en opgeruimd houden;
- kast 1 de taalkast op orde houden;
- kast 2 de rekenkast op orde houden;
- kast 3 de kast met knutselmateriaal op orde houden;
- kast 4 materialen voor wereldverkenning op orde houden;
- planten verzorgen;
- de drukhoek bijhouden;
- staan alle boeken in de leeshoek op hun plek;
- de kapstok in de gaten houden;
- aan het eind van de dag controleren of alle computers uit zijn.

Sommige taken worden met z'n tweeën gedaan en het aanmelden gaat op vrijwillige basis. Hun naam komt achter de taak op het takenbord te hangen, zodat iedereen kan zien wie wat doet. De verdeling van de taken levert zelden problemen op. Zelf neem ik ook geregeld een taak op me. Deel uitmaken van de groep betekent dat iedereen een stukje werk op zich neemt, zich nodig voelt in de groep.

Een van onze zwakke plekken

De meeste taken worden tegen het eind van de dag uitgevoerd of als een leerling ergens nog wat tijd over heeft. Verantwoordelijk zijn voor een werkhoek of een kast wil niet zeggen dat je zelf alles doet, maar vooral controleert of klasgenoten hun spullen hebben opgeruimd. Als dat niet zo is, spreek je die er op aan. En als dat niet helpt, wordt het tijd om in de kring te bespreken. Hoe komt dat en wat kan er aan gedaan worden?

Het opruimen vind ik in mijn groep nog wel eens een teer punt. Het liefst werk ik door tot het tijd is, maar er blijven altijd kinderen die dan ineens weg moeten en van alles laten slingeren of hun klassen-

taak maar een keer overslaan. Ik vind nog steeds dat een te groot deel van de groep te gemakkelijk met allerlei materialen en gereedschap omspringt. Het oog van de meester blijft voor sommige kinderen nodig. Ik heb daar nog niets beters op gevonden dan vijf minuten voor tijd opruimen en je taak uitvoeren.

Goed gedaan

Als enkele jongens (ja, vooral jongens) zich er aan onttrekken, zetten klasgenoten dit in de kring wel recht en is de verzorging goed gedaan, dan is het fijn om daar van je groepsgenoten een compliment voor te krijgen.

205 Teamwerk

De lieverdjes
Daar staat de fotograaf.
Meester hebben we nog nooit
zo schattig gezien.
Ze zijn allemaal heel lief.
Kwam de fotograaf maar elke dag.
Thom

Een klein team van oorspronkelijke mensen

'Leerkrachten die samen op een school werken, vormen nog niet feitelijk een team. Zeker, ze wisselen wel gegevens uit en ze kunnen uitstekende banden hebben, een team vindt zich pas in gezamenlijke uitgangspunten.'

Deze stelling uit L'Edicateur gaat vandaag de dag misschien nog wel meer op dan in november 1978. Ik ken in Nederland geen schoolteam meer dat uit vrije keus is samengesteld, laat staan vanuit een gemeenschappelijke pedagogische visie.⁹⁴ We hebben nu te maken met grote besturen en regelmatig geschipper met leerkrachten. Het verschil hebben we aan den lijve ondervonden.

Door het succes groeit de school, we krijgen parttimers en collega's, die door het bestuur binnengeschoven worden.⁹⁵ Nieuwe collega's, die niet kiezen voor onze manier van werken. Het doorkruist ons streven om te werken vanuit gezamenlijke uitgangspunten, maar toch ... als directeur zorg ik er voor dat iedereen de uitgangspunten van ons onderwijs kent, maar ze kennen en je er in kunnen vinden is twee. Ik leg uit waarom we dingen doen zoals we ze doen. Er zijn collega's die intensiever begeleid worden, wat een belasting is voor de rest van het team. Deze belasting wordt vergroot als een collega weer snel plaatsmaakt voor een volgende. Een begrijpelijk verloop, gezien de onvrijwillige plaatsing op een school, waar kinderen allemaal op hun eigen niveau werken en waar niet de methodes de keuzes bepalen. Het kost energie, die we liever in andere zaken zouden willen steken.

⁹⁴ In België vormen de Fopem-scholen hierop een uitzondering, doordat iedere school een eigen zelfstandig bestuur heeft. Fopem ondersteunt deze scholen en besturen. www.fopem.be

⁹⁵ Het bestuur fuseert en staat op steeds grotere afstand van onze school. Dat is een ontwikkeling die we als school niet meer tegen kunnen houden. Het haalt tijd, geld en vooral autonomie bij ons weg. Bij materieel-, financieel- en personeelsbeleid, gaat het zelden of nooit om onderwijs en al helemaal niet om onze inhoud.

Doen wat je kan

We werken aan het begin van ieder jaar de lijst bij van werkzaamheden die allemaal gedaan moeten worden. Daarbij gaat het om een breed veld van taken: schoolraad, klasdoorbrekende en buitenschoolse activiteiten, het schoolplein en de schooltuin, begeleiden van nieuwe collega's, voorbereiding van weeksluitingen, allerlei overleg met werkgroepen, zorgcoördinator en externen, voorraden aanvullen, financiën etc. Voor die taken maken we geen onzinnige berekeningen met taakuren. Bij de verdeling van het werk maken we vooral gebruik van de dingen waar iedereen goed in is of die ze het liefst willen doen. Tot slot verdelen we het restant aan taken. Tot nu toe komen we er altijd vlot uit. In de loop van het jaar bemoeien we ons weinig of niet met elkaars werk. Zodra er om gevraagd wordt, vullen we elkaar aan. Iedereen zet zich in voor hetzelfde doel. We geven met elkaar het voorbeeld in zaken als verantwoordelijkheid nemen.

Niet alleen bij de werkverdeling letten we op de verschillende kwaliteiten van de teamleden, we proberen ook om vragen van leerlingen vanuit onze verschillende 'kwaliteiten' te beantwoorden. Als de kringgesprekken zijn afgelopen, staan de deuren van de lokalen meestal open. Collega's en kinderen lopen makkelijk in andere groepen binnen en we werken mee in elkaars groepen. De sfeer op school zorgt voor brandstof: openheid, wederkerigheid, uitwisseling van ideeën, overleg en heterogeniteit vormen onze kracht. Je kan altijd een stap verder zetten of een stap een andere kant op. De manier waarop we met elkaar omgaan, de mate waarin we elkaar serieus nemen, met elkaar aan het werk gaan vormt een basis voor ons vernieuwend vermogen. We willen alles zo goed mogelijk laten kloppen.

Het schip gaat zo nu en dan weer eens in de wind

Eén keer per maand hebben we een onderwijskundige teambijeenkomst, waarin we een onderwerp onder de loep nemen. We staan om te beginnen stil bij de bestaande werkwijze in iedere groep. Alle collega's kauwen van te voren alvast op het onderwerp door bondig te beschrijven hoe ze het in hun groep organiseren en noteren

Freinets
Jeroen, Jannie ..
.. en de kinderen
 de idealen... vrij naar J. Kruis

geduld

overleg

zelfstandigheid

samenwerking

vrije keus

druktechnieken

vrij onderzoek

vergadering

een alerte regisseur die zelf minder in beeld komt

vragen. Het is zinvol dat je je afvraagt waarom je dat zo doet. In de dagelijkse dynamiek komen we daar te weinig aan toe. Wanneer je niet oplet blijf je maar doorrennen.⁹⁶

Verschillende manieren van aanpak worden vergeleken. Het liefst willen we er voorbeelden bij zien. Iedereen geeft aan waar ze vinden dat zwakke plekken zitten. Die zijn geregeld voor collega's herkenbaar. Als je niet af en toe twijfelt, roest je vast in gewoontes en overtuigingen. Ik mag dan graag eens even wroeten.

Onze schoolbegeleider doet ieder jaar aan een paar van deze bijeenkomsten mee en maakt een verslag met daarin (volgens hem) opvallende en nuttige opmerkingen. Onder zijn begeleiding onderscheiden we hoofd en bijzaken, waarna we de stand van zaken aardig helder hebben.

De maand er op volgt een bijeenkomst brainstormen. Heerlijk, in onze fantasieën laten we ons vooral nergens door hinderen en zeker niet door regels en financiële onmogelijkheden. Het gaat om onbepaald denken en er wordt veel gelachen. Ik vind het van belang dat we niet te veel dure woorden gebruiken en inhoud koppelen aan mogelijke wegen van werkplezier. Deze gesprekken geven me energie en als we genoeg kansen zien, gaan we in onze groepen samen met de kinderen aan het werk. Kijken wat mogelijk is, met als inzet ons werk te verbeteren. We omschrijven het niet te specifiek en alsjeblijft niet in meetbare doelen. Die vind ik te expliciet en te sturend en daarmee beperkend. Als we van te voren vastleggen wat we moeten gaan ontdekken, zal er volgens mij niet zo veel ontdekt worden.

⁹⁶ Dr. L. Stevens schrijft voor een regionale conferentie SBO - 18/01/2000 over kwaliteit: Leerkrachten en leidinggevenden moeten weten wat ze doen en waarom. De onderwijskwaliteit van een school zal volgens Stevens hoger zijn als een leerkracht kan verwoorden waarom zij in haar klas werkt zoals zij werkt en daarnaast ook weet wat haar werk betekent in het totaal van de school. De kwaliteit van de school is volgens hem vooral ook gebonden aan de verschillende persoonlijke kwaliteiten van de leerkrachten.

In de groepen gebeurt het

Iedereen gaat op de eigen manier en onbevangen met het idee aan de slag. We werken aan ons onderwijs al doende en al zoekend in de groepen met onze leerlingen. Als proefondervindelijk verkennen voor leerlingen een algemeen gebruikte manier is om kennis te verwerven, geldt dat toch zeker voor ons team. Het zou onbenullig zijn als we geen gebruik maken van aanwezige bekwaamheden van kinderen en collega's. Er gebeurt van alles.

Eenvoudig en logische mogelijkheden werken vaak goed, van die oplossingen waarvan het lijkt alsof ze al jaren bestaan. Ons motto is steeds:

eenvoudig is goed
houd het simpel
houd het puur
maak het structureel

Dan blijkt dat juist eenvoud lang niet altijd eenvoudig is. We lopen tijdens het werk geregeld bij elkaar binnen, vertellen elkaar vooral leuke en positieve ervaringen en we laten mooi werk van kinderen zien. Succeservaringen worden ook nu weer herhaald en verder uitgewerkt.

Freinet is een werkwoord

Als directeur zeg ik niet alleen wat ik zou willen en wat ik goed vind. Ik neem een voortouw en ga vier dagen in de week met de leerlingen in mijn eigen groep aan de slag. De uitdaging om er iets beters van te maken, geeft me een gezonde spanning. Verder moet ik vooral mijn ongeduld onder controle houden. Succes is geregeld het resultaat van veel kleine stappen.

Bij ons tastenderwijs uitproberen maken we video-opnames in alle groepen. Deze worden gezamenlijk bekeken en besproken in vervolgbijeenkomsten. Zo zijn bijvoorbeeld bij opnames van kringgesprekken de volgende aandachtspunten geformuleerd door onze begeleider:

- Waar ben je tevreden over bij het zien van deze kring;

- wat spreekt je aan? wat was de waarde er van;
- welke bedoelingen die we verwoord hebben zie je terug;
- op welke momenten is de groep betrokken, waar zit dat in;
- wat zorgt in deze kring voor afwisseling;
- gaat de beurtverdeling via vingers en werkt dat positief of juist remmend op de voortgang van het gesprek;
- wat doe je met niet-actieve leerlingen;
- is het de bedoeling dat de kring vooral verbaal is?

Omdat we ervaren hebben dat het zo veel oplevert, stellen collega's hun manier van werken ter discussie. Kinderen mogen fouten maken, wij ook. Tips en opmerkingen vliegen over de tafel en gedachtewisselingen over de beelden leiden vooral tot betere kringgesprekken. We houden elkaar een spiegel voor, geven elkaar schouderklopjes. Wat gaat goed? Wat minder goed gaat willen we met elkaar ombuigen in stappen vooruit, waarbij we gebruik maken van ieders ervaring en inzicht. En hebben we een doel bereikt, dan duiken er meteen weer nieuwe op. We verbeteren ons onderwijs door samenwerken, overleg en uitwisseling, door af en toe de nodige zelfspot en wat relativeren. Het zijn gesprekken die opnieuw energie opleveren en laten vaardigheden van verschillende collega's beter tot hun recht komen. Iedereen haalt uit deze gesprekken wat bij hem past, vrijheid kan je ook in meer beperkte situaties realiseren. Het blijft gaan om persoonlijk meesterschap en betrokken werkende leerlingen.

Het levert een manier van werken op die door het team gedragen wordt en zodra de gesproken taal vervlogen is, maak ik een kort overzicht van de afspraken en resultaten. De praktijk moet vooral niet te braaf worden en verandert steeds weer sneller dan deze neerslag voor het schoolplan, dat we alleen samenstellen voor bestuur en inspectie.

Stapels papierwerk

De scholen zijn tegenwoordig verplicht allerlei dingen op papier vast te leggen van schoolplan, veiligheidsplan, speeltoestellenlogboek, jaarverslag, arboverslag, nascholingsplannen tot persoonlijke ontwikkelingsplannen etc. Te gek om op te noemen. Het is maar goed

dat het vele papier ons niet de lust ontnemt om ergens aan te beginnen. Wij kiezen steeds voor de omgekeerde volgorde. We proberen veranderingen in de dagelijkse praktijk uit en als we verbetering zien, schrijf ik dat kort en bondig op. (*Hoe maken we ons er van af, zonder dat we er gezeur mee krijgen*). Het is wel eens fijn om met elkaar te foeteren op ons bestuur of de inspectie, maar we vermorsen daar verder zo weinig mogelijk energie aan. Af en toe even lekker met elkaar mopperen en zeuren lucht op en scheidt een band. We constateren vooral dat wij geregeld net wat anders willen. We weten welke kant we op willen en met elkaar geven we kleur aan het grijs.

Het gaat ons steeds om het denken in kansen en mogelijkheden. Voor toneel en muziek moeten de kinderen meestal het dorp uit naar een grotere plaats in de omgeving. We organiseerden een overleg met alle basisscholen in de gemeente en door samen te werken halen we nu jeugdtheatervoorstellingen en kunst op school. We denken niet alleen 'hier is weinig kunst', maar ook 'hoe organiseren we het dat hier kunst is'.

Leren met en van elkaar

En als een idee niet door ons team of de groep zelf is bedacht, zijn we het vast tegengekomen bij collega's in Nederland en Vlaanderen.

De Freinetbeweging heeft een sterke traditie van actief samenwerkend leren en met elkaar in de dagelijkse praktijk onderwijs ontwikkelen. In gesprekken met geestverwanten kan je je kwetsbaarder opstellen, niet alleen enthousiast vertellen over dingen die goed gaan, maar ook overleggen over dingen die minder gaan en met elkaar zoeken naar mogelijkheden en aanpassingen.⁹⁷

De afgelopen jaren heb ik in Vlaanderen de kracht ervan weer ervaren. Twintig freinetwerkers van verschillende scholen zeven weken per jaar bij elkaar: ervaringen en vragen uitwisselen, vergelijken van praktijken, boeken en artikelen lezen en met elkaar nieuwe ideeën ontwikkelen, precies op de manier waarop we willen dat leerlingen in onze groepen werken.

97

www.freinet.nl of www.freinet.be

→ Meewerken in elkaars groepen

Wanneer we in ons team een bepaald onderwerp uitgebreider aan de orde stellen, gaan we meedoen op andere scholen. Bij onze zoektochten komen we dan geregeld iets anders tegen dat ons aanspreekt. Ik neem altijd een camera mee in mijn jaszak om mooie ideeën vast te leggen. Collega's bezoeken we niet alleen om ideeën op te doen. We werken ook af en toe één of twee dagen mee in een groep (op een andere school) om elkaar te ondersteunen. Door het verschillend vallen van vakanties is die uitwisseling eenvoudig te organiseren, zonder allerlei vervangingsperikelen. Zo is Jan Bakermans een maandag in mijn groep geweest toen ik vond dat het minder liep. Zondag hebben we doorgenomen waar hij op zou letten en na school hebben we zijn bevindingen uitgebreid besproken op een terrasje aan het water.

We gingen met een paar teamleden naar basisschool het Anker in Emmen om te ervaren hoe de kinderen op die school aan het werk zijn met hun prachtige opzet voor wereldverkenning.

Tussen de middag werd daar de tafel gedekt met vers brood en vers beleg. We konden onze 's ochtends heel vroeg gesmeerde kleffe en geplette sneetjes brood in de tas laten. Iedereen schoof aan, niemand bleef nog even in het lokaal om wat af te maken. Geen nakijkwerk tussendoor, maar gezellig met elkaar eten en kletsen.

Vanaf die dag doen we dat bij ons op school ook en het bevalt prima. We praten onder het eten met elkaar over van alles en nog wat en dat draagt bij aan een goede teamdynamiek. We zetten zo af en toe met elkaar nog wat organisatorische puntjes op de i, waardoor we op de teamvergadering meer tijd krijgen voor grotere lijnen.

En de wereldverkenning? We hebben eigenwijs onze manier van werken zo hier en daar aangepast en aangevuld.

→ Ontmoeting en uitwisseling

De landelijke dagen van de Freinetbeweging worden georganiseerd rondom thema's die per jaar door de ledenvergadering worden vastgesteld. Deze bijeenkomsten vinden plaats op scholen waar freinet-collega's werken. Ontmoeting, presentaties en uitwisseling van werk staan daarbij centraal. Onderweg in een busje of de trein overleggen we wie naar welke workshops gaat en wat we daar vandaan willen halen. Na afloop gaan we met elkaar ergens eten en napraten.

→ Landelijke werkgroepen

Voor langduriger verbeterprojecten nemen verschillende collega's deel aan werkgroepen, zoals:

- levend rekenen met Nederlandse en Vlaamse rekenkundigen en de SLO;
- omgevingsatelier met de stichting Veldwerk;
- wereldverkenning met freinet-noord;
- de cursus taalgids met het Bureau voor Levend Leren.

Voor deze vormen van zelfscholing gebruiken we een deel van ons scholingsbudget. In het begin betaalden we reis- en verblijfkosten zelf. Nu is er gewoon geld voor. Het scholingsbudget gaat ieder jaar helemaal op. Zo maken we er een gewoonte van om alle leerkrachten in groep 3, 4 en 5 de cursus voor remedial teacher te laten volgen. Door kennis van struikelblokken in het proces van leren rekenen en schrijven, weten ze vooral wat ze kunnen doen om 'problemen' te voorkomen.

Op het gebied van ICT schoolt Janny zich voortdurend om de snelle ontwikkelingen ervan bij te kunnen houden.

Met een kleine groep mensen hebben we iets moois

Dat ik door het bestuur voortdurend als directeur word aangesproken en bekrachtigd neem ik voor lief. Ik probeer ook van bovenschoolse en wettelijke punten een teemaangelegenheid te maken. Binnen onze coöperatieve manier van werken ervaar ik de waarde en warmte van de menselijke maat, waardoor ik iedere dag met veel plezier naar school loop. Ik geniet van hoe het nu gaat en we constateren af en toe dat we het toch weer geflikt hebben.

Stagiaires en de groep

Zelf heb ik gedurende mijn opleiding bij allerlei collega's in de klas mogen kijken en lesgegeven. Daarvan herinner ik me alleen nog meester De Boer van de San Salvatorschool. Op een heel gewone klassikaal werkende school had hij een fantastische sfeer in het lokaal en een heel eigen manier van werken. Daar gingen mijn ogen open: *het kan dus ook anders*.

Ik vind het dan ook voor de hand liggend dat studenten in mijn groep meedoen. Sterker nog, ik maak daar werk van, want iemand in de groep er bij kan ik altijd gebruiken. Zeker wanneer een student langere tijd stage komt lopen. In de loop van de jaren heb ik er heel wat langs zien komen. Ieder jaar leg ik een paar woensdagmiddagen op pabo's in de omgeving aan studenten uit wat freinetonderwijs is en hoe wij op school werken. Tijdens die gesprekken kijk en luister ik goed welke studenten belangstelling tonen en welke vragen ze stellen. Na afloop bied ik enkele van hen aan dat ze voor een stage bij ons op school terecht kunnen.

Flexibeler organiseren

Al jaren is een van mijn grootste wensen om samen met een collega tegelijk in een (grotere) groep te werken. Je kunt sneller op wensen van groepjes ingaan, je kunt met kinderen makkelijk ergens even naar toe en je hebt rustig de tijd om ongestoord een leerling te helpen. Bovendien hebben leerlingen de kans om met vragen naar de leerkracht van hun voorkeur te gaan. Dit verhoogt de motivatie en het rendement.⁹⁸ Deze wens werd dit jaar aardig ingevuld door mbo⁹⁹ stagiaire Nathalie.

⁹⁸ Meijer, C stelt na onderzoek in veertien Europese landen (2005) vast dat – systematische samenwerking van leraren in de klas, met een grote variatie in groeperingvormen en een sterke differentiatie van instructie, een stevige basis biedt voor passend onderwijs en voor leerprocessen van leraren.

Timmerhuis Alfons en L. Greven. *Passend Onderwijs. Kansen in beeld!*

Baarn: Sardes, Speciale Editie, nummer 6, 2008

⁹⁹ Middelbaar beroepsonderwijs, opleiding onderwijsassistent. Mbo stagiaires zijn doorgaans doeners die een klein half jaar in de groep meewerken

Vijf maanden lang komt ze vier dagen per week meewerken in de groep. Ze blijkt gaandeweg een lot uit de loterij. Het betekent bijna dagelijks (na)praten en overleggen hoe verder. Tijd die ruimschoots weer te-rugkomt door de activiteiten die ze met kinderen in en buiten het lokaal ontplooit. De organisatie vanuit de kring werkt soepel. Eén van ons kan direct een idee uitwerken, met een leerling of een groepje aan de slag. Duidelijk is dat de organisatie verandert als er bijna dage-lijks twee volwassenen in de groep zijn. We groeiden er heel geleide-lijk in. Ze werkt steeds meer naast me. Je hebt een klankbord voor van alles wat er in de groep gebeurt. Je legt uit waarom je dingen doet en dat is af en toe nuttig, vooral als je eigenwijs ‘gevolgd’ wordt.

Het ‘zoemt’ van september tot en met januari en dan is de stage voorbij. De kinderen en ik hebben moeite met omschakelen. De groep ‘valt stil’ en ik ga lopen duwen om alles door te laten lopen in plaats van even de tijd te nemen. Werk moet anders georganiseerd worden of uitgesteld worden tot een moment dat het wel kan. Het lukt minder goed en ik word chagrijnig. Dat duurt een paar weken totdat sommige kinderen gaan klagen en het uitgebreid in de kring wordt besproken. Nu loopt het weer. We hebben andere wegen gevonden. Wat blijft is een bijzondere ervaring, die om herhaling vraagt en een correspondentie voor de rest van het schooljaar.

‘Ik houd ervan om, als ik ergens mee bezig ben, lekker door te werken en niet te lanterfanteren (Op z’n minst drie paar schoenen versleten, zo’n tempo). Ik heb nog nooit zo veel zelfstandig gedaan als de afgelopen tijd. Het was heel fijn om te weten dat er ECHT geluisterd werd.’¹⁰⁰

¹⁰⁰ Nathalie in het eindverslag van haar stage

217 Ouders doen en denken mee

Zonder betrokken ouders zou onze school anders functioneren

*'Onze school zou geen vernieuwingschool zijn, wanneer niet alle ouders betrokken zijn bij de gebeurtenissen rondom het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen. De kinderen brengen een groot gedeelte van de dag op school door en als ouder voel je je daarbij natuurlijk sterk betrokken. Op onze school kan dat op heel veel manieren.'*¹⁰¹

De drempel om onze school binnen te lopen, willen we zo laag mogelijk houden. Ouders signaleren dingen die mij ontgaan en omgekeerd. Het zou jammer zijn als we de kennis daarvan mislopen en samen houden we in de gaten of het goed gaat met hun kind.

De eerste collega die 's morgens binnenkomt (vaak dezelfde vroege vogel), zet om te beginnen een grote pot thee en koffie en binnenlopende leerkrachten en ouders zoeken een plekje aan de grote tafel in de centrale hal. Even overleggen of gezellig wat bijkletsen met een kopje thee of koffie.

Ouders kunnen altijd een dag of een dagdeel meedoen in de groep of bijvoorbeeld alleen aan het kringgesprek. Een afspraak is niet nodig, er zijn er nooit drie tegelijk. Na schooltijd wachten ouders niet buiten bij het hek, maar lopen de school en de groep binnen. Alleen als de groep in de kring zit, blijft de deur van het lokaal dicht. Ouders vinden elkaar in de gemeenschapsruimte of in de buurt van de lokalen. Het team werkt na schooltijd nog tot zeker vijf uur door en een praatje maken kan eenvoudig. Deze informele uitwisseling na schooltijd vinden we wezenlijk. Gesprekken over het werk van hun eigen kind zijn wat mij betreft het liefst met het betreffende kind er bij. Ik praat niet graag over, maar met het kind. Ieder jaar zijn er twee groepsavonden waar over de groep en de organisatie gesproken wordt.

¹⁰¹ Uit het informatieboekje van onze school

Geen ouder is hetzelfde.

Een deel van onze ouders heeft voor de school gekozen, omdat het dichtbij is en andere ouders maken heel wat kilometers, omdat ze voor onze manier van werken kiezen. De overeenkomst is dat hun kind één van de vierentwintig in onze groep is. Wat kinderen thuis beleven, stemt lang niet altijd samen met wat ze op school meemaken. De schoolcultuur is niet de thuiscultuur. Elke familie heeft zijn eigen verhaal. Iedere ouder voedt anders op, heeft eigen normen. Ouders hebben allemaal andere schoolervaringen. De afspraken in de klas zijn geregeld anders dan die van thuis. Ouders keuren niet alles goed wat wij op school doen. Gelukkig niet, zou ik haast zeggen. Vertrouwen in het team hebben kan best zonder geregelde goedkeuring. We ervaren op school het voordeel van korte lijnen door de kleinschaligheid.

Huisbezoeken en ons werk

In de jaren dat ik in het speciaal onderwijs werkte, heb ik het nut ervaren om bij leerlingen thuis op visite te gaan. Je contact met kinderen verandert er door. Omdat het vooral informele bezoeken zijn, richt ik het gesprek niet van te voren in en komt wat mij betreft alles aan de orde. Ouders verrassen regelmatig wat betreft hun mening en diversiteit, ook al denk je sommigen aardig te kennen. Wanneer ze er om vragen informeer ik hen over onze manier van werken. Ik heb niet het idee dat ik altijd een antwoord moet hebben, of ouders moet overtuigen. Wanneer ze iets over de ontwikkelingen van hun kind willen weten, leg ik dat uit. Ze willen soms gerustgesteld worden. Wanneer ze nauwkeurige informatie willen, vraag ik of ze even op school langs willen komen, omdat ik daar het werk en alle gegevens bij de hand heb.

Ik gebruik het huisbezoek niet voor minder goed nieuws. Omdat de boodschapper van slecht nieuws minder leuk wordt gevonden, zou dat afbreuk doen aan het informele karakter. Ik zoek daarvoor een andere gelegenheid.

Huisbezoek stelt me ook in de gelegenheid om af en toe een ouder te vragen of die wat op school zou willen doen. Ik ontdek kennis,

vaardigheden, (verrassende) liefhebberijen en mogelijkheden van ouders die ik in de groep kan inzetten. Ouders hebben natuurlijk ook allerlei interessante contacten, die tijdens het bezoek in beeld kunnen komen. Zodra we afspraken maken komen die in de GROENE map en hobby's van ouders zet ik in 'het betreffende overzicht van wat de omgeving van de school biedt' (blz. 105).

Negatieve signalen

Ik gebruik huisbezoeken niet om een verschil van mening uit te praten. Ik heb andere emoties naar de kinderen toe en wanneer ik ruis waarneem, neem ik initiatief en zoek een goed moment voor een gesprek. Die gesprekken zijn altijd op school en ik voer ze samen met een collega, die notuleert.

Het gaat om meer dan veel handen ...

Zoals iedere school hebben we een 'harde' kern van heel betrokken ouders. Dat is in mijn groep een vast stel ouders, dat al jaren gewend is veel voor school te doen. Lida zingt nu bijna een jaar iedere vrijdag een half uur met de kinderen. Dat deden we voorgaande jaren veel te weinig en nu gaat het driestemmig en wat vooral belangrijk is, met heel veel plezier. Joke praat, schrijft en werkt iedere maandagmiddag met drie groepjes leerlingen Engels. Alie is regelmatig in de groep. Ze helpt Loekie en Amina, helpt groepjes met het leren leren, maakt met kinderen fraaie creatieve werkstukken en gaat zo nu en dan met een groepje de school uit op onderzoek. Hetzelfde geldt voor Marleen, die dat op donderdagmiddagen doet. Gerda gaat wekelijks met een groepje kinderen naar de bieb. De opa van Hilde werkt bij goed weer met een paar kinderen in de groentetuin. Meer handen maken niet alleen meer mogelijk, ouders beschikken ook over expertise en vaardigheden. Ze hebben er belang bij om het leren van de kinderen beter te maken en het geeft voldoening als je je kinderen ziet genieten. Ouders bij de groep betrekken is een inspanning die ruimschoots wordt beloond.

Ouders kunnen via hun betrokkenheid bij en participatie aan het onderwijs een belangrijke bijdrage leveren aan de onderwijskansen van hun kinderen.¹⁰²

Een school van kinderen, leerkrachten en ouders

Vanuit de kring wordt soms een beroep op een ouder (opa of oma) gedaan om met de auto te rijden of mee te gaan op de fiets. Gedurende het hele jaar vinden er bovendien allerlei activiteiten plaats waarbij ouders zijn betrokken, overdag en 's avonds.

Veel wordt gedaan door werkgroepen:

schoolkrant en schoolkalender, ICT, duurzaam ook op school, feestavond en andere 'vieringen', kunst en cultuur op school, schoolcommissie, medezeggenschapsraad, sportcommissie voor sportdag, schoolvoetbal, hardlopen, schaatsen en avondvierdaagse, de versierde wagen, vereniging openbaar onderwijs, inrichting van het plein en schooltuin.

Dat ouders met hun spaarzame vrije tijd dan voor school kiezen, heeft te maken met de sfeer op school, met het gevoel dat hun inbreng serieus wordt genomen. Hun kennis en kunde doen er toe. Leerlingen vinden het prettig wanneer hun ouders meewerken op school en ervaren dat hun ouders mee de school dragen.

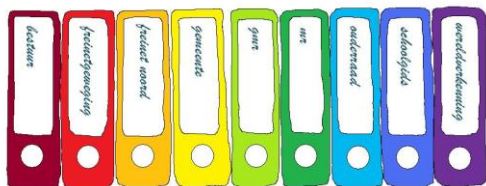

¹⁰² Frederik Smit e.a. *Ouders, scholen en diversiteit*. ITS – Nijmegen, Radboud Universiteit, 2007

*Meester zegt dat hij vergeetachtig wordt. Hij had het vandaag al.
De kinderen in de klas moesten allemaal lachen om meester.
Hij is gewoon vergeetachtig.*

Mariska

223 Administratie

Ik heb ze allemaal nog op een rijtje

- Hoe hou je HET overzicht?
- Hoe hou je DAT allemaal bij?

Het zijn veelgestelde vragen als we aan collega's uitleggen hoe we werken.

Het eerste jaar noteerden we veel. We dachten dat het bijhouden van *een soort logboeken* dé manier was om overzicht te krijgen en te houden. Maar het werkte niet. Ik schreef zo veel, dat ik nauwelijks tijd had om het nog een keer door te lezen, laat staan dat ik er nog wat nuttigs mee deed. Ik wilde mijn tijd beter besteden. Daar hebben we toen onderling veel over gesproken, we hebben op andere scholen bij freinetcollega's gekeken en het een en ander uitgetoet. De administratie is op school nu behoorlijk gestroomlijnd, waarbij iedere leerkracht het op een manier invult die bij hem / haar past.

Ik heb een rijtje grote opbergmappen:

- Een WITTE multomap (de klassenmap) voor het dagelijkse werk in de groep;
- een GROENE (thuis) voor achtergrondinformatie over de kinderen;
- een RODE voor de materialen rond wereldoriëntatie;
- een paar LILA mappen voor de techniekkaarten;
- een GELE map voor de ingevulde werkplannen.

Kinderen houden zelf het een en ander bij:

- Naast hun werkplan hebben ze allemaal een eigen PORTFOLIO-map voor werk waar ze trots op zijn;
- allemaal een eigen map WERELDVERKENNING.

De WITTE (klassen)map

In de WITTE map zitten achtereenvolgens:

- Een print met adresgegevens van de leerlingen, emailadressen en de telefoonnummers waar ouders / verzorgers zijn te bereiken;
- een insteekhoes met daarin op zes A4 velletjes de uitleg voor invallers hoe de meeste zaken op school en in onze groep zijn

geregeld, met een verwijzing naar de uitgebreidere schoolgids voor de ouders, die in de personeelskamer ligt;

- Achter een geel tabblad op geel papier onderwijskundige zaken:
 - Een print van noodzakelijke didactische gegevens; een overzicht waarop staat welke leerlingen waarmee moeten beginnen. De meeste kinderen bepalen zelf hun weekindeling, maar er zijn leerlingen waarvan ik het nodig vind (in overleg met kind en eventueel ouders) dat ze iedere dag met een bepaald onderdeel moeten beginnen;
 - dan een vel met werkafspraken die ik apart met leerlingen heb gemaakt, bijvoorbeeld een apart vel met individuele afspraken over vrije teksten;
 - vervolgens een groepsoverzicht van het technisch lezen met daarop ook de samenstelling van de leesgroepjes en welke eventuele afspraken ik met een groepje heb gemaakt;
 - dan een rekenoverzicht. waar sommige leerlingen moeite mee hebben, wat de eventuele oorzaak is en wat we er aan doen;
 - dan is er een spellingoverzicht, ook weer waarmee geoefend wordt door welke leerlingen.

Van leerlingen waarvan de ontwikkeling goed verloopt noteer ik weinig.

- vervolgens achter een tabblad een flinke stapel multobladen om dagelijks het kringgesprek te notuleren (verouderde notulen worden verwijderd);
- dan achter een tabblad de in de kring gemaakte afspraken;
- achter een blauw tabblad op lichtblauw papier staan de gegevens over de klassenkrant:
 - welke leerlingen zitten in de redactie en waar letten ze op;
 - de afspraken over vormgeving.
- op rood papier staat een overzicht van de schoolreisgroepjes, waar ik af en toe aantekeningen bij schrijf over tips en afspraken;
- de volgende kleur is grijs. daarop plakt één van de kinderen de print van de bieb met geleende boeken en op welke dag die terug moeten;

- het volgende tabblad is voor de correspondentie. daarachter zit een pagina met allerlei gegeven over de correspondentie; adresgegevens, telefoonnummers, mailadressen, een lijst van welke leerlingen met wie correspondeert. daar zit ook een insteekhoes met voorgeprinte adresstickers, waar veel gebruik van wordt gemaakt;
- achter een volgend tabblad zitten in insteekhoezen artikelen waar ik nog wel wat mee wil of die ik ter inspiratie af en toe eens doorlees (verschillende daarvan staan in deze uitgave);
- achter het laatste tabblad zitten insteekhoezen, met daarin originelen van 'moederbladen' die de kinderen en / of ik regelmatig willen kopiëren. Deze staan ook op het netwerk van de school voor de kinderen die dat handiger vinden.

WIT is niet voor niets een mengsel van veel kleuren en dat werkt voor mij goed.

De GROENE map

Omdat bij ons op school de kinderen vanaf de eerste dag in hun eigen tempo kunnen werken, krijgen we grote verschillen tussen de leerlingen duidelijk in beeld. We wijzen de koppeling van leerstof aan leerjaar af: basisschoolkinderen van vier jaar kunnen al meer dan twee jaar in ontwikkelingen verschillen en dat verschil is bij twaalfjarigen zeker opgelopen. Koppeling van beheersingsmomenten aan leerjaren of bouwen wordt helaas in de hand gewerkt door methodes en een reeks verplichte klassikale toetsen.

Om een oorspronkelijk beeld van een bepaalde leerontwikkeling te krijgen, kijk en luister ik om te beginnen goed naar een kind. Ik observeer en praat heel geregeld met leerlingen individueel over hun werk en functioneren in de groep. Ik probeer te helpen, stel vragen, verbeter en laat zien hoe het anders kan.¹⁰³

¹⁰³ Freinet vergelijkt in meerdere publicaties het aandeel van de leerkracht geregeld met dat van de ouders (moeders). *'een moeder straft haar peuter niet omdat het een woord verkeerd zegt of valt bij het leren lopen. Ze reageert enthousiast op ontwikkelingen en gaat serieus in op vragen.*

Het gaat om het waarderen van de geleverde prestaties en het opzoeken en wegnemen van belemmeringen. Ik toon interesse in het leven en het werk van de kinderen en geef vooral ook de sterke punten aan.

Met gepaste tegenzin

Bij alle kinderen neem ik twee keer per jaar een stuk van een reken-toets en een stuk van een spellingtoets af. Ze maken daarin de onderdelen waar ze volgens mijn administratie en inschatting aan toe zijn. Per leerling bekijk ik van tevoren wat ze maken.

Voor spelling maak ik, bij kinderen van wie ik het nuttig vind, een paar keer per jaar een foutenanalyse aan de hand van eerste versies van eigen vrije teksten.¹⁰⁴

Daarnaast nemen we op school met gepaste tegenzin de minimale hoeveelheid toetsen af, die door de inspectie verplicht zijn gesteld.¹⁰⁵

De verplichte leessnelheidstoets geeft een indicatie, maar zegt niks over leesplezier en leesbegrip. Onderdelen die ik juist belangrijk vind. Voor kinderen die goed lezen, vind ik een snelheidstoets overbodig. Wanneer die zelf willen weten hoe het met hun tempo zit, kunnen ze de toets even doen. Tussendoor onderzoek ik een leerling op het moment dat ik wil weten of er voldoende vooruitgang is op één bepaald gebied.

Overzichten en aantekeningen van toetsen, observaties en gesprekken met kinderen zitten in de GROENE map.

Het gaat om harmonische ontwikkeling

Al zo'n zestig jaar probeert wetenschappelijk onderwijskundig onderzoek om schoolwerk, waar allerlei factoren een rol spelen (intelligentie, leren, begrijpen, automatiseren, aanvoelen, sociale- en presentatievaardigheden), steeds terug te brengen tot overzichtelijke losse brokjes. Vandaag de dag wordt onder de geleerden steeds openlijker getwijfeld aan het praktisch nut van veel van dergelijk onderzoek.

¹⁰⁴ Zie ook: R Broersma. *DATplus*. Extra bouwstenen voor levend taalonderwijs. ter aanvulling op *Dat's andere taal*. De Reeks 7. Nij Beets, 2012

¹⁰⁵ Pedagogische Kenmerk (invariant)17: Weg met de toetsbatterij.

Ons team vindt het jammer dat die twijfel nog niet geldt voor de verplichte klassikale toetsen, afgenomen op vaste momenten. Praten, woordenschat, luisteren, schrijven, taalbegrip, taalgevoel, taalbeschouwing, (begrijpend) lezen zijn bijvoorbeeld vaardigheden die kinderen in samenhang ontwikkelen.

Wanneer je leerlingen volgt door middel van een uitbundige reeks van toetsen en dan steeds wat 'extra' doet met de leerlingen die 'uitvallen' in technische vaardigheden of 'achterstand hebben', ben je iedere keer te laat en leg je de accenten alsmar op dingen die niet goed gaan. Bovendien blijft er voor de communicatieve functies minder tijd over.

Kinderen worden niet opgejaagd naar weer een volgende overhoring of test. We observeren goed en kinderen wordt de tijd gegund om zich te ontwikkelen.¹⁰⁶

John Dewey (1859-1952)

De cito-eindtoets voor taal dekt slechts een kwart van de kerndoelen taal en ik zie om me heen dat scholen zich meer en meer richten op de toetsstof. Taalonderwijs verwordt tot toetsvoorbereiding in multiple choice. Het eind van het liedje is dat niet taalbeheersing maar toetsvaardigheid wordt getoetst. Dat risico wordt alleen nog maar groter als leerkrachten extra worden beloond wanneer hun leerlingen de toetsen goed maken.

Evenwichtige en ononderbroken ontplooiing van de kinderen, problemen voorkomen en kansen verhogen, klinkt heel anders dan achterstanden wegwerken of opbrengstgericht werken bij rekenen en taal.

We willen dat kinderen ontdekken waar hun talenten liggen, dat ze hun vaardigheden verder ontwikkelen en optimaal benutten.

¹⁰⁶ Joop Berding. *Pedagogische participatie en de noodzaak van herinstitutionalisering*. Pedagogiek 22e jaargang 3 (2002)

We willen dat kinderen ontspannen en betrokken bezig zijn met iets dat hen interesseert, dat ze hard werken aan iets waar ze helemaal in op gaan. Het gaat om zin hebben in het leren, waarbij we hen helpen om te ontdekken waar hun valkuilen liggen.

Zaken als vindingrijkheid, verantwoordelijkheidsbesef, samenwerken, sociale vaardigheid, creativiteit, belangstelling voor natuur, historisch besef spelen amper een rol bij de beoordeling van scholen. Toch willen we die niet op hun beloop laten. De wet voor primair onderwijs spreekt over een brede vorming van kinderen en dat is precies waar we naar streven.¹⁰⁷

Kerdoelen hebben bij ons op school gelukkig betrekking op onderwijsaanbod van onze school. We werken met leerlijnen en werkdoelen, niet als minimumeisen voor alle leerlingen maar als ijkpunten voor de leerkrachten. Niet meer en ook niet minder. Werkdoelen geven richting, leerlijnen dienen als piketpaaltjes op weg naar het einddoel en geven ruimte voor variaties in tempo, leerstijlen en intensiteit van leren.

De heterogene groepen bij ons op school en freinettechnieken bevorderen niet alleen het accepteren van verschillen tussen leerlingen, maar ook het hanteren ervan. Verschillen in niveau, leerstijl en belangstelling zijn een belangrijke bron voor het leren van en met elkaar.

Janusz Korczak (1878-1942) pleit er bij opvoeders voor om iedere dag opnieuw goed naar het kind te kijken. *'Jij bent zelf vandaag anders dan gisteren, zo ook het kind'*.¹⁰⁸

¹⁰⁷ **Artikel 8. Uitgangspunten en doelstelling onderwijs**

1. Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.
2. Het onderwijs richt zich in elk geval op de emotionele en de verstandelijke ontwikkeling, en op het ontwikkelen van creativiteit, op het verwerven van noodzakelijke kennis en van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden.

¹⁰⁸ Theo Cappon. *Janusz Korczak, zijn leven, werk en gedachtegoed*. www.vbsp.nl

Afspraken en opmerkingen

De GROENE map heb ik thuis liggen. Daarin zitten alle gegevens die in voorgaande groepen over de kinderen zijn verzameld. Voor spelling voeg ik daar bijvoorbeeld de kopieën van teksten aan toe, samen met de analyse en de aantekening met welke kinderen ik individueel wil praten en welke groepjes ik kan maken. Naast nieuwe vorderingen, toets-, observatie- en gespreksgegevens, noteer ik de afspraken die ik met ouders heb gemaakt. Ik noteer daar persoonlijke opmerkingen en indrukken waar niemand verder iets mee te maken heeft, als een soort notitieblok voor mezelf:

- Wij moeten op school van deze ouders steeds wat anders met hun kind ondernemen. Ze houden eventuele oplossingen steeds ver bij henzelf vandaan;
- is ze bang voor haar vader?

PORTFOLIO mappen

Alle kinderen hebben een digitale en een papieren portfolio-map. In een bestand kan je allerlei materiaal snel en overzichtelijk wegzetten en in een papieren map kan je heerlijk (met elkaar) bladeren.

Het portfolio bestaat uit:

- mooie werkstukken;
- tekeningen, teksten, foto's van werk waar ze trots op zijn;
- directe opnamen (beeld en geluid);
- verslagen van gesprekken, eigen reflectie.

Als een vol schrift mee naar huis is, is een beeld van het werk mee naar huis. Het is letterlijk uit school verdwenen en dat vind ik heel jammer, want je vergeet dingen en collega's in volgende groepen missen informatie. Gouden momenten in de ontwikkeling willen we op de één of andere manier bewaren. Daarom kiezen de leerlingen bijvoorbeeld één pagina uit ieder vol schrift. Ze maken een kopietje en / of scannen de bladzijde.

Door het aanleggen van een map met werk waar ze trots op zijn, kun je ontwikkelingen letterlijk zien.

Aan de hand van werk uit die map kan ik die ontwikkelingen bespreekbaar maken met een leerling, collega en ouders.

In januari en juni stel ik met iedere leerling het rapport samen. Ze komen dan één voor één met hun portfolio bij me zitten. Leerlingen kijken terug, denken na over hun manier van werken, hun oplossingsstrategieën. Ze brengen zelf verklaringen voor hun leerresultaten onder woorden. Ik help hen met het vinden van hun eigen leerstijl. Het gesprek leidt vaak weer tot nieuwe plannen, nieuwe werkdoelen. We bespreken niet alleen hoe het gaat, maar ook waar ze de komende tijd extra energie in zullen steken. Met behulp van hun plek op verschillende leerlijnen komt hun perspectief aan bod. Waar gaan ze mee aan de slag. Door waargenomen ontwikkeling, observatie, diagnose en gesprek kan ik gericht stimuleren en ondersteunen. Het blijft steeds een zoektocht naar passend onderwijs. Aan deze manier van werken ligt geen controle of bemoeizucht ten grondslag, maar vertrouwen en gedeelde verantwoordelijkheid.

Wanneer ik het nodig vind, overleg ik tussendoor natuurlijk vaker met verschillende leerlingen. Soms geeft een leerling aan dat hij werk wil bespreken.

Omdat portfolio's goed bij onze manier van werken passen, hebben we met het team besloten enkele jaren veel energie te steken in het optimaliseren ervan.

Aan het eind van acht jaar hebben ze allemaal een prachtig overzicht van hun werk op de basisschool. Ik brand een dvd met daarop:

- Hun eigen complete bestand van het netwerk;
- digitale dagboeken van de laatste jaren;

- klasse(n)kranten van de laatste jaren;
- foto's van bijzondere gebeurtenissen.

De dvd schuif ik in hun portfoliomap, die ze mee naar huis nemen.

Waar kies ik voor

De administratie lijkt in onze groep vrij eenvoudig en goed geregeld, maar daarmee begint het eigenlijk pas:

- Help ik dit groepje met het maken van een zeepkist;
- ga ik met een groep de inhoud van een pompoen uitrekenen;
- help ik bij het maken van een werkstuk over voordeuren;
- ga ik een leerling op weg helpen met het programma om de f/v nog eens auditief te oefenen?

Hoe organiseer ik de hulp? Bovendien trekken we als vernieuwings-school steeds meer kinderen aan die op andere scholen in de problemen zijn gekomen. In ieder groep zitten meer kinderen waar gericht aandacht aan besteed moet worden. Moet je deze kinderen meer aandacht geven (wat bij ons leerkrachten haast is ingebakken)? Nee, ik vind van niet, maar ja. Meer aandacht voor bepaalde leerlingen, betekent minder aandacht voor anderen. Uit onderzoek blijkt dat kinderen met problemen niet de meeste baat hebben bij aparte behandeling, programma's en strategieën, maar veel meer bij integratie in de groep, het totale onderwijs, deelname aan gemeenschappelijke activiteiten en aan situaties waarin kennis opgebouwd wordt.¹⁰⁹

Wanneer ga ik gericht trainen? Waar zit het goede moment? Hoeveel geduld hebben de ouders en ik zelf? Kies ik voor het een, wat doe ik dan met het andere en waar leg ik de accenten?

Ik maak voortdurend keuzes.

Aan de ene kant volg ik daarbij mijn gevoel, aan de andere kant zijn de keuzes gebaseerd op gegevens uit mijn administratie en op erva-

¹⁰⁹ Yves Reuter, hoogleraar didactique du français in Lille, werkte vijf jaar (!) met een team van wetenschappers uit tien verschillende disciplines aan een onderzoek naar de kwaliteit van de freinetschool Hélène Boucher in Mons-en-Barouel. De opvallende resultaten zijn beschreven in: Yves Reuter. *Une Ecole Freinet. Fonctionnements et effect d'une pédagogie alternative en milieu populaire*. Parijs (2007)

ring en kennis. Een evenwicht daarin vinden is volgens mij de kunst van het onderwijzen.

Wekelijks plannen

Voorafgaand aan iedere week schrijf ik op een blaadje met welke kinderen ik individueel of in een groepje wil overleggen en wat ik in de gaten wil houden. Als ik met een groepje een onderdeel van taal of rekenen ga bespreken, overleg ik dat met een collega. Een paar kinderen uit een andere groep kunnen dan aanschuiven. Soms ga ik met een paar kinderen aan de slag met een nieuwe druktechniek, gewoon omdat ik daar zin in heb.

Toch werkt het hele systeem niet altijd bij ieder kind zoals ik wil en als het niet gaat, vraag ik me af: *Kijk en luister ik wel goed, heb ik m'n antenne wel goed afgesteld?* Kortom, ik vraag me af hoe ik het anders aan kan pakken, welke diagnostiek werkt beter om ook die andere vragen van het kind op het spoor te komen.

Mappen wereldverkenning

Alle kinderen hebben een map wereldverkenning. Die staan in het lokaal naast elkaar op een plank, met daarin achter tabbladen:

- ingevulde stappenplannen van hun eigen werkstukken;
- resultaten van alle zelf gemaakte werkstukken of foto's daarvan;
- overzichten van alle door groepsgenoten in voorgaande jaren gepresenteerde werkstukken;
- het eigen overzichtsblad van de techniekkaarten die zijn gemaakt, aangevuld met foto's van resultaten, teksten over techniek-opdrachten en ingevulde vragenlijsten;
- het eigen overzichtsblad van topografie waar aan is gewerkt en daarachter zelfgetekende en mooi ingekleurde kaarten.

De RODE ordner

In deze map zit achter tabbladen allerlei materiaal voor wereldverkenning zoals de originelen van blinde kaarten en een stapel lege stappenplannen. Beide zijn ook te vinden op het netwerk van de school voor kinderen die dat handiger vinden.

LILA ordners

In deze mappen vind je alle originele prints van de techniekkaarten, onderverdeeld in de categorieën constructies, elektriciteit, geluid, licht, lucht en water. Elke kaart in een eigen insteekhoes.

Om de print te beschermen pakken de kinderen iedere week een kaart met insteekhoes en al uit de map. Op iedere kaart staat duidelijk de categorie en een nummer, zodat de kinderen ze zelf weer in de goede map op de goede plek kunnen opbergen.

De GELE ordner

Naast de RODE map staat nog een GELE waarin ik op alfabet de ingeleverde werkplannen van de leerlingen bewaar. Daar kan ik altijd nog rustig in terugbladeren, wanneer ik wat meer over het werken van een van de leerlingen wil weten.

En toch nog meer mappen

Heel wat ordners en mappen. Dat heb ik nodig, het past vooral bij mij. Ik krijg verder nog een hoop papier op mijn tafel. Papier over zaken die iets verder van de groep afstaan. Ze gaan over teamzaken en onderwerpen waar ik binnen school verantwoordelijk voor ben. Om al het papier niet direct kwijt te raken en om het terugzoeken wat te vereenvoudigen, heb ik op een plank een hele rij mappen staan. Voor ieder onderwerp al weer een vrolijke kleur ordner met een duidelijk etiket er op.

Mooi werk

Ik heb een bakje op de plank staan, waar ik mooi kinderwerk in doe dat voorbijkomt *'Meester dit heb ik voor je gemaakt'*. Soms vraag ik een leerling een exemplaar uit een oplage. Als ik dan een illustratie nodig heb voor de schoolkrant, voor een brief of in de schoolgids, heb ik altijd een ruime voorraad direct bij de hand.

235 Tenslotte

'... Ik ging er heen met een hoop ballast. Een schoolverleden met traditionele onderwijsnormen. Een carrière als student aan een Pedagogische Academie (PABO heet dat tegenwoordig) die mij de lust in het lager onderwijs definitief benam. En dan is er deze basisschool.

Je ziet kinderen die ontspannen maar serieus hun eigen verantwoordelijkheid nemen (en daar soms de grenzen van zoeken). Kinderen die met een benijdenswaardige vanzelfsprekendheid de computer bedienen en daar niet alleen maar repeterende spelletjes mee spelen. En kinderen (het zijn nog steeds dezelfde) die je open en direct, maar nooit opdringerig of met een onterecht gebrek aan gêne, vragen wie je bent en wat je komt doen.

Dankzij mijn eigen basisschool verleden heb ik tientallen jaren last gehad van de gedachte dat leerkrachten er waren om bestreden te worden. Zij wilden iets wat ik niet wilde, en als ik iets wilde, wilde ik het anders. Volwassenen vertegenwoordigen een andere wereld, een wereld die bitter tegenviel toen je opeens zelf volwassen bleek. Veel volwassenen waren en zijn kinderachtiger dan de kinderen die ze onderdrukten.

En op deze school? Keihard werkende leerkrachten die de kinderen serieus nemen, ze persoonlijk bejegenen zonder op de hurken te gaan zitten, en tegelijkertijd niet de indruk wekken dat alle verschillen tussen leraar en leerling zijn opgeheven: regelmatig schieten leerkrachten verfrissend autoritair uit hun slof. Het lijkt een paradox, maar het is de enige manier om echte vrijheid te laten gedijen: weten waar de grenzen liggen en telkens weer beseffen wie voor wat verantwoordelijk is.

In dit verre van utopische klimaat, waar idealen handen en voeten hebben en trappelen en wapperen dat het een aard heeft, kunnen kinderen schrijven en drukken alsof het gelogen is; en dat ligt dichterbij de waarheid dan je denkt ...

Wat een ideale werkplaats voor studenten om te zien wat werken werkelijk betekent.¹¹⁰

Cees van der Pluijm

¹¹⁰ Cees van der Pluijm, schrijver en docent literatuurbeschuwing en schrijven op de Hoge school voor de kunsten in Utrecht, schreef dit na een week werken rond taal met studenten en kinderen bij ons op school.

Enfin

Het is goed om weer op papier te zetten hoe de organisatie in mijn groep werkt. Terugblikken helpt om iets te ontwerpen voor de toekomst. Ik ben regelmatig trots op de sfeer in school en op wat de leerlingen presteren. Onze school is een proeftuin voor democratische vorming, een proeftuin voor culturele vorming, een proeftuin voor brede vorming van kinderen. De resultaten en erkenning uit heel verschillende hoek¹¹¹ zorgen voor een aparte drive, geven nog meer positieve energie en toch vind ik het op school verre van utopisch. De beschrijving van Cees van der Pluijm schetst een herkenbaar beeld, de praktijk blijkt steeds opnieuw weerbarstig.

Ik voel me schatplichtig aan voorgangers en inspiratiebronnen, aan collega's die voor vergelijkbare vragen staan. Met elkaar vormen we de levende werkplaats van onderwijsontwikkeling. In literatuur, op landelijke dagen, bij andere scholen, overal halen we wat we in ons onderwijs vinden passen. Of om het met Freinet te zeggen:

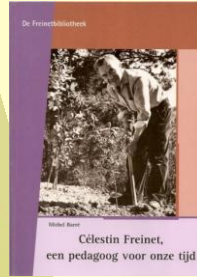
'Wij halen de honing waar die het beste is'.¹¹²

Je merkt de andere sfeer direct als je onder schooltijd binnenloopt. Overal klopt het leven en toch is het soms moeilijk om te laten voelen waar het precies in zit. Het zit dan ook in talloze kleine dingen. Veel is bereikt door een goed voorbereide omgeving en het intensieve werken, door de gedeelde verantwoordelijkheid van leerlingen en leerkrachten, door het plezier, het enthousiasme en de passie van ons team. Succes ontslaat ons niet om waakzaam te zijn en kritisch te staan tegenover onze eigen ontwikkelingen. Onderwijzen is een doorlopend proces en we zullen 'oude' zekerheden laten vallen en in beweging moeten blijven. De tijd dat iets bestaat is maar beperkt.

¹¹¹ We hebben een reeks aan prijzen gewonnen op het gebied van rekenen, taal, ICT, wereldverkenning en expressie

¹¹² M. Barré. *Célestin Freinet, een pedagoog voor onze tijd*.
Valthe: De Freinetbibliotheek, 2006

uitgelezen

LEES TOP 5

Uit alles het goede halen

- In de eerste jaren dat kinderen en ik met vrije teksten stoeiden, hebben regelmatige contacten met taaldruckers mij goed op weg geholpen. Als ik groepjes kinderen wil inspireren bij het anders schrijven van teksten, pak ik het boek *Taaldrukken verder dan zeggen en schrijven*. Taaldruckinspiratie is nu in ruime mate te vinden op www.taalvormingentaaldruckken.nl
- Drie jaar werken aan levend rekenen met de SLO-ontwikkelgroep resulteerde o.a. in het boek *Levend rekenen, da's pas realistisch*. Er staat een rij inspirerende voorbeelden in.
- De bijna spannende biografie *Célestin Freinet* van Barré laat me vooral ook zien dat vernieuwing steeds ondersteund wordt door bijpassende materialen, die door collega's in de dagelijkse praktijk zijn ontwikkeld. Het kennen van je roots, helpt bij het verder ontwikkelen.
- Druktechnieken blijven me boeien en *Het complete oeuvre van H.N. Werkman* vind ik een inspirerend geschenk.
- Onderwijsvernieuwing is van alle tijden en onbegrensd. Vernieuwende ideeën blijken geregeld niet echt nieuw te zijn. Er is ook veel over geschreven in alle delen van de wereld *De honderd talen van kinderen* (wat een titel!), *In vrijheid leren* van Rebecca Wild, *Totto-chan en de gelukkige klas* van Tetsuko Kuroyanagi, boeken die ik oprat bij mijn zoektocht naar middelen en ideeën om mijn onderwijs te verbeteren. Gelukkig hoef ik niet te kiezen. Ik kan ze allemaal lezen.

Ik heb me lang verbaasd over de slakkengang waarmee ICT zijn intrede in het onderwijs doet.¹¹³ Misschien is dat nu aan het kantelen en wie weet wat de hefboom van de digitale revolutie nog teweeg gaat brengen¹¹⁴ Dat brengt nieuwe doelen en mogelijkheden om proef-ondervindelijk met elkaar te verkennen, nieuwe boeiende tijden.

og eventjes

Nog eventjes tv kijken,

nog eventjes lezen.

Nog eventjes wakker blijven.

Nog eventjes muziek luisteren,

nog eventjes tekenen.

Nog eventjes liggen met mijn ogen open,

nog eventjes luisteren naar de muziek.

Nog eventjes wakker blijven.

Nog eventjes lekker beneden op de bank zitten.

Nog eventjes denken over school.

De basisschool duurt nog eventjes ...

nog eventjes niet slapen.¹¹⁵

¹¹³ In 1997 schreef Prommitt al voor het ministerie van onderwijs: *ICT heeft het onderwijs veel te bieden. De moderne technologie is interactief en multimediaal. Ze passeert muren en grenzen en brengt zo alle mogelijke informatiedragers binnen ieders bereik in aantrekkelijke en uitdagende leeromgevingen.*

De muziek bij deze mooie woorden wordt nog maar met mondjesmaat gespeeld.

¹¹⁴ Mobieltjes, sociale netwerksites en computergames gaan gepaard met een sterke persoonlijke betrokkenheid, het zijn persoonlijke media die meebepalen op welke manier mensen hun leven inrichten. Dat zal onherroepelijk leiden tot veranderingen in het onderwijs. (Wim Westra, hoogleraar educatieve multimedia, in *Technology-enhanced learning 2010*)

¹¹⁵ Nynke schrijft deze vrije tekst vlak voordat ze naar de middelbare school gaat.

De laatste bladrij

Er staan veel verhalen in dit schrift leuke verhalen, maar ook minder leuke. Ik hoop dat dit schrift goed bewaard blijft. Dat ik het later nog eens door kan lezen. Het is niet het laatste verhaal maar dit is wel De laatste Bladrij!!!

h

De Reeks

Nynke is deel twaalf uit een serie publicaties voor vernieuwend onderwijs, waarin vertegenwoordigers van verschillende vernieuwingsbewegingen aan het woord komen.

Eerder verschenen:

De Reeks 1, *Leren kwalificeren* stelt het vraagstuk van kwaliteitszorg op vernieuwingscholen aan de orde.

De Reeks 2, *Wie correspondeert die leert* laat zien dat een typische freinettechniek als schoolcorrespondentie ook toe te passen is op andere schooltypen.

De Reeks 3, *Levend lezen, dat's de kunst* belicht het leesonderwijs vanuit verschillende invalshoeken.

De Reeks 4, *Kennis en werkstukken maken met internet* toont hoe je de nieuwe media kunt gebruiken bij wereldoriëntatie.

De Reeks 5, *Ondernemende kinderen tellen mee* beschrijft het beheren van een klassenkas, waarmee kinderen zelfbestuur oefenen, verantwoordelijkheid dragen en levend rekenen.

De Reeks 6, *Geef ze de ruimte* laat in woord en beeld zien hoe je school en lokaal kunt inrichten voor ontdekkend leren, zelfwerkzaamheid, samenwerken, vrije expressie, zelfbestuur en klassendemocratie.

De Reeks 7, *Dat's andere taal* bevat bouwstenen voor levend taalonderwijs: vanuit levensechte situaties in jenaplan- en freinetklassen, gericht op werkdoelen en geordend in leerlijnen (breed formaat + een leerlijnenmap).

De Reeks 7A, *DATplus*. Extra bouwstenen voor levend taalonderwijs bij Dat's andere taal met nieuwe leerlijnen en achtergrondinformatie over woordenschat, spelling en grammatica.

De Reeks 8, *De Freinetwerker* maakt duidelijk wat je als leraar van een freinetklas moet weten en kunnen. Het geeft een raamwerk voor de freinetopleiding.

De Reeks 9, *Dat geeft de burger moed* gaat over burgerschapsvorming vanuit de aanvaarding van kinderen als medeburgers. Op weg naar een democratische school.

De Reeks 10, *Dat telt* bevat bouwstenen voor levend rekenwiskundeonderwijs: vanuit levensechte situaties in jenaplan- en freinetklassen, gericht op werkdoelen en geordend in leerlijnen (breed formaat).

De Reeks 11, *Mooi werk, tekst en beeld vullen elkaar aan* geeft een overzicht van achttien druktechnieken met tips en prachtige voorbeelden van kinderwerk.

De internetsite van De Freinetbeweging - www.freinet.nl - biedt in aansluiting op de uitgaven in De Reeks steeds geactualiseerde, aanvullende informatie, illustraties en praktijkvoorbeelden.

De Freinetbibliotheek

Naast de Reeks geeft De Freinetbeweging vertaald werk van Freinet en boeken over Freinet uit:

Tony de Wees, een kinderboekje van Freinet uit 1925.

Met de oorspronkelijke illustraties van Pierre Rossi. (2005)

Célestin Freinet, een pedagoog voor onze tijd. De spannende, omvangrijke en rijk gedocumenteerde biografie van Michel Barré uit 1996. (2006)

Petersen & Freinet, Jenaplan & Moderne school. Schriftelijke contacten tussen deze twee onderwijspioniers, uit de jaren dertig en vijftig van de vorige eeuw; bijeengebracht, vertaald en toegelicht door Rouke Broersma en Freek Velthausz. (2008)

C. FREINET, *De Moderne School, een praktische gids voor demateriële, technische en pedagogische organisatie van de volksschool*.

Eerste uitgave 1945. (2009)

C.FREINET, *Minet*, een kinderboekje uit 1926. Met de oorspronkelijke illustraties van Pierre Rossi. (2009)

C. Freinet, *Geraakt & Frontsoldaat* in de Eerste Wereldoorlog

In 1917 raakte Freinet tijdens de loopgravenoorlog in Noord-Frankrijk gewond.

Hij schreef hierover in 1920 de novelle. Die is gekoppeld aan het boekje *Frontsoldaat* in de Eerste Wereldoorlog dat Freinet in 1958 voor kinderen schreef. (2010)

C. Freinet, *Proefondervindelijk Verkennen*. Een jaar voor zijn dood vatte Freinet zijn ideeën over opvoeden, opgroeien, leren en leven nog eenmaal samen in de brochure *Proefondervindelijk Verkennen*. (2011)

Samen bouwen

mercurius
art makes sense®

Mercurius BV
Esp 215
5633 AD Eindhoven

Telefoon 040 264 58 00
E-mail info@mercurius-international.com
www.mercurius-international.com

Aan de hand van het werken met zijn bovenbouwgroep beschrijft Jeroen Tans waar zijn zoektocht naar goed meesterschap hem tot nu toe heeft gebracht. Zijn proefondervindelijk verkennen van freinettechnieken leidde via het speciaal onderwijs en verschillende vernieuwingscholen naar een dorpsschool. Hier was hij zowel directeur als meester van groep 6, 7 en 8.

Hij beschrijft zijn eigen aandeel: *'la part du maitre'* en hij geeft aan welke keuzes zijn leerlingen maken. Met veel concrete voorbeelden maakt hij een momentopname van het groepsleven, waar vooral dynamiek een belangrijk kenmerk is.

Dit boek is bedoeld om collega's te inspireren en te ondersteunen.

